

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Γ. ΠΑΠΠΑΔΑΤΟΥ

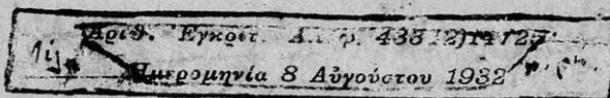
ΚΑΒΗΓΗΤΟΥ

Ε ΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΣΥΝΤΑΧΘΕΙΣΑ ΣΥΜΦΩΝΩΣ ΓΡΟΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΤΟΝ NEON
NOMON 4373 ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Η μόνη εγκριθείσα ώπο τοῦ Υπουργείου τῆς Παιδείας
καὶ Θρησκευμάτων κατὰ τὸν διαγωνισμὸν τῶν διδα-
κτικῶν βιβλίων τοῦ 1932 διὰ τὴν πενταετίαν 1932—1937

ΔΙΑ ΤΗΝ ΤΡΙΤΗΝ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΞΑΤΑΞΙΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ
ΚΑΙ ΤΑΣ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟΥΣ ΤΩΝ ΛΟΙΠΩΝ ΣΧΟΛΩΝ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΡΙΤΗ 'Αντίτυπα 2000

• Αριθ. ἀδείας κυκλοφορίας	45143
	23-6-37
Τιμὴ ἄγεν βιβλιοσήμουν.....	Δ.ε. 26.70
• Άξια βιβλιοσήμου	► 10.70
Φορδόσημον.....	► 3.20
Συνολικὴ τιμὴ	ρ 40.60

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΣΙΔΕΡΗ

ΑΘΗΝΑΙ — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ -- 52

Ψηφιοποιήθηκε από το ίνστιτούτο Βιβλαιοδευτικής Πολιτικής

1936

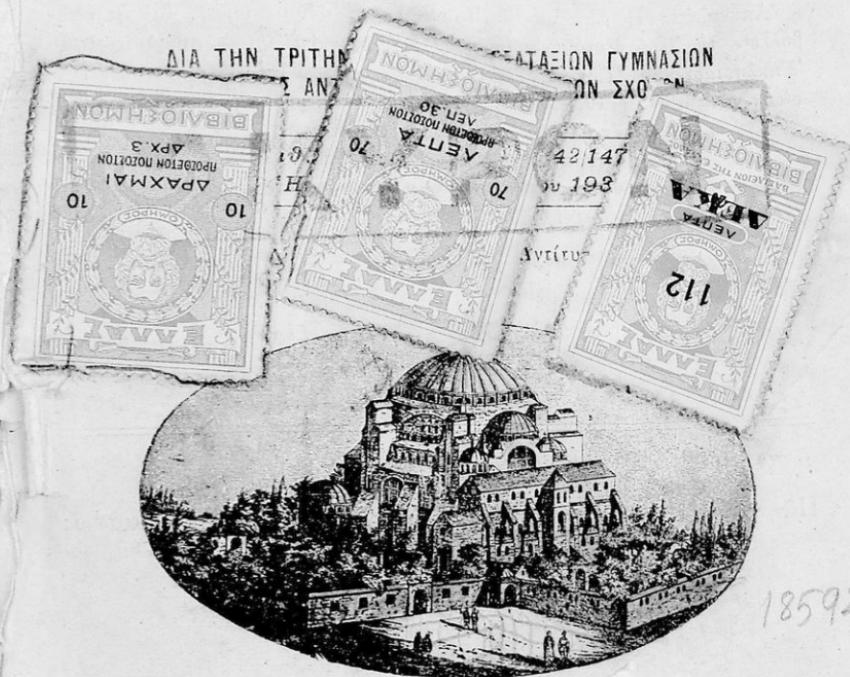
Admiral's
Tugboat

**ΑΝΤΩΝΙΟΥ Γ. ΠΑΠΠΑΔΑΤΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ**

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

**ΣΥΝΤΑΧΘΕΙΣΑ ΣΥΜΦΟΝΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΝΕΟΝ ΝΟΜΟΝ 4373
ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ**

⁴ Η μόνη έγκρισίσα ύπολο του 'Υπουργείου της Παιδείας και Θρησκευμάτων κατά των διαγωνισμών των διδακτικών βιβλίων του 1932 διά την πενταετίαν 1932-1937.

ΕΚΔΟΤΗΣ Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗΣ-ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 52
ΑΓΩΝΑΣ 1936

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

4 - 313

313 - 867 ορθων

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

867 - 1453

Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1453 - απόρος

5 Άριθμ. } Πρωτ. 1545
Διεκπ. 1070

Αθήνησι 8 Ιουλίου 1932

Πρός

τὸν κ. Αντώνιον Παππαδάτον, Καθηγητὴν

Ἐνταῦθα

Ἄπαντῶντες εἰς τὴν ἀπὸ 25 Ἰουνίου ἐ.ξ. αἰτησιν ὑμῶν, δι' ἡς ὑποβάλλετε τῇ Ἱερῷ Συνόδῳ πρὸς ἔγχωσιν, τὴν ὑφ' ὑμῶν συγγραφεῖσαν Ἐκκλησιαστικὴν Ἰστορίαν πρὸς χρῆσιν τῆς Γ' τάξεως τῶν Γυμνασίων, γνωρίζομεν ὑμῖν, Συνοδικῇ διαγνώμῃ, διὶ δὲ τῶν Συνοδικῶν μελῶν Σεβ. Μητροπολίτης Πλωμαρίου κ. Κωνσταντίνος, διεξελθών, ἐντολῇ αὐτῆς, τὸ ὑμέτερον ὡς ἄνω πόνημα, ἀπεφάνθη διὶ οὐδὲν ἐν αὐτῷ τὸ ἀπᾶδον πρός τε τὰ δόγματα καὶ τὰς παραδόσεις τῆς Ὁρθοδόξου ὑμῶν Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

† Ο ΑΘΗΝΩΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, Πρόεδρος

(Τ. Σ.) Ο Ἀρχιγραμματεὺς

Αρχιμ. Ιερμ. Ρουμπάνης

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφὴν τοῦ συγγραφέως

Πλωμαρίου

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

‘Θρισμὸς καὶ διαιρεσίς τῆς Ἐκκλ. Ιστορίας

Ἐκκλησία καλεῖται τὸ ἄμδοισμα τῶν πιστευόντων εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς Σωτῆρα καὶ ἀναγνωριζόντων Αὐτόν, ὡς ἀρχηγὸν τῆς θρησκείας των.

Ἐκκλησιαστικὴ ἴστορία λέγεται ἡ ἔκθεσις τῆς ἰδρύσεως, τῆς ἐξαπλώσεως, τῆς ἀναπτύξεως καὶ ἐν γένει τοῦ βίου τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της μέχρι σήμερον.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἴστορία διαιρεῖται εἰς τέσσαρας περιόδους. Ἡ πρώτη περίοδος ἀρχεται ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της καὶ φθάνει μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, δηλ. ἀπὸ τοῦ 1 ἔτους μέχρι τοῦ 313 μ.Χ., ἡ δευτέρα ἀρχεται ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου καὶ φθάνει εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ σχίσματος μεταξὺ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας, δηλ. ἀπὸ τοῦ 313 μέχρι τοῦ 867 μ.Χ., ἡ τρίτη περίοδος ἀρχεται μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινούπολεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἥτοι ἀπὸ τοῦ 867 μέχρι τοῦ 1453 μ.Χ. καὶ ἡ τετάρτη περίοδος ἀρχεται ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινούπολεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (1453) καὶ φθάνει μέχρι σήμερον.

P. Stavros Δεσπότης

Foula Hastingae
Calanata
Griehelanol

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ (1 - 313)

§ 1.

‘Η κατάστασις τῶν ἀνθρώπων πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Σωτῆρος

Απὸ τὴν παγκόσμιον ἴστορίαν μανθάνομεν ὅτι ὁ πολιτισμὸς τῶν ἀνθρώπων ἤκμασε κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον. Εἰς τὰς ἡπείρους ταύτας ἔμεινε περιωρισμένος καὶ στάσιμος μακρὸν χρονικὸν διάστημα καὶ μόλις χίλια ἔτη πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος, ἐμφανίζεται εἰς τὴν Εὐρώπην διὰ τῶν ‘Ἐλλήνων καὶ τῶν ‘Ρωμαίων, καθ’ ὃν χρόνον σβύνει εἰς τὴν πρώτην αὐτοῦ πατριδίαν.

Κατὰ τὸν πρὸ Χριστοῦ χρόνον, κύριοι παντὸς σχεδὸν τοῦ πολιτισμένου κόσμου ἦσαν οἱ ‘Ρωμαῖοι, οἵ διοῖοι παρέλαβον ἐκ τῆς ὑποταχθείσης ‘Ελλάδος, τῆς ἐστίας πάσης σοφίας καὶ πάσης προόδου, τὸν ἔλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν ἔλληνικὴν θρησκείαν. ‘Η ἔλληνικὴ γλῶσσα τότε ἦτο ἡ γλῶσσα τῶν πολιτισμένων ἀνθρώπων καὶ ἦτο καταληπτὴ ὅχι μόνον εἰς τὴν ‘Ελλάδα καὶ εἰς τὴν ‘Ανατολήν, ὅπου ὑπὸ τοῦ Μεγάλου ‘Αλεξάνδρου εἶχε διαδοθῆ, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄπαν σχεδὸν τὸ ἀπέραντον ‘Ρωμαϊκὸν κράτος.

Ἐπίσημος θρησκεία τῶν ‘Ρωμαίων ἦτο ἡ πολυθεῖα, ὅπως εἶχε διαμορφωθῆ ὑπὸ τῶν ‘Ἐλλήνων. Οἱ ‘Ελληνες ἐθεοποίησαν ὅλα τὰ στοιχεῖα καὶ τὰ δυνάμεις τῆς φύσεως, διότι ἔβλεπον τὴν ἐπίδρασιν τούτων εἰς τὴν ζωήν των καὶ τὴν ἰδικήν των ἀδυναμίαν νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὴν ἐμφάνισιν τῶν φυσικῶν φαινομέ-

νων, ή νὰ μεταβάλουν ταῦτα. Τοὺς θεοὺς τοὺς ἀντιπροσωπεύοντας τὰ στοιχεῖα καὶ τὰς δυνάμεις, ἐπροσωποπόιησαν, ἔδημιούργησαν δὲ μὲ τὴν διακρίνουσαν αὐτοὺς φαντασίαν, διαφέρους μύθους ἀναφερομένους εἰς τὰς σχέσεις τῶν θεῶν καὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀναμεταξύ των. Ἐπειδὴ δὲ οἱ θεοὶ ἦσαν ὅπως καὶ οἱ ἄνθρωποι, διὰ τοῦτο εἶχον καὶ πάντα τὰ ἀνθρώπινα ἐλατώματα, τὰ μίση, τοὺς φθόνους, τὰς ἐκδικητικὰς τάσεις κλπ.

Ἐγένετο δὲ τοιαύτας συνθήκας δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ δημιουργηθῇ ἡθικὸς βίος καὶ ἡθικαὶ ἀρχαὶ δίκαιαι καὶ σταθεραί. Τοῦτο διότι πρὸς δημιουργίαν ἡθικῆς ζωῆς, ἐπρεπε νὰ ὑπάρχουν ὑποδείγματα ἡθικὰ καὶ αὐτὰ ἐπρεπε νὰ παρέχωνται ἀπὸ ὅντα σεβαστὰ καὶ ἀνώτερα τῶν ἀνθρώπων δηλ. ἀπὸ τοὺς θεούς. Οἱ θεοὶ ὅμως, ὅπως διεμορφώθησαν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παράσχωσι παραδείγματα ἡθικῆς.

Διὰ τοῦτο κατὰ τοὺς πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Σωτῆρος χρόνους, ἥ διαφθορὰ τῶν ἀνθρώπων, ἐνισχυομένη ἀπὸ τὸν συναχθέντα εἰς Ῥώμην ἀφθονον πλοῦτον, εἶχε φθάσει εἰς τὰ ἐσχατα. Οὕτως οἱ αὐτοκράτορες ἔζων ἀκολαστότατα, ἐνῷ ἀποθνήσκοντες ἔθεοπιοι ὑπεντο. Οἱ λαοὶ διεσκέδαζον μὲ τὰ φρικώδη θεάματα τῶν θηριομαχιῶν καὶ μονομαχιῶν, εἰς τὰ δποῖα ἀφθονον ἔχυνετο τὸ ἀνθρώπινον αἷμα. Ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ διὰ τὸν ἴσχυρὸν δὲν εἶχε καμμίαν ἀξίαν, Πρὸς ἔξιλασμὸν τῶν θεῶν ἐτελοῦντο θυσίαι ἀνθρώπινοι. Ἡ ἴσοτης μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἦτο ἀγνωστος, ἀφοῦ οἱ δοῦλοι ἐφονεύοντο ὡς τὰ κτήνη καὶ ἀπετέλουν κτῆμα τῶν κυρίων των, δὲ ἐλεύθερος τῆς χθές, ἥδύνατο νὰ εἴναι δοῦλος τῆς σήμερον, διότι ἐβασίλευε τὸ δίκαιον τοῦ ἴσχυροῦ, Ὁ οἰκογενειακὸς βίος τέλος ἦτο τελείως ἀδιοργάνωτος. Ἡ δὲ γυνὴ εἶχε ταπεινωθῆ εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ κτήνους. Ἐὰν δὲ εἰς τὸν τότε πολιτισμένον κόσμον ἦτο τόσον μεγάλη ἥ διαφθορά, δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν πῶς ἔζη ὁ ἀπολίτιστος κόσμος.

Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἡθικὸς νόμος εἰς τὸν ἀθρώπον εἴναι ἔμφυτος, διότι πάντοτε οἱ ἀνθρωποι εἶχον ἰδέαν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, οἱ πλεῖστοι τῶν διανοούμενων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης βλέποντες τὴν δημιουργηθεῖσαν ἀμλίαν ταύτην κατάστασιν, ἥρχισαν νὰ περιφρονοῦν τὰς περὶ θεῶν παραδόσεις καὶ τὴν ἐν γένει εἰδωλολατρικὴν θρησκείαν, προσεπάθουν δὲ νὰ δημιουργήσουν νέαν θρησκείαν, πνευματικάτεραν, μὲ ὡρισμένον ἡθικὸν σύστημα.

Πολλοὶ σοφοὶ ἐδημιούργησαν φιλοσοφικὰ ἡθικὰ συστήματα,

καὶ προσεπάθησαν νὰ ἀνυψώσουν τοὺς ἀνθρώπους εἰς δόρυτέ-
ρας περὶ θεοῦ ἰδέας. Τινὲς μάλιστι τούτων ἐπέτυχον νὰ πλησιά-
σουν πολὺ πρὸς τὰς πραγματικὰς περὶ θεοῦ, περὶ ἡθικῆς καὶ
περὶ ἀνθρωπίνου προορισμοῦ ἰδέας (Πυθαγόρας, Σωκράτης,
Πλάτων, Ἀριστοτέλης, Στωϊκοὶ φιλόσοφοι). Ἀλλ' αἱ ἰδέαι τῶν
ἔμειναν κτήμα διλίγων, διότι ὁ κόσμος εἶχε πλέον ἐκτροχιασμῆ-
καὶ ἡ ἀναμόρφωσις ἦτο δυσκολωτάτη. Οἱ περισσότεροι τῶν σο-
φῶν κατέληξαν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ κόσμος καταστρέφεται
καὶ χρειάζεται ὑπερφυσικὴ ἐπέμβασις διὰ νὰ συγκρατηθῇ.

§ 2.

Τ. Ὁ ἰδρυτὴς τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας.

Οἱ εἰδωλολάτραι, ώς εἴδομεν, ἥσθιανθησαν τὴν ἀνάγκην ἐμ-
φανίσεως μιᾶς μεγάλης δυνάμεως πρὸς σωτηρίαν καὶ ἀνύψωσιν
τοῦ ἀνθρώπου. Εἰς μίαν γωνίαν τῆς Παλαιστίνης ὑπῆρχε τότε
εἰς λαός, ὁ δοποῖος εἶχεν δοράς περὶ Θεοῦ ἰδέας· ἦτο ὁ Ἰουδαϊ-
κός. Οἱ Ἰουδαῖοι ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἔλατρευον τὸν ἀληθι-
νὸν Θεόν. Ὁ θεόπνευστος Μωσαϊκὸς νόμος ὠδήγει τούτους εἰς
θαυμασίας ἡθικὰς ἀρχὰς ἀποβλεπούσας εἰς τὴν εὐτυχῆ συμβίωσιν
τῶν ἀνθρώπων.

Ἄλλα καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἀπὸ τὰς ἐπανειλημμένας καταστροφὰς
τὰς δοποίας ὑπέστησαν καὶ ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν θρησκευμάτων
τῶν λαῶν μὲ τοὺς δοποίους ἥλθον εἰς συνάφειαν, διεφθάρησαν
τόσον πολύ, ὥστε, ἐνῷ μετὰ φανατισμοῦ ὑπεστήριζον τὴν πάτριον
θρησκείαν των, περιωρίζοντο μόνον εἰς τὴν τίθησιν ὡρισμένων
τυπικῶν τελετῶν, ἐνῷ δὲ βίος των δὲν ἦτο καθόλου διάφορος τοῦ
βίου τῶν εἰδωλολατρῶν.

Ἡ Ἰουδαϊκὴ θρησκεία παρεμορφώθη ἥδη καὶ οὐδεμίαν ἐλ-
πίδα σωτηρίας διὰ ταύτης ἔβλεπον καὶ οἱ Ἰουδαῖοι. Μέσα δμως
εἰς τὰ ἵερά των βιβλία ἦτο γραμμένον, ὅτι θὰ παρουσιάζετο εἰς
τὸν κόσμον ὁ Σωτήρ των. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν ὑποτεταγμένοι εἰς
τοὺς Ρωμαίους, περιέμενον τὸν Μεσσίαν, δπως ὀνομάζετο ὁ
Σωτήρ ὑπὸ αὐτῶν, καὶ ἥπλιζον παρ' αὐτοῦ ὅχι μόνον τὴν πνευ-
ματικήν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔθνικὴν σωτηρίαν.

Αἱ σκέψεις καὶ αἱ ἐλπίδες καὶ τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ τῶν Ἰου-

δαίων, ἔγιναν πραγματικά γεγονότα. Κατὰ τὸ ἔτος 754 ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης, ὅταν αὐτοκράτωρ αὐτῆς ἦτο δὲ Ὁκταβιανὸς Αὔγουστος (30 π. Χ.—14 μ. Χ.), ἐγεννήθη εἰς τὴν Βηθλεέμ τῆς Ἰουδαίας δὲ Σωτῆρος τοῦ κόσμου Ἰησοῦς Χριστὸς ἐκ Πνεύματος Ἀγίου καὶ Μυρίας τῆς Παρθένου.

‘Ο Σωτήρ, ὅταν ἔγινε τοιάκοντα ἐτῶν, ἐβιπτίσθη εἰς τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν ὑπὸ τοῦ Προδρόμου Ἰωάννου, διόποιος ὅταν τὸν εἰδὲν ἐρχόμενον πρὸς αὐτὸν διὰ νὺν νὰ βαπτισθῇ, τὸν ἀνεγνώρισε καὶ εἶπεν «ἴδε ὁ ἄμνος τοῦ Θεοῦ, ὁ αἱρῶν τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου» (Ἰωάν. Α. 29). Ἀπὸ τὴν ἡμέραν ταύτην ὁ Ἰησοῦς περιήρχετο τὴν Γαλιλαίαν καὶ τὰς πέριξ πόλεις, θεραπεύων τοὺς ἀσθενεῖς, παιωνιζῶν τοὺς δυστυχεῖς, συγχωρῶν τοὺς μετανοοῦτας ἀμαρτωλούς, ἐλέγχων τὴν ὑποχρισίαν καὶ τὸ ψεῦδος, προσκαλῶν τοὺς πάντας εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἥθικὴν ἀναγέννησιν καὶ ἐν γένει διδάσκων τὰ καθῆκοντα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, πρὸς τὸν πλησίον καὶ πρὸς τὸν ἑαυτόν του, ὅπως ταῦτα λεπτομερῶς γράφονται εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην.

Πρὸς συνέχισιν τοῦ ἔργου του καὶ ἐξάπλωσιν τῆς διδασκαλίας του, ἔξελεξεν ὁ Ἱησοῦς δώδεκα μαθητάς, τῶν δποίων τὰ ὄνοματα είναι : Σίμων ἡ Πέτρος καὶ ὁ ἀδελφός του Ἀνδρέας, Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης υἱοί τοῦ Ζεβεδαίου. Θωμᾶς καὶ Ματθαῖος, Φίλιππος καὶ Ναθαναὴλ ἡ Βαρθολομαῖος, Ἰάκωβος ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλφαίου, καὶ Ἰούδας ὁ υἱὸς τοῦ Ἰακώβου, Σίμων ὁ Ζηλωτῆς καὶ ὁ προδύσας τὸν Σωτῆρα Ἰούδας.

‘Η ἔξοχος διδασκαλία τοῦ Σωτῆρος, ὁ ἐνάρετος βίος του, τὰ
θαύματά του, τὰ δποῖα ἐφανέρωναν τὴν θεότητά του καὶ ὁ
ἔλεγχος τῆς κυκίας, ἐπροκάλεσαν τὸν φρόνον καὶ τὸ μῆσος τῶν
θρησκευτικῶν ἀρχόντων τῶν Ἰουδαίων. Οὕτοι κατηγορήσαντες
αὐτὸν πρὸς τὸν Ῥωμαῖον ἡγεμόνα Πόντιον Πιλᾶτον, ὃτι δῆθεν
ἔξήγειρεν ἐπανάστασιν κατὰ τῶν κυριάρχων τῆς Ἰουδαίας Ῥω-
μαίων, ἐπέτυχον τὴν εἰς σταυρικὸν θάνατον καταδίκην του. Οὕ-
τως, ὁ τόσον διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων ἐργασθείς, μετὰ
τριετῆ καρποφόρου διδασκαλίαν, ἀποθνήσκει ἐπὶ τοῦ σταυροῦ
ἄγων τὸ 33 ἔτος τῆς ἡλικίας του.

⁹ Αλλὰ δὲν ἦτο δυνατὸν ἐπὶ πολὺ νὰ χρατήσῃ ἡ γῆ τὸ θεῖον σῶμά του καὶ τὴν τρίτην ἡμέραν ἀπὸ τοῦ θανάτου του ἀνέστη, πολλάκις δὲ ἐμφανισθεὶς εἰς τοὺς μαθητάς του ἐπὶ 40 ἡμέ-

ρας, κατὰ τὰς ὁποίας παρέμεινεν ἀκόμη εἰς τὸν κόσμον, ἐπανέλαβεν εἰς αὐτὸὺς τὰς θείας του διδασκαλίας.

*Αφοῦ ἐθεμελίωσεν οὗτως δὲ Σωτὴρ τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν, ἀνέθεσεν εἰς τὸν μαθητάς του τὴν ἐξάπλωσιν τῆς διδασκαλίας του εἰς ἄπαντα τὸν κόσμον, ὑποσχεθεὶς δὲ ὅτι θὰ ἀποστείλῃ εἰς αὐτὸὺς τάχιστα τὸ "Ἄγιον Πνεῦμα, ἵνα ὀδηγήσῃ καὶ ἐνισχύσῃ αὐτοὺς εἰς τὸ ἔργον των, τὴν τεσσαρακοστὴν ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως του, ἀνελήφθῃ εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐκάθησεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός του.

§13.

~~Τίδρυσις καὶ ἐξάπλωσις τῆς Χριστιανικῆς
Ἐκκλησίας.~~ — Ο Ἀπόστολος Παῦλος.

Μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος, οἱ μαθηταί του εὑρίσκοντο

Εἰκ. 1 Ο Ἀπόστολος Παῦλος ἐν Ἀθήναις ηρρόντεων
τὸ Εὐαγγέλιον ἀπὸ τὸν Ἀρειον Πάγον.

εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ὅπου ἐλέξαντες τὸν Ματθίαν εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ προδότου Ἰούδα, ἐπερίμεναν τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ Ἅγιου Πνεύματος. Πραγματικῶς μετὰ πεντήκοντα ἡμέρας ἀπὸ

τῆς Ἀναστάσεως, τὸ Ἀγιον Πνεῦμα ἐπεφοίτησε καὶ μετέδωκεν εἰς αὐτοὺς σοφίαν καὶ θάρρος πρὸς διάδοσιν τῆς νέας πίστεως, ἀμέσως δὲ ἥχισαν νὰ κηρύξτουν εἰς μέγα πλῆθος λαοῦ, τὸ δποῖον συνέβη νὰ εὑρίσκεται εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα πρὸς ἔορτασμὸν τῆς Ἰουδαϊκῆς ἑορτῆς τῆς Πεντηκοστῆς.

Τότε ὁ Πέτρος ὅμιλήσας περὶ τοῦ Ἰησοῦ, τῶν ἔργων του καὶ τῆς διδασκαλίας του, προσεκάλεσεν ὅσους ἦθελαν, νὰ γίνουν δπαδοί του καὶ νὰ βαπτισθοῦν. Τοῖς χιλιάδες ἀνθρώποι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, πιστεύσαντες εἰς τὸν Χριστὸν καὶ βαπτισθέντες, ἐσχημάτισαν τὴν πρώτην χριστιανικὴν Ἑκκλησίαν. Ἀπὸ τὴν ἡμέραν ταύτην οἱ μαθηταὶ τοῦ Σωτῆρος, οἱ δποῖοι ὀνομάσθησαν Ἀπόστολοι, ὡς ἀπεσταλμένοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐξηκολούθησαν μὲ ζῆλον καὶ αὐταπάρονησιν νὰ διδάσκουν τὴν θείαν διδασκαλίαν, ἡ δποία ἐκλήθη Εὐαγγέλιον, (ἥτοι καλὴ ἀγγελία) οὐδεμίαν προσοχὴν δίδοντες εἰς τὰς ἀπειλὰς τῶν πολεμούντων αὐτήν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν πιστεύοντων εἰς τὸν Χριστὸν ὑπῆκανε καταπληκτικῶς καὶ οἱ ἀπόστολοι δὲν ἐπρόφθαναν νὰ διδάσκουν καὶ νὰ ἐκτελοῦν τὰ διφειλόμενα ἔργα φιλανθρωπίας, ἐξέλεξαν ἐπτά διακόνους, οἱ δποῖοι τοὺς ἐβοήθουν.

Οἱ Ἰουδαῖοι κληρικοί, οἱ δποῖοι ἐβλεπαν ὅτι χάνεται ἡ θέσις των μὲ τὴν διάδοσιν τῆς νέας πίστεως, ἥχισαν νὰ ἐξεγείρουν τὸν λαὸν κατὰ τῶν διδασκόντων αὐτήν. Οὕτω κατὰ τὸ ἔτος 36 ἐδημιούργησαν τὸν πρῶτον διωγμὸν κατὰ τῆς νέας Θρησκείας, ἀποτέλεσμα τοῦ δποίου ὑπῆρξεν δὲ λιθοβολισμὸς τοῦ διακόνου Στεφάνου, ὃστις ἔγινεν δὲ πρῶτος μάρτυς τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Μετὰ τὸν διωγμὸν τοῦτον διεσπάρησαν οἱ ἀπόστολοι εἰς διάφορα μέρη τοῦ κόσμου, δποι ἴδρυν Χριστιανικὰς Ἑκκλησίας, καλούμενας οὕτω ἀπὸ τὸ δύνομα «Χριστιανοί», τὸ δποῖον ἔλαβον οἱ δπαδοί τοῦ Χριστοῦ πρώτην φορὰν εἰς Ἀντιόχειαν.

Εἰς κάθε μέρος ποὺ μετέβαινον οἱ ἀπόστολοι, ἴδρυνον χριστιανικὴν Ἑκκλησίαν, φεύγοντες δὲ ἐχειροτόνουν ἀντιπροσώπους των, οἱ δποῖοι ἀνελάμβανον τὴν διοίκησιν αὐτῆς, τὴν διδασκαλίαν τῶν χριστιανῶν καὶ τὴν τέλεσιν τῆς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων δριζομένης λατρείας τοῦ Θεοῦ.

Εἰς τοὺς ἀποστόλους προσετέθη καὶ ὁ μέγας κῆρυξ τοῦ Χριστιανισμοῦ Παῦλος. Οὕτος κατήγετο ἀπὸ τὴν Ταρσὸν τῆς Κιλικίας, ἐμορφώθη δὲ ὑπὸ τοῦ Ἰουδαίου νομοδιδασκάλου Γαμαλιὴλ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, γενόμενος φανατικὸς λάτρης καὶ ὑπερασπιστὴς τῆς

Μωσαϊκῆς θρησκείας. Βλέπων τὴν ταχυτάτην διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου, ἀνέλαβε τὴν καταδίωξιν τῶν χριστιανῶν καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀνεχώρησε τὸ ἔτος 37 διὰ τὴν Δαμασκόν. Εἰς τὸν δρόμον δύως παρουσιάσθη εἰς αὐτὸν ὁ Σωτήρ, ὁ δοποῖος τὸν μετέβαλεν εἰς ἔνθεομον κήρυκα τοῦ Εὐαγγελίου του, τοῦ ὑπέδειξε δὲ νὰ ζητήσῃ νὰ βαπτισθῇ καὶ νὰ διδαχθῇ εἰς τὴν Δαμασκὸν ἀπὸ τὸν χριστιανὸν Ἀνανίαν.

Ἄπο τότε ὁ Παῦλος ἐπεδόθη μὲν ζῆλον καὶ ἐνθουσιασμὸν εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου. Ἐπισκέφθεὶς πλείστας εἰδωλολατρικὰς πόλεις, ἵδρυσε τὰς περισσοτέρας ἀπὸ δλους τοὺς Ἀποστόλους Ἐκκλησίας, παρηκολούθει δὲ τὴν πρόοδον αὐτῶν, δίδων ὅδηγίας καὶ λύων κάθε παρουσιαζομένην ἀμφιβολίαν, ἀλλοτε μὲν αὐτοπροσώπως μεταβαίνων, ἀλλοτε δὲ στέλλων τὰς σοφωτάτας αὐτοῦ ἐπιστολὰς (Εἰκ. 1) (¹).

Τοιουτοτόπως μὲν τὸν ζῆλον καὶ τὴν ἐνέργειαν τῶν Ἀποστόλων, τῶν διαδεχθέντων αὐτοὺς ἀντιπροσώπων καὶ τῶν λοιπῶν χριστιανῶν, ὁ χριστιανισμὸς ἐξηπλώθη κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Ἀσίας, τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἐν γένει δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι τὸ μεγαλείτερον μέρος τοῦ ἀπεράντου τότε Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἐδέχθη τὸν χριστιανι-

(1) Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐπεχείρησε πρὸς διάδοσιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ τέσσαρας ἀποστολικὰς πορείας. Κατὰ τὴν πρώτην (45—50) ἀναχωρήσας ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας, ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς Κύπρον, Πισιδίαν, Ἰούδαιον, Λύστραν, Δέρβην, Πέργην τῆς Παμφυλίας, Ἀττάλειαν καὶ ἐπέστρεψε πάλιν εἰς Ἀντιόχειαν. Κατὰ τὴν δευτέραν (52) μετέβη εἰς Λύστραν, Τρωάδα, Σαμοθράκην, Μακεδονίαν (Φιλίππους, Θεσσαλονίκην καὶ Βέροοιαν), Ἀθῆνας, καὶ Κόρινθον. Ἐγενέθη ἐπέρασεν εἰς Μικρὰν Ἀσίαν καὶ διελθὼν ἀπὸ τὴν Ἐφεσον τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης καὶ τὰ Ιεροσόλυμα ἐπονῆλθεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν. Κατὰ τὴν τρίτην (54—57) διῆλθε πολλὸς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, παρέμεινεν ἀρχετὸν χρόνον εἰς τὸν Ἐφεσον καὶ κατόπιν ἐπεσκέφθη τὴν Μακεδονίαν, Κόρινθον, Τρωάδα, Μυτιλήνην, Σάμον, Ρόδον, Τύρον καὶ Καισάρειαν, διόπθεν μεταβαίνει εἰς Ιεροσόλυμα, ὅπου συλληφθεὶς (58) ἀπεστάλη εἰς Ρώμην (61), ἐνθα διαιμείνας δέσμιος ἐπὶ διετίαν, ἀπήλευθερώθη τὸ ἔτος 63. Τὴν τετάρτην πορείαν (63—67) ἐνήργησεν ὁ Παῦλος ἀναχωρήσας ἐν Ρώμης εἰς τὴν Ἐφεσον, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Κρήτην, τὴν Κόρινθον καὶ τέλος ἐπιστρέψας εἰς τὴν Ρώμην, διονυσονελήφθη ἐπὶ Νέρωνος ὡς χριστιανὸς καὶ ὑπέστη τὸν μαρτυρικὸν θάνατον κατὰ τὸ ἔτος 67.

σμόν. Σπουδαιότεραι τῶν ὑφισταμένων κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰώνος Ἐκκλησιῶν ἥσαν τῶν Ἱεροσολύμων, τῆς Ἀντιοχείας, τῆς Ἐφέσου, τῆς Σμύρνης, τῆς Λαοδικείας, τῆς Καισαρείας, τῆς Νικομηδείας, τῆς Ἀδριανούπολεως, τῆς Κρήτης, τῆς Κύπρου, τοῦ Βυζαντίου, τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Κορίνθου, τῆς Ρώμης, τῆς Βρετανίας, τῶν Λουγδούνων, τῆς Βιέννης, τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Καρχηδόνος, τῆς Νουμιδίας τῆς Μαυριτανίας καὶ ἄλλαι.

§ 4.

Αι εύνοϊκαι περιστάσεις καὶ τὰ ἐμπόδια πρὸς ἔξαπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ.

Ἡ διάδοσις τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας συνήντησε πολλὰς εύνοϊκὰς περιστάσεις, ἀλλὰ καὶ περισσότερα ἐμπόδια.

Καὶ αἱ μὲν εύνοϊκοὶ περιστάσεις ἥσαν αἱ ἔξης :

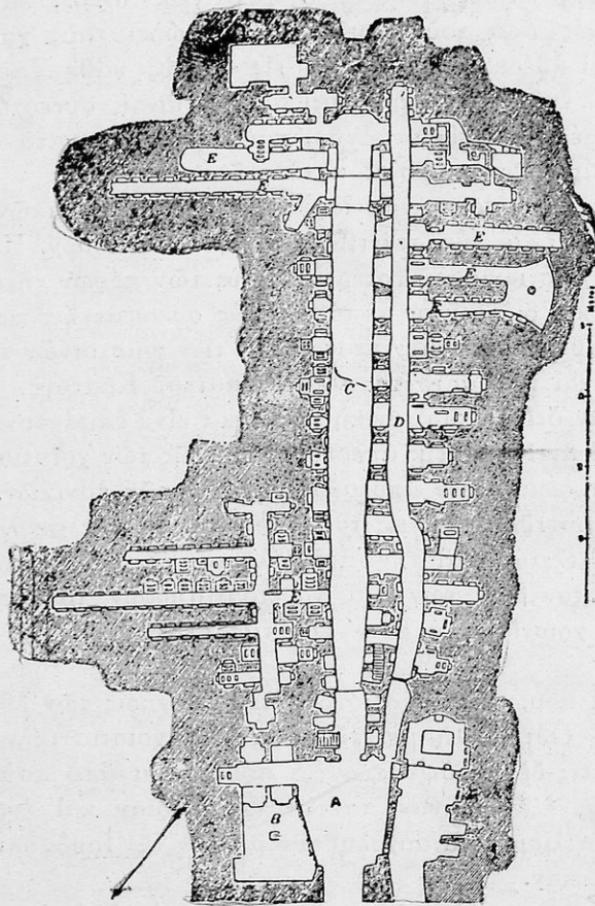
α') Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡτις ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου εἶχεν ἔξαπλωθῆ εἰς ἄπαντα σχεδὸν τὸν κόσμον. Τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης γραφέντα εἰς Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἥσαν καταληπτὰ ἀπὸ ὅλους τοὺς λαούς.

β') Ἡ ἔνωσις πολλῶν λαῶν ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν. Ἡ συνάφεια ὅλων αὐτῶν τῶν λαῶν μὲ διαφόρων εἰδῶν θρησκείας καὶ ἔθιμα, ἔξησθενίσε τὴν ἀφοσίωσιν ἐκάστου λαοῦ εἰς τὰ ἴδικά του ἥθη καὶ ἔθιμα. Ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία κατὰ συνέπειαν, θεωρουμένη μία ἀπὸ τὰς πολλὰς ἔνεας θρησκείας τῶν ὑπὸ τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος λαῶν, δὲν εὔρε κατ' ἀρχὰς σπουδαίαν ἀντίδρασιν.

γ') Ἡ ἀγιότης τοῦ βίου, ἡ ἥθικὴ τῶν πρώτων χριστιανῶν καὶ τὸ θάρρος αὐτῶν, ὅταν κατὰ τοὺς ἐγερθέντας κατ' αὐτῶν διωγμούς, ὑφίσταντο σκληρότατα μαρτύρια διὰ νὰ ἀρνηθοῦν τὴν πίστιν των. Τὰ προσόντα ταῦτα τῶν χριστιανῶν ἔκίνουν τὸν θαυμασμὸν καὶ αὐτῶν τῶν διωκτῶν των καὶ διὰ τοῦτο συνέβη καὶ δῆμοι ἀκόμη τῶν χριστιανῶν νὰ ἀσπασθοῦν τὴν χριστιανικὴν πίστιν.

δ') Ἡ ἀπελπιστικὴ παραλυσία τῶν λαῶν, τὴν δύσπιαν ὅχι μόνον ἡνείχοντο αἱ πολυμετεστικαὶ θρησκεῖαι των, ἀλλὰ πολλάκις τὴν διηγκόλυναν. Πολλοὶ σοφοὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μελετήσαντες τὸ

Εὐαγγέλιον, ἡσπάσθησαν τὰς διδασκαλίας του καὶ εἰργάσθησαν πρὸς διάδοσιν αὐτῶν, πεισθέντες ὅτι ὁ χριστιανισμὸς θὰ σώσῃ τοὺς λαοὺς ἀπὸ τὴν ἥθικὴν καταστροφήν.

*Eἰκ. 2. Διάγραμμα τῶν κατακομβῶν τοῦ Ἅγιου
Ιανουαρίου ἐν Νεαπόλει.*

Τὰ δὲ πιρούσιασθέντα ἐμπόδια πρὸς ἔξαπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἦσαν τὰ ἔξης :

α') Ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν χριστιανῶν ὡς ἀθέων καὶ ὡς ἐπαναστατῶν. Οἱ χριστιανοὶ δὲν μετεχειρίζοντο εἴδωλα καὶ θυσιαστήρια, καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους δὲν εἶχον ἰδιαιτέ-

ρους ναοὺς εἰς τοὺς δποίους νὰ ἔκτελοῦν τὰ θρησκευτικά των καθήκοντα, ἀλλὰ συνήρχοντο κρυφίως εἰς διάφορα μέρη, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὰς ἐνοχλήσεις ἀπὸ τοὺς ἔχθροὺς τῆς πίστεώς των.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους ὁ φανατικὸς ὅχλος, καταλλήλως διδασκόμενος ἀπὸ τοὺς Ἱερεῖς του, ἔθεωρει τοὺς χριστιανοὺς ὀλεθρεῖς καὶ ἀθέους καὶ ἀπέδιδεν εἰς αὐτοὺς κάθε ἐπεοχομένην θεομηνίαν, ἐνόμιζε δὲ ἀκόμη ὅτι οἱ χριστιανοί, συνεοχόμενοι εἰς ἰδιαίτερα μέρη, ἐθυσίαζον ἀνθρώπους καὶ ἔπιναν τὸ αἷμά των καὶ ὅτι ἔκαμναν συνωμοσίας κατὰ τοῦ καθεστῶτος.

β') Τὰ συμφέροντα τῶν Ἱερέων, καὶ τῶν Ἐθνικῶν καὶ τῶν Ιουδαίων, ὡς καὶ τῶν τεχνιτῶν καὶ ἀγαλματοποιῶν. Ἡ ἐπικράτησις τοῦ χριστιανισμοῦ ἐστέρεει αὐτοὺς τῶν πόρων τῆς συντηρήσεώς των καὶ διὰ τοῦτο, μὲ τὰς πολλὰς συκοφαντίας των, ἐπέτυχον νὰ διαθέσουν δυσμενέστατα κατὰ τῶν χριστιανῶν τοὺς αὐτοκράτορας καὶ τοὺς ἀρχοντας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους, οἱ δποίοι ἐπείσθησαν ὅτι ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία εἶνε ἐπικίνδυνος.

γ') Ἡ ἀντίθεσις τῆς ἀπλουστάτης ζωῆς τῶν χριστιανῶν πρὸς τὴν πλήρη σωματικῶν ἀπολαύσεων ζωὴν τῶν Ἐθνικῶν. Οἱ Ἐθνικοὶ λαοὶ συνειθισμένοι εἰς τὰς διασκεδάσεις, τὰς ἀκολασίας, τὰς λαμπρὰς τελετὰς καὶ τὴν πολυτέλειαν, ἐδυσκολεύοντο νὰ μεταβάλουν τὸν βίον των καὶ νὰ προτιμήσουν τὸν ἀπλοῦν καὶ ἐνάρετον χριστιανικὸν βίον καὶ τὰς σεμνὰς τελετὰς τῶν χριστιανῶν.

δ') Ἡ πρὸς τοὺς χριστιανοὺς περιφρόνησις τῶν Ἐθνικῶν φιλοσόφων. Οὗτοι, μὴ μελετήσαντες τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, ἔχοντες δὲ ὑπ' ὅψει των ὅτι προέρχεται ἀπὸ τοὺς ἀσήμους Ιουδαίους ἐξελάμβανον ταύτην ὡς μωρίαν καὶ ἐνόμιζον ὅτι εἶναι ἔξεντελισμὸς νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὴν ἐξ Ιουδαίων νέαν ταύτην θρησκείαν.

ε') Ἡ διδασκαλία τῶν χριστιανῶν περὶ τῆς ἴσοτητος πάντων τῶν ἀνθρώπων. Οἱ Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες καὶ λοιποὶ ἀρχοντες δὲν ἦθελαν οὔτε νὰ ἀκούσουν, ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ὅμοιοι μὲ τοὺς δούλους των. Ἐκηρύχθησαν συνεπῶς σφοδροὶ διώκται τοῦ χριστιανισμοῦ, δστις διδάσκων τὴν ἴσοτητα τῶν ἀνθρώπων, κατήργει τὴν δουλείαν.

Ἄλλ' ὅμως, μολονότι τὰ ἐμπόδια ἦσαν πολὺ περισσότερα τῶν εὐκολιῶν, ὁ χριστιανισμὸς ἐπεκράτησε, πρᾶγμα τὸ δποίον ἀποδεικνύει τὴν ἐκ Θεοῦ προέλευσίν του.

§ 5

Οι διωγμοί κατά τῶν χριστιανῶν καὶ αἱ πρῶται αἰχέσεις μεταξὺ αὐτῶν.

”Οταν ἥρχισε νὰ θεμελιώνεται ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία, οἱ ἔχθροι αὐτῆς (§ 4) ἐπέτευχον νὰ δημιουργήσουν δυσμενεστάτην κατὰ τῶν χριστιανῶν γνώμην καὶ φοβερωτάτους κατ’ αὐτῶν διωγμούς. Οἱ διωγμοὶ οὖτοι προήρχοντο ἢ ἐκ τῶν αὐτοκρατόρων ἢ ἐκ τοῦ λαοῦ. Οἱ αὐτοκράτορες βλέποντες ὅτι ἀπειλεῖται νὰ καταστραφῇ ἡ ἔθνικὴ θρησκεία, μὲ τὴν ὅποιαν συνεδέοντο οἱ ‘Ρωμαϊκοὶ θεσμοί, καὶ πιστεύοντες εἰς τὰς κατὰ τῶν χριστιανῶν συκοφαντίας, ἐξήτησαν νὰ ἔξαφανίσουν τὸν χριστιανισμόν, σκληρότατα τιμωροῦντες πάντα χριστιανόν. Ὁ δὲ ὅχλος συχνότατα ἔξηγειρετο κατ’ αὐτῶν, ἀποδίδων εἰς αὐτοὺς τὰ δυστυχήματα (σεισμούς, ἀσθενείας, πλημμύρας, κλπ.), τὰ ὅποια ἔστελλον οἱ θεοὶ ἔξօργιζόμενοι διὰ τὴν ἀσέβειαν τῶν χριστιανῶν !

Οἱ σπουδαιότεροι τῶν διωγμῶν, οἱ ὅποιοι ἔγιναν ἀπὸ τοῦ ἑτούς 64 μέχρι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ἀριθμοῦνται εἰς δώδεκα. Τούτων φοβερώτατος ἦτο ὁ ἐνεργηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀπανθρώπου Νέρωνος (64—68). Ὁ Νέρων διὰ νὰ κάμῃ ὀραιοτέραν τὴν ‘Ρώμην, κατ’ ἄλλους δὲ διὰ νὰ σχηματίσῃ ἰδέαν τῆς καιομένης Τροίας, καὶ νὰ γράψῃ ποίημα ὅπως ὁ ‘Ομηρος (διότι ἐνόμιζε τὸν ἑαυτόν του μέγαν ποιητήν), ἐπυρηνώσε τὴν ‘Ρώμην καὶ ἀπέδωκε τὴν βάροβαρον ταύτην πρᾶξιν εἰς τοὺς χριστιανοὺς κατὰ τῶν ὅποιων ἥγειρε σφοδρότατον διωγμόν. Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦτον, διαρκέσαντα ἐπὶ τέσσας ἔτη, χιλιάδεις ιστιανῶν ὑπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον, μεταξὺ τῶν ὅποιων καὶ οἱ ‘Απόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος (¹).

(¹) Ἀλλοι σφοδρότατοι διωγμοὶ κατὰ τῶν χριστιανῶν ἔγιναν ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Δομιτιανοῦ (81-96), Τραϊανοῦ (96-117), Μάρκου Αὐγούλιου (161-180), Σεπτιμίου Σεβήρου (193-211), ὅτε ἀπηγορεύθη μὲ θάνατον νὰ ἀσπάζεται κανεὶς τὸν χριστιανισμόν, Δεκίου (249-251). ὅστις ἐνόμιζεν ὅτι ἡ πτῶσις τοῦ μεγαλείου τοῦ ‘Ρωμαϊκοῦ κράτους ὠφείλετο εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ, Οὐαλεριανοῦ (253-260) καὶ Διοκλητιανοῦ (248-250), ἐπὶ τοῦ δοπίου ὑπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατος ὁ ‘Αγιος Δημήτριος καὶ ὁ ‘Αγιος Γεώργιος.

Κατὰ τοὺς διωγμοὺς τούτους αἱ Ἀγιαι Γραφαὶ ἔκαί οντο-
οὶ δὲ χριστιανοὶ πανταχοῦ διωκόμενοι συνελαμβάνοντο καὶ ἄλλοι
ἔκαί οντο ἀλειφόμενοι μὲ πίσσαν, ἄλλοι ἔξεσχίζοντο δενόμενοι εἰς
τρυχούς, ἄλλοι ἔφονεύοντο ὁρθιζόμενοι καὶ μαστιγούμενοι
καὶ ἐν γένει ὑφίσταντο παντὸς εἴδους ἀπανθρωπότατα μαρ-
τύρια.

Οὗτοι διωκόμενοι οἱ χριστιανοὶ κατέφευγον εἰς ἕρήμους,
εἰς σπῆλαια καὶ εἰς ὑπογείους κατακόμβας, (κατακόμβαι ἐλέγοντο
ὑπόγεια σπῆλαια, σχηματιζόμενα ἐκ τῆς ἔξαγωγῆς οἰκοδομικῶν
ὑλῶν). (Εἰκ. 2), Ἐκεῖ ἐτέλουν χρυφίως τὰ θρησκευτικά των κα-
θήκοντα καὶ πολλάκις ἔθαπτον τοὺς νεκρούς των, ἵδιως δὲ τοὺς
ὑποστάντας μαρτυρικὸν θάνατον. Ὄταν δὲ συνελαμβάνοντο,
ἐδείχνυντον καὶ ἄνδρες καὶ γυναικες τόσην ἀφοσίωσιν εἰς τὴν Χρι-
στιανικὴν πίστιν, τόσον θάρρος καὶ τόσην αὐταπάρνησιν, ὥστε
ἐπροέξενον κατάπληξιν. Πλεῖστοι βασανισταί των βλέποντες τὴν
πεποίθησιν μὲ τὴν δποίαν οἱ χριστιανοὶ δὲν ἐδέχοντο νὰ ἀρνη-
θῶν τὸν Χριστὸν καὶ νὰ θυσιάσουν εἰς τὰ εἴδωλα, διὰ νὰ ἀπο-
φύγουν τὰ μαρτύρια καὶ τὸν θάνατον, ἐγίνοντο καὶ αὐτοὶ χρι-
στιανοὶ καὶ συναπέθνησκον μὲ αὐτοὺς ὡς μάρτυρες.

Διωγμοὺς κατὰ τῶν χριστιανῶν ἐδημιούργησαν καὶ οἱ με-
ταξὺ αὐτῶν ἐμφανισθέντες αἰρετικοί, ἔξεγειροντες καὶ οὕτοι τοὺς
ἔθνικούς. Οἱ αἰρετικοὶ ἦσαν χριστιανοί, ὑποστηρίζοντες διδασκα-
λίας μὴ συμφωνούσας μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ, αἰρέσεις
δονομαζομένας, καὶ ζητοῦντες μὲ κάθε τρόπον νὰ ἀποσπάσωσι τοὺς
χριστιανοὺς ἀπὸ τὴν ὁρθὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν καὶ νὰ τοὺς
κάμουν ἰδικούς των ὀπαδούς. Αἱ σπουδαιότεραι τῶν αἰρέσεων
τούτων ἦσαν ἡ αἰρέσις τῶν Ἰουδαιζόντων χριστιονῶν, οἱ δποῖοι
ἀνεμίγνυντον τὴν Ἰουδαιϊκὴν καὶ τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν, τῶν
Γνωστικῶν οἱ δποῖοι ἀνεμίγνυντον τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν μὲ
τὴν εἰδωλολατρικὴν θρησκείαν καὶ μὲ θεωρίας τῆς λεγομένης
νεοπλατωνικῆς φιλοσοφίας καὶ ἡ αἰρέσις τῶν Μοντανιστῶν.
Οἱ Μοντανισταὶ ἐθεώρουν τὸν ἀρχηγὸν τους Μοντανόν, ὡς ὅργα-
νον τοῦ Ἀγίου πνεύματος, ἦσαν δὲ αὐστηρότατοι κατὰ τὰ ἥθη
μὴ συγχωροῦντες ἀπολύτως τοὺς βαρέως ἀμαρτάνοντας καὶ ἐθεώ-
ρουν τοὺς ἔαυτούς των, ὡς τοὺς μόνους τελείους χριστιανούς.
Καὶ ἄλλαι τινὲς αἰρέσεις ἀνεφάνησαν, αἱ δποῖαι δὲ μως ἐλαχίστην
ἐπιρροὴν ἔξεσκησαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

~~Περὶ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.~~

Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας δόνομάζονται οἱ χριστιανοὶ λόγιοι, οἱ δόποι διετύπωσαν συστηματικῶς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χρι-

Εἰκ. 3. Ὁ καλὸς ποιμήν.

Μαρμάρινος ἀνδριάς, σφυρόμενος εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Λατερανοῦ εἰκονίζων τὸν Ἰησοῦν, ὡς ποιμένα φέροντα ἐπὶ τῶν ὄμων του τὸ ἀπολωλὸς πρόβατον.

σιοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων, κατεπολέμησαν τοὺς ἔχθροὺς τοῦ Εὐαγ- γελίου καὶ ἡρμήγευσαν δόρθως τὰς Ἀγίας Γραφάς. Οἱ Ἐκκλη-

A. Παππαδάτου—Ἐκκλησιαστικὴ Ἰστορία, ἑκδοσις Δ'.

2

σιαστικοὶ πατέρες οἱ ἀναφανέντες κατὰ τὴν Αἶν περίοδον τῆς ἴστορίας τῆς Ἐκκλησίας διαιροῦνται εἰς τοὺς Ἀποστολικοὺς πατέρας, τοὺς Ἀπολογητὰς καὶ τοὺς Ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς.

Α'. **Ἀποστολικοὶ πατέρες** καλοῦνται οἱ ἄμεσοι μαθηταί, συνεργοὶ καὶ διάδοχοι τῶν ἀποστόλων, οἱ δποῖοι εἰς τὰ βιβλία των καὶ τὰς ἐπιστολάς των, διετύπωσαν τὴν ὁρθὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ συνεβούλευον τοὺς χριστιανοὺς νὰ ἀποφεύγουν τὰς ψευδεῖς διδασκαλίας τῶν αἵρετικῶν καὶ νὰ ἔχουν πίστιν εἰς τὸν Θεόν, ἀμοιβαίαν ἀγάπην καὶ ὑπομονὴν εἰς τοὺς διωγμούς.

Σπουδαιότεροι τούτων εἶναι οἱ ἔξης :

1. Ὁ συνεργὸς τοῦ ἀποστόλου Παύλου **Βαρνάβας**, ὁ δποῖος ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον εἰς τὴν Κύπρον (75 μ. Χ.). Τούτου σώζεται ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἔξι Ιουδαίων χριστιανούς.

2. Ὁ ἐπίσκοπος **Ρώμης Κλήμης**, συνεργὸς καὶ οὗτος τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Τούτου σώζονται δύο ἐπιστολαὶ πρὸς τοὺς Κορινθίους, πρὸς τοὺς δποίους συμβουλεύει διμόνοιαν, πίστιν καὶ ταπεινοφροσύνην.

3. Ὁ μαθητὴς τοῦ Εὐαγγελιστοῦ **Ιωάννου Ιγνάτιος** ὁ θεοφόρος, διατελέσας ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας ἐπὶ 40 ἔτη. Ὁ Ιγνάτιος σταλεὶς δέσμιος εἰς Ρώμην, ἔγινε τροφὴ τῶν θηρίων ἐπὶ Τραϊανοῦ (98—117). Τούτου ὑπάρχουν ἔπτὰ ἐπιστολαί, πολεμοῦσαι τὰς ιουδαικὰς αἵρεσεις.

4. Ὁ μαθητὴς τοῦ Εὐαγγελιστοῦ **Ιωάννου Πολύναρπος**, ἐπίσκοπος Σμύρνης, ὁ δποῖος ἐμαρτύρησε κατὰ τὸν διωγμὸν τὸν γενόμενον εἰς τὴν Ασίαν ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου (161—180). Τούτου ὑπάρχει ἐπιστολὴ πρὸς Φιλιππησίους διδάσκουσα τὰ καθήκοντα παντὸς χριστιανοῦ.

5. Ὁ ἐπίσκοπος **Ιεραπόλεως** (τῆς Μικρᾶς Φρουγίας) **Παπίας**, μαρτυρήσας καὶ οὗτος ἐπὶ Αὐρηλίου. Ὁ Παπίας ἔγραψε βιβλίον εἰς τὸ δποῖον συνέλεξε τὰς περὶ τῶν λόγων καὶ ἔργων τοῦ Χριστοῦ παραδόσεις, ἐπιγραφόμενον «Λογίων Κυριακῶν ἔξηγησεις».

Β'. **Ἀπολογηταὶ** καλοῦνται οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας εἰς δποῖοι μὲ τὰ συγγράμματά των, ἀπεδείκνυον τὴν ἀλήθειαν τῆς διδασκαλίας τοῦ Σωτῆρος καὶ τὸ ἄδικον καὶ παράνομον τῶν συκοφαντιῶν καὶ διωγμῶν κατὰ τῶν χριστιανῶν. Σπουδαιότεροι τούτων εἶναι οἱ ἔξης :

1. Ὁ ἐπίσκοπος **Αθηνῶν Κορδᾶτος** καὶ ὁ **Αθηναῖος φι-**

λόσοφος Ἀριστείδης. Ἀμφότευοι ἐνεχείρισαν εἰς τὸν Ἀδριανὸν (117—138) ἀπολογίας, ὅταν ἐπῆγεν εἰς Ἀθήνας, καὶ ἐπέτυχον νὰ παύσῃ τὸν κατὰ τῶν χριστιανῶν διαιριγμόν.

2. Ὁ Ἀθηναῖος φιλόσοφος Ἀθηναγόρας, ὁ δροῦς ἐπέδωκε σύγγραμμά του «Πρεσβεία περὶ Χριστιανῶν» εἰς τὸν Μάρκον Αὐρόηλιον.

3. Ὁ ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας Θεόφιλος, γράψας ἀπολογίαν ἀπευθυνομένην πρὸς τὸν εἰδωλολάτρην φίλον του Αὐτόλυκον.

4. Ὁ σπουδαιότερος ὅλων τῶν ἀπολογητῶν φιλόσοφος Ἰουστῖνος, ἐκ Φλαβίας Νεαπόλεως (ἀρχαίας Συχέμη). Ζητῶν νὰ εῦρῃ τὴν ἀλήθειαν, ἡρεύνησε πολλὰ φιλοσοφικὰ συστήματα, ἐκ τῶν δηποίων μόνον διάφορα μέρη κηρύζτων, μεταξὺ τῶν δροίων καὶ τὴν Ρώμην, ὅπου ἴδρυσε ἴδικήν του σχολήν, παραμείνας ἐκεῖ ἀρκετὰ

Εἰν. 4. Ἡ Παρθένος μετὰ τοῦ θείου βρέφους
καὶ τοῦ προφ. Ἰησαΐου.

Τοιχογραφία ἐκ τῆς ἐν Ρώμῃ κατακόμβης τῆς Ἀγ. Πρισκίλλης,
ἀνήκουσα εἰς τὸν Γ' αἰώνα.

ἔτη. Τὸ 166 ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ρώμην ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον. Ὁ Ἰουστῖνος ἔγραψε πολλὰ ἔργα ὑπερασπίζων τὸ Εὐαγγέλιον κατὰ τῶν εἰδωλολατρῶν, τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν αἵρετικῶν. Σώζονται μόνον δύο ἀπολογίαι του καὶ εἰς διάλογος πρὸς ἓνα Ἰουδαῖον Τρύφωνα.

Γ'. Ἐκκλησιαστικοὶ ουγγραφεῖς δύνομάζονται οἱ γράψαντες βιβλία ἔρμηνεύοντα δροῦς τὰς Ἅγιας Γραφὰς καὶ προστατεύοντα τοὺς χριστιανοὺς ἀπὸ τὰς διαιρόδους αἰρέσεις. Τούτων σπουδαιότεροι εἶναι:

1. 'Ο **Ειρηναῖος**, ὁ ἐπίσκοπος Λουγδούνου (Λυδνος) καταγόμενος ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας. Διατελέσας ἐπίσκοπος ἐπὶ 24-
ἔτη εἰργάσθη ἐναντίον τῶν ἀναφανεισῶν αἰρέσεων, αἱ δοῦλαι
ἡπείλουν αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐμαρτύρησεν
ἐπὶ τοῦ αὐτοχράτορος Σεπτιμίου Σεβήρου κατὰ τὸ 202.

2. 'Ο διδάσκαλος τῆς χριστιανικῆς σχολῆς Ἀλεξανδρείας **Κλήμης**, καταγόμενος πιθανῶς ἐξ Ἀθηνῶν, μαρτυρήσας καὶ οὗτος
κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ τρίτου αἰώνος.

3. 'Ο διευθυντὴς τῆς χριστιανικῆς σχολῆς Ἀλεξανδρείας
Ωριγένης γεννηθεὶς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν τὸ ἔτος 185. 'Ο
Ωριγένης ἔγραψε μέγαν ἀριθμὸν συγγραμμάτων καὶ θεωρεῖται ὁ
μεγαλεῖτερος θεολόγος τοῦ Γ' καὶ Δ' αἰώνος, ἃν κοὶ εἰς τὰ βι-
βλία του ὑπάρχουν μερικαὶ γνῶμαι μὴ σύμφωνοι πρὸς τὴν Ἀγίαν
Γραφήν.

4. 'Ο ἐπίσκοπος Νεοκαΐσαρείας **Γεηγόριος** ὁ θαυματουρ-
γός, θεωρούμενος ὁ μετὰ τὸν Ωριγένην πολυγραφώτατος τῶν
πρὸ τοῦ Δ' αἰώνος ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων.

5. 'Ο Ἑλλην ἐπίσκοπος Πόντους **Ιππόλιτος**, γράψας πολλὰ
βιβλία, εἰς τὰ περισσότερα τῶν διοίσιν καταπολεμεῖ τὰς αἰρέσεις.

Καὶ Λατῖνοι πολλοὶ Ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς κατὰ τὴν πε-
οίδον ταύτην ἀνεφάνησαν. Τούτων κυριώτεροι εἶναι ὁ ἐκ Καρ-
κηδόνος **Τερευλλιανός**, ὁ ἰδιοτὴς τῆς Ἀφρικανικῆς χριστιανικῆς
σχολῆς. 'Ο ἐπίσκοπος Καρκηδόνος **Κυπριανός**, ἀποκεφαλισθεὶς
τὸ ἔτος 258, ἐπειδὴ ἡρονήθη νὰ θυσιάσῃ εἰς τὰ εἴδωλα, δνομα-
σθεὶς δὲ διὰ τὴν εὐγλωττίαν του χριστιανὸς Κικέρων, ὁ ἐξ Ἀφρι-
κῆς **Μίνούκιος Φῆλιξ**, ὁ **Λαυτάντιος** καὶ ἄλλοι.

§ 7.

**Λατρεία, διοίκησις καὶ ἥθη τῶν χριστιανῶν
κατὰ τὴν Αην περίσσεον.**

'Η λατρεία τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς περιόδου
ταύτης ἦτο ἀπλούστατη. Οἱ χριστιανοί, μὴ ἔχοντες ἀκόμη ἴδιαι-
τέρους τόπους λατρείας, συνήρχοντο εἰς ἴδιωτικὰς οἰκίας. Ἐκεῖ
ἔψαλλον ὑμνους πρὸς τὸν Θεόν, ἀνεγίνωσκον περικοπὰς ἐκ τῆς
Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης καὶ ἤκουον τὸ κήρυγμα τῶν
ἱερέων καὶ τῶν μορφωμένων λαϊκῶν. Μετὰ τοῦτο ἐτέλουν τὸ μυ-

στίγμιον τῆς θείας εὐχαριστίας καὶ μετελάμβανον πάντες, παρεκάθηντο δὲ κατόπιν εἰς κοινὸν δεῖπνον καὶ ἀπεχωρίζοντο ἀνταλλάσσοντες ἀδελφικὸν ἀσπασμόν. Ἐτέλουν ὅσαύτως τὸ βάπτισμα τῶν νεοποσερχομένων εἰς τὸν χριστιανισμὸν κατ’ ἀπομίησιν τοῦ βαπτίσματος τοῦ Χριστοῦ, διὰ τριτῆς καταδύσεως, μὲ τὸ δποῖον βάπτισμα διὰ τῆς θείας χάριτος ἐκαθαρίζετο ὁ βαπτιζόμενος ἀπὸ πᾶσαν ἄμαρτίαν του. Εορτάς είχον καθορίσει τὰς Κυριακὰς καὶ τὸ Πάσχα.

Απὸ τοῦ Β'. αἰῶνος ἡ λατρεία ἀναπτύσσεται. Κτίζονται ἰδιαίτερα κτίρια διὰ τὴν λατρείαν, οἱ ναοί. Οσάκις ὅμως ἐγίνοντο διωγμοί, συνήρχοντο καὶ ἔτελουν τὰ τῆς λατρείας των εἰς ἐρήμους, σπήλαια καὶ κατακόμβας. Τοὺς ναοὺς ἐκόσμουν κατ’ ἀρχὰς μὲ σύμβολα εἰκονίζοντα (Εἰκ. 3) διάφορα πρόσωπα καὶ πράγματα (¹) καὶ κατόπιν ἥρχισαν νὰ κόσμοῦν αὐτοὺς μὲ τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου κρατούσης εἰς τὰς ἀγκάλας της τὸ θεῖον βρέφος (Εἰκ. 4 καὶ 5) καὶ ἔτερας εἰκόνας παριστώσας διάφορα γεγονότα τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης.

Ηδη καθορίζεται ἡ λειτουργία τελουμένη τὴν πρωΐαν, τῆς δποίας τὸ σπουδαιότερον μέρος ἥτο ἡ τέλεσις τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας. Τὸ μυστήριον τοῦτο ἐτελεῖτο σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴν ποὺ ἔδωκεν ὁ Ἰησοῦς κατὰ τὸν μυστικὸν δεῖπνον, δι’ ἀρτού καὶ οἴνου μετουσιουμένου εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ.

Ἐτελεῖτο ἐπίσης τὸ Χρῖσμα πρὸς ἐπισφράγισιν τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος μεταδοθείσης θείας χάριτος, ἡ συγχώρησις τῶν μετανοούντων, ἡ εὐλογία τοῦ γάμου, ἡ μετάδοσις εἰς τοὺς ἀσθενεῖς τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς χρίσεως των μὲ ήγιασμένον ἔλαιον καὶ ἡ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μεταδιδομένη χάρις εἰς τοὺς κληροικούς. Πᾶσαι αὗται αἱ τελεταί, ἐπειδὴ μὲ δρατὰ σημεῖα μετεδίδετο εἰς τοὺς χριστιανοὺς ἡ ἀόρατος χάρις τοῦ Θεοῦ, καλοῦνται μυστήρια, ἀτινα ἥσαν ἐπτά : τὸ βάπτισμα, τὸ χρῖσμα, ἡ εὐχαριστία, ἡ μετάνοια, ἡ ἴερωσύνη, ὁ γάμος καὶ τὸ εὐχέλαιον.

Οἱ ἀριθμὸς τῶν ἑορτῶν μέχρι τοῦ τέλους τῆς περιόδου ταύτης

1. Τοιαῦτα σύμβολα ἥσαν : Κριός ἡ ἀμνὸς ἡ ποιμὴν εἰκονίζοντα τὸν Χριστόν. Περιστερά, εἰκονίζουσα τὴν ἀθωότητα. Φοῖνιξ, εἰκονίζων τὴν ἀνάστασιν. Τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ, εἰκονίζον τὸν Χριστὸν κτλ.

ηνέκθη προστεθεισῶν τῶν ἔօρτῶν τῆς Πεντηκοστῆς, τῆς Ἀναλήψεως, τῶν Θεοφανείων καὶ ἄλλων ἔօρτῶν εἰς μνήμην διαφόρων μαρτύρων, τιμῶνται δὲ καὶ ἡ Τετάρτη καὶ Παρασκευὴ ἐκάστης ἑβδομάδος, ἀναμιμνήσκουσαι τὰ πάθη τοῦ Σωτῆρος, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ χριστιανοὶ ἐνήστευνον.

Ἡ διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους ἦτο ἔργον τῶν ἀποστόλων. Οὗτοι ἔλαβον ὡς βοηθοὺς καὶ συνεργάτας των τοὺς λεγομένους διακόνους καὶ κατόπιν τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς ἐπισκόπους. Τούτους ἔξέλεγον ἐκ τῶν εὐ-

Eἰκ. 5. Ἡ δεομένη Παρθένος.

Τοιχογραφία ἐν τῆς ἐν ᾿Ρώμῃ κατακόμβης τῆς Ἅγ. Ἀγνῆς ἀνήκουσα εἰς τὸν Δ' αἰῶνα.

σεβῶν χριστιανῶν καὶ ἔχειροτόνουν θέτοντες τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς των καὶ ἐπικαλούμενοι τὴν θείαν χάριν. Μετὰ τὸν θάνατον τῶν ἀποστόλων, εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας διεδέχθησαν αὐτοὺς οἱ Ἐπίσκοποι ἀπὸ τοὺς ὅποιους ἔξηρτῶντο οἱ Πρεσβύτεροι καὶ οἱ Διάκονοι καὶ οὕτω ἐδημιουργήθησαν οἱ τρεῖς βαθμοὶ τῶν κληρικῶν⁽¹⁾.

Ἄπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Γ' αἰῶνος οἱ ἐπίσκοποι τῶν Μητροπόλεων τῶν ἐπαρχιῶν, συνεκάλουν τοὺς ἐπισκόπους τῶν ἐπαρχιῶν εἰς τοπικὲς συνόδους (συνελεύσεις) εἰς τὰς ὅποιας συνεσκέπτοντο

1. Κληρικοὶ καλοῦνται οἱ χριστιανοὶ οἱ ἐκλέξαντες ὡς κληρον (ἔργον) τὴν διακονίαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς λοιποὺς χριστιανούς, θνομαζομένους λαῖκούς.

περὶ γενικωτέρων ζητημάτων. Φυσικὸν ἦτο τῶν συνδόνων τούτων νὰ εἶναι πρόδεδροι οἱ ἐπίσκοποι τῶν πρωτευούσαν, λεγόμενοι Μητροπολῖται. Οὗτοι ἔτυχαν πρωτείου τιμῆς, χωρὶς νὰ ἔχουν ἀξίωμα μεγαλείτερον τοῦ ἐπισκόπου, ἀμφότεροι δὲ ὡς διάδοχοι τῶν ἀποστόλων, ἥσαν μεταξύ των ἵσοι, δπως καὶ οἱ ἀπόστολοι. Ὡς πρωτεύοντες Μητροπολῖται διεκρίθησαν ὁ τῆς Ἀρώμης, ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ὁ τῆς Ἀντιοχείας, δύντες ἐπίσκοποι τῶν μεγαλειτέρων χριστιανικῶν κέντρων.

Τὰ ἥθη τῶν χριστιανῶν ἥσαν ἀμεμπτα. Ἐθεώρουν ἑαυτὸὺς υἱοὺς τοῦ Θεοῦ καὶ ἥγαπᾶντο ὡς ἀδελφοί. Ἡ ἀγάπη μεταξὺ τῶν χριστιανῶν ἐδεικνύετο διὰ τῶν φιλανθρωπικῶν αὐτῶν ἔργων. Εἰς τὰς χριστιανικὰς κοινωνίας ἀνυψώνεται ἡ γυνή. Ἡτις ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν ἐθεωρεῖτο δούλη τοῦ ἀνδρὸς καὶ εὐλογεῖται ὁ γάμος καὶ ὁ οἰκογενειακὸς βίος. Τὰ βάρβαρα ἔθιμα τῶν θηριομαχιῶν καὶ τῶν μονομαχιῶν ἐκλείπουν καὶ καταργεῖται ἡ ἔξετελίζουσα τὸν ἀνθρωπὸν δουλεία. Πολλοὶ τέλος ἀπειμακρύνοντο ἀπὸ τάς πόλεις καὶ μετέβαινον εἰς ἔρημα μέρη, δπου μὲ αὐστηρὰς νηστείας καὶ προσευχὰς ἀφοσιούμενοι εἰς τὸν Θεόν, ἐπεδίωκον τὴν χριστιανικὴν τελειότητα, ἐκαλοῦντο δὲ ἀσκηταί.

Κωνσταντίνος καὶ Ἐλένη (εἰκὼν Βυζαντινοῦ χειρογράφου).

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΑΠΟ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ
ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ (313—867)

§ 8

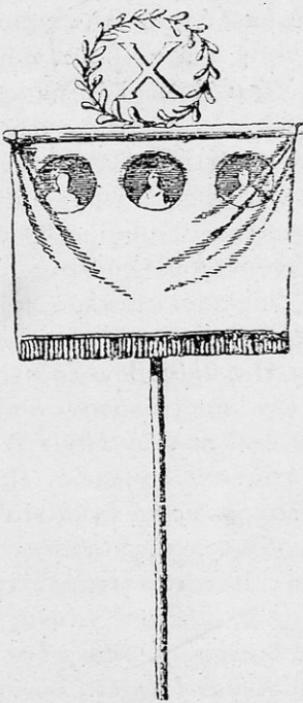
‘Ο χριστιανισμὸς καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ Μεγάλου
Κωνσταντίνου Ρωμαῖοι αὐτοχράτορες.

Απαντες οἱ ποδὸς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ‘Ρωμαῖοι αὐτοχράτορες κατεδίωξαν μὲ μέγαν φανατισμὸν τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, ἀλλ’ ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου οἱ διωγμοὶ κατέπαυσαν, οἱ χριστιανοὶ ἔκτελοῦν ἐλεύθεροι τὰ θρησκευτικά των καθήκοντα καὶ ὁ χριστιανισμὸς γίνεται θρησκεία ἀνεκτὴ εἰς τὸ ἀπέραντον ‘Ρωμαϊκὸν Κράτος. ‘Ο Μέγας Κωνσταντίνος ἐγεννήθη εἰς τὴν Ναΐσσον τῆς Μοισίας (¹) κατὰ τὸ 288 μ. Χ. καὶ ἦτο υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Χλωροῦ καὶ τῆς χριστιανῆς Ἐλένης, ὑπὸ τὴν

1. Ναΐσσος είναι ἡ σημερινὴ Νίσσα, Μοισία δὲ ἔκαλεῖτο ἄπασα ἡ πρὸς βορρᾶν τῆς Ἡπείρου, Μακεδονίας καὶ Θράκης χώρα, ἡ ἀποτελοῦσσα τὴν παλαιὰν Σερβίαν καὶ Βουλγαρίαν.

δποίαν βέβαια θὰ είχε διδαχὴν τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του, ὁ στρατὸς ἀνεκήρυξεν αὐτὸν Αὔγουστον (αὐτοχράτορα). Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦσαν ἔξι Αὔγουστοι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.

Ο Κωνσταντίνος ἔχων πεποίθησιν εἰς τοὺς χριστιανούς, οἱ δποῖοι καὶ ἡ τὸ πλεῖστον ἀπετέλουν τὸν στρατὸν του καὶ εἰς τὸν Θεὸν τῶν χριστιανῶν, διεξήγαγε πολλοὺς πολέμους κατὰ τῶν ἀλ-

Eἰκ. 7. Τὸ Λάβαρον.

λων αὐτο-χριστιανῶν, ἀπὸ τοὺς δποίους ἐξῆλθε νικητής. Οταν κατὰ τὸ 312 ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ Μαξεντίου, ἐνίκησεν αὐτὸν διὰ τῆς βοηθείας τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, τοῦ δποίου τὸν τύπον μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «ἐν τούτῳ νίκα» εἶδεν εἰς τὸν οὐρανὸν μεσημβρίαν τινά, κατὰ τὴν δποίαν προσηνύχετο ζητῶν τὴν βοηθείαν τοῦ Θεοῦ τῶν χριστιανῶν. Ο Κωνσταντίνος ἀπετύπωσε τὸ φανέν εἰς τὸν οὐρανὸν σημεῖον ἐπὶ λαβάρου, τὸ δποίον ἀπὸ τότε προηγεῖτο τοῦ στρατοῦ εἰς ὅλας του τὰς ἐκστρατείας. (Εἰκ. 7).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὸ ἔτος 313 ἔξεδόθη εἰς τὸ Μεδιόλονον (Μιλάνον) ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου τὸ πρῶτον ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν αὐτοκρατορικὸν διάταγμα, κατὰ τὸ δρόποιον ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς νὰ διολογοῦν ἐλευθέρως τὴν θρησκείαν των, ἐπεστρέφοντο δὲ οἱ ναοὶ καὶ τὰ κτήματα τῶν χριστιανῶν, τὰ δρόπαια πρὸ μικροῦ εἶχον δημευθῆ ὑπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ, δταν δὲ ὁ Κωνσταντῖνος κατὰ τὸ 323 ἔγινε μονοκράτωρ, κατέστησε τὸν χριστιανισμὸν ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.

"Αν καὶ μετὰ ζήλου ὑπερήσπιζε τὸν χριστιανισμόν, ὃν εἴλικρινὴς δραδός τῆς ἀγάπης καὶ πειθοῦς, σύμφωνα μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ, οὐδένα εἰδωλολάτρην κατεδίωξεν, ἀλλ᾽ ἀφῆκεν αὐτοὺς ἐλευθέρους εἰς τὴν λατρείαν των καὶ μόνον μερικοὺς ναοὺς εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἔκλεισε, ἔνεκα τῶν τελουμένων εἰς αὐτοὺς ἀκολασιῶν. Ἐπροστάτευσε μόνον τοὺς χριστιανοὺς προτιμῶν αὐτοὺς εἰς τὸς ἀνωτέρας δημοσίας θέσεις, ἐπέτρεψεν εἰς τὰς ἐκκλησίας νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς δούλους, ὤρισε διὰ νόμου τὴν Κυριακὴν ἀργίαν καὶ ἐκόσμησε πολλὰς πόλεις μὲ μεγαλοπρεπεῖς ναούς.

Διὰ νὰ ἔξασφαλίσῃ τὸν θρίαμβον τοῦ χριστιανισμοῦ ὁ Κωνσταντῖνος, μετέθεσε τὴν πρωτεύουσαν ἀπὸ τῆς Ῥώμης, ὅπου ἔνεκα τῶν ὑπαρχόντων ἔκει πολλῶν ἐθνικῶν μνημείων, δύσκολα θὰ ἐκυριάζει ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία, εἰς τὸ Βυζάντιον. Τὸ ἔτος 330 ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῶς τὰ ἐγκαίνια τῆς νέας πρωτευούσης τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, τὴν δρόπαιαν αὐτὸς μὲν ὠνόμασεν Νέαν Ῥώμην, ὁ δὲ λαὸς Κωνσταντινούπολιν. Τὴν πόλιν ταύτην ἐκόσμησε μὲ δρατὰ κτίρια, θέατρα, κοίνης, καὶ μὲ μεγαλοπρεπεστάτας χριστιανικὰς ἐκκλησίας, δπως ᾧτο ἡ ἐκκλησία τῆς τοῦ Θεοῦ Σόφίας καὶ τῶν Ἅγίων Ἀποστόλων. Οὔτω ἡ Κωνσταντινούπολις ἔγινε κέντρον τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἐπειδὴ εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐπεκράτει ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἔγινε καὶ κέντρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ο Κωνσταντῖνος δικαίως ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καλεῖται ἴσαπόστολος, δύναται δὲ νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ ἰδρυτὴς τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους (¹).

1. Εἰς τὴν μητέρα τοῦ Κωνσταντίνου Ἅγιαν Ἐλένην ὀφείλεται ἡ τιμὴ τῆς εὐρέσεως εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα τοῦ τιμίου Σταυροῦ τοῦ Σωτῆρος, διστις ἀνυψήθη πανηγυρικῶς μέπα εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγαστάσεως, τὸν δρόποιον αὐτῇ ἀνήγειρεν ἐπὶ τοῦ ἄγιου Τάφου.

Οι διαδεχθέντες τὸν Κωνσταντῖνον αὐτοκράτορες ἐπροστάτευσαν τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν, ἀλλ' οὐχὶ μὲ τὴν σύνεσιν τοῦ Κωνσταντίνου. Πολλάκις, παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, μετεχειρίσθησαν βίαια μέσα κατὰ τῶν ἔθνικῶν, ἥτοι ἔκλειον ἢ κατέστρεφον τοὺς ναούς των καὶ τὰ εἴδωλα, ἀπηγόρευον τὰς θυσίας καὶ μὲ πάντα τρόπον ἐπίεζον αὐτοὺς νὰ γίνουν χριστιανοί, δὲ δὲ Ἰουστινιανὸς δὲ μέγας (327—365), δὲ ἀνεγέργας τὸν μεγαλοπρεπῆ ναὸν τῆς Θείας Σοφίας, ἔκλεισε τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς ἔκδιώξας ἀπὸ αὐτὰς τοὺς ὁγήρους καὶ φιλοσόφους, διότι ἡγάπων τὴν ἀρχαιότητα. Οἱ μόνοι ἀπὸ τοὺς διαδόχους τοῦ Κωνσταντίνου, δὲ δποίοις προσεπάθησε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν εἰδωλολατρείαν, ἥτο δὲ Ἰουλιανὸς (361), δὲ κληθεὶς ἀποστάτης ἢ παραβάτης, διότι, ἐνῷ ἀνετράφη χριστιανικῶς, διαν ἔγινεν αὐτοκράτωρ, ὑπεστήριξε τὴν εἰδωλολατρείαν. Αἱ προσπάθειαι ὅμως αὗται τοῦ ἄλλως σοφωτάτου καὶ ἴκανων τούτου αὐτογράτορος ἀπέτυχον, διότι δὲν ἥτο πλέον δυνατὸν νὰ σβεσθῇ τὸ λαμπρὸν φῆρις τοῦ χριστιανισμοῦ. Οἱ Ἰουλιανὸς πολεμῶν νικηφόρως κατὰ τῶν Περσῶν κατὰ τὸ 363 ἐφονεύθη καὶ λέγεται διε κατὰ τὰς τελευταίας του στιγμὰς εἶπε «Νενίκηκάς με Γαλιλαῖ!».

§ 9.

Χριστιανισμὸς καὶ Ἑλληνισμός Σχέσεις Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας.

Η νέα πρωτεύουσα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἢ δποία μετεφέρθη εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Βυζάντιον, δὲν ἥτο δυνατὸν νὰ παραμείνῃ Λατινική. Οἱ Ἑλληνισμὸς μαρανθεὶς εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, εἶχε καταφύγει εἰς τὴν βόρειον Ἀνατολήν. Η Κωνσταντινούπολις ὅθεν ενρέθη ἐλληνικὴ πρωτεύουσα μέσα εἰς ἐλληνικὰς χώρας. Η Χριστιανικὴ θρησκεία παρέλαβεν ἥδη ἀπὸ τὸν ἐλληνισμὸν τὴν γλῶσσαν, τὴν δητορικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν, δὲ ἐλληνισμὸς ἀναζωογονεῖται μὲ τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ ἐμφανίζεται ὡς νέος πλέον ἐλληνισμὸς μὲ τὸ ἀρχαῖόν του ἔνδυμα, ἀλλὰ μὲ νέον πνεῦμα, τὸ Χριστιανικόν. Τοιουτορόπως ἥνῳθησαν εἰς τὴν νέαν Ῥωμαϊκὴν πρωτεύουσαν δόδο μεγάλαι δυνάμεις, δὲ ἐλληνισμὸς καὶ δὲ χριστιανισμός.

Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ἀποσπάται ὅλιγον κατ' ὅλιγον ἡ Ἀνατολὴ ἀπὸ τὴν Δύσιν, δημιουργεῖαι δὲ τὸ Βυζαντινὸν κράτος, τοῦ ὁποίου ὅλα τὰ στοιχεῖα εἶναι Ἑλληνικά, καὶ ἥμικη δύναμις του ὁ χριστιανισμός. Τὸ κεάτος τοῦτο διατηρεῖ μόνον τὴν ἀνάμνησιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ, οἱ δὲ κάτοικοι του ὀνομάζονται μὲν ἀκόμη Ῥωμαῖοι, ἀλλὰ Ῥωμαῖος κατήντησε νὰ σημαίνῃ Ἑλλην. Τοιουτούρωτος ἀπὸ τῆς κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔλιθεν ἀρχὴν ἡ Ἑλληνικὴ Χριστιανικὴ αὐτοχροατορία, ἡ ὁποία ἐκ τῆς θέσεώς της ἐκλήθη Ἀνατολική, ἐκ δὲ τῆς πρόην ὑπαρχούσης ἐκεῖ χώρας, Βυζαντινή. Ἡ αὐτοχροατορία αὕτη ζῆται πλέον αὐτοτελῶς, ἀπὸ τῆς διαιρέσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου εἰς Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικὸν (395). Κατὰ δὲ τὸν Δ' καὶ Ε' αἰῶνα, ὅτε βάρβαροι λαοὶ κατέλαβον τὴν Δύσιν, ὡς βασιλεύοντα πόλις τοῦ ἀκόσμου μένει ἡ Κωνσταντινούπολις, διότι ἡ Ῥώμη ἔπαινε πλέον νὰ εἶναι τοιαύτη.

Εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος, αἱ δύο μεγάλαι δυνάμεις, ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ὁ Χριστιανισμός, ἐπὶ τῶν δποίων δῶς εἴδομεν ἐστηρίζετο, συμπληροῦν ἡ μία τὴν ἄλλην. Πάντες οἱ διανοούμενοι, γεωγράφοι, μαθηματικοί, ἀστρονόμοι, μουσικοί κ.λ.π. ἀσχολοῦνται κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὴν θεολογίαν, ἡ δὲ ἐποχὴ αὕτη φέρει χαρακτῆρα ἐκκλησιαστικὸν καὶ θεολογικόν. Ομοίως πάντες οἱ θεολόγοι εἶναι κάτοικοι τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας καὶ ἀσχολοῦνται νὰ συνδυάσουν ταύτην πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ πεποιθήσεις τοῦ χριστιανισμοῦ. Τὸ μέγα τοῦτο ἔργον τοῦ συνδυασμοῦ φιλοσοφίας καὶ χριστιανισμοῦ ἐπέτυχον θαυμασίως οἱ θεολόγοι τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἐθριαίμβευσαν δὲ ὡς πρὸς τοῦτο οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι Βασίλειος δὲ μέγας, Γρηγόριος δὲ θεολόγος καὶ δὲ Ἰωάννης δὲ Χρυσόστομος. τιμώμενοι διὰ τοῦτο μέχρι σήμερον καὶ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὑπὸ τῆς παιδείας.

Αἱ σχέσεις πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας εἰς τὸ Βυζαντικὸν κράτος ἡσαν ἄριστοι. Ὁ αὐτοχράτωρ λαμβάνει τὸ διάδημα του ἀπὸ τὸν Πατριάρχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δστις οὗτοι ἐπικυρώνει τὴν ἀναγόρευσίν του (¹). Ἀπὸ τοῦ ἑτούς 496 ἡ Ἐκκλησία

1. Πρῶτος αὐτοκράτωρ, δστις ἐστέφθη διὰ θρησκευτικῆς τελετῆς εἰς τὸν ναὸν τῆς Σοφίας, ἦτο ὁ Λέων Α'. (457—474), ἐνῷ μέχρι τοῦδε ἀνεβίβαζετο ἐπισήμως εἰς τὸν θρόνον ὑπὸ μόνον τοῦ στρατοῦ.

B = σωμα
ξπιδοκιμάζει καὶ εὐλογεῖ ἀπαραιτήτως τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὸν θρόνον του, τελουμένης τῆς σχετικῆς Ἱεροτελεστίας, χωρίς ὅμως νὰ ἐπεμβαίνῃ καθόλου εἰς τὴν ἐκλογήν του.

Ο δὲ αὐτοκράτωρ ἔξωτερικῶς μὲν παλαίει, μὲ τὴν εὐλογίαν τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τῶν διαφόρων βαρβάρων ἐπιδομέων καὶ διασφῆς τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ κράτους, ἔσωτερικῶς δὲ πρωτοστατεῖ εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ μὲ τὴν συνεργασίαν τοῦ Πατριάρχου, φροντίζει διὰ τὴν δογάνωσιν ταύτης, διὰ τὴν δοθήν διατύπωσιν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ διὰ τὴν διατήρησιν ταύτης ἀμοιλύντου ἀπὸ τὰς ἐμφανίζομένας αἰρέσεις. Ἡ συνεργασία αὕτη Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας είχε τὸ ἀποτέλεσμα νὰ καθορισθῇ συφῶς ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ, καὶ νὰ ἀποκτήσῃ ως τίτλον τιμῆς τὸ ὄνομα «δοθόδοξος».

§ 10.

Αἱρέσεις τῆς Βασικῆς περιόδου.

Ο πως κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον, οὗτοι καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀνεφάνησαν πολλοὶ αἵρετικοί. Ἐπειδὴ δὲ εἶχον παύσει οἱ κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμοί, οἱ δρόποι έκρατουν τούτους ἡνωμένους, ἔγιναν ἡδη οἱ αἵρετικοὶ περισσότεροι καὶ θρασύτεροι. Αἱ συζητήσεις μεταξὺ αἵρετικῶν καὶ δρυμῶν φρονούντων χριστιανῶν ἐγίνοντο τώρα οὐχὶ μὲ ἡρεμίαν καὶ ἀδελφικὸν πνεῦμα, δπως ἀπήτει ἡ Εὐαγγελικὴ διδασκαλία, ἀλλὰ μὲ φανατισμὸν καὶ πεῖσμα, μεταδιδόμενον δχι μόνον εἰς τὸν λαόν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς αὐτοκράτορας. Αἱ αἵρεσεις αὗται ἔδημιουργούσαν σφιδρὸν μῆσος μεταξὺ τῶν χριστιανῶν καὶ ἔγιναν αἴτια νὰ χυθῇ οὐχὶ δλίγον χριστιανικὸν αἷμα. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία καθώρισε καὶ διετύπωσε τὴν δοθήν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου, τοὺς δὲ αἵρετικοὺς ἀπέκλεισε πάσης ἐπικοινωνίας μὲ τοὺς δοθόδοξους χριστιανούς.

Αἱ κυριώτεραι τῶν σιδέσεων τούτων ἦσαν αἱ ἔξῆς :

1. Ἡ αἵρεσις τοῦ Ἀρείου, πρεσβυτερού τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας. Ο Ἀρείος ἔδίδασκεν δτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, ἀντιτιθέμενος πρὸς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, κατὰ τὴν δροίαν ὁ

“Ιησοῦς εἶναι τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς Ἀγίας Τοιάδος, ἀναρχος ὅπως καὶ ὁ Πατὴρ καὶ δμοούσιος πρὸς τὸν Πατέρα. Ἡ ἀρειανὴ αὕτη ἔρις ἀρχίσασα ἀπὸ τοῦ 300 μ. Χ. καὶ προσελκύσασα πολλοὺς ὀπαδούς, συνετάραξε τὴν Ἐκκλησίαν ἐπὶ 150 ἔτη.

2. Ἡ αἰρεσίς τοῦ Μακεδονίου, ἐπισκόπου Κωνσταντινούπολεως (341), τοῦ ακληθέντος πνευματομάχου. Οὗτος ἐδίδασκεν ὅτι τὸ Ἀγιον Πνεῦμα εἶναι κτίσμα, περιορίζων οὕτω τὰ τοία πρόσωπα τῆς Ἀγίας Τοιάδος εἰς δύο.

3. Τοῦ Ἀπολιναρίου, ἐπισκόπου Λαοδικείας, διδάσκοντος ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο μὲν τέλειος Θεός, ἀλλ’ οὐχὶ καὶ τέλειος ἀνθρώπος, μὴ παραλαβὼν ὅλα τὰ συστατικὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἐνῷ ή δρθή διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο καὶ τέλειος ἀνθρώπος.

4. Τοῦ Νεστορίου, ἐπισκόπου Κωνσταντινούπολεως (428). Ὁ Νεστόριος ἐδίδασκεν, ὅτι ή Παρθένος Μαρία ἐγέννησεν ἀπλοῦν ἀνθρώπον τὸν Χριστόν, μετὰ τοῦ δποίου ἡνωθῆ μετὰ τὴν γέννησιν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἔνεκα δὲ τούτου ὡνόμαζεν αὐτὴν οὐχὶ Θεοτόκον, ἀλλὰ Χριστοτόκον. Ἡ θεωρία αὕτη ἦτο τελείως ἀσύμφωνος πρὸς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, καθ’ ἥν ἐν τῷ Χριστῷ ὑπάρχουν ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ἡνωμέναι ἀρμονικῶς καὶ ἀδιαιρέτως. Οἱ δπαδοὶ τοῦ Νεστορίου ἀπετέλεσαν ίδιαν ἐκκλησίαν εἰς τὴν Περσίαν καὶ ἄλλα μέρη τῆς Ἀνατολῆς, διεσφρήσαν δὲ μέχρι σήμερον ἐλάχιστοι εἰς τὰς Ἰνδίας.

5. Ἡ αἰρεσίς τοῦ ἀρχιμανδρίτου ἐν Κωνσταντινούπολει Εὐτυχοῦς, συγχρόνου περίπου τοῦ Νεστορίου. Οὗτος πολεμῶν τὸν Νεστόριον περιέπεσεν εἰς ἑτέραν πλάνην, διδάσκων, ὅτι εἰς τὸν Χριστὸν ὑπάρχει μόνον ἡ θεία φύσις, διότι ἡ ἀνθρωπίνη ἀπεροφήθη καὶ ἔξηφανίσθη ὑπὸ τῆς θείας. Ἡ διδασκαλία αὕτη τῶν μονοφυσιτῶν, δπως ὡνομάσθησαν οἱ δπαδοὶ τοῦ Εὐτυχοῦς, ἀντιτίθεται πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν, καθ’ ἥν αἱ δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ, ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη, ἡνώθησαν ἀδιαιρέτως, ἀτρέπτως καὶ ἀσυγχύτως, δὲν εἶναι δηλαδή, οὔτε διῃρημέναι, ἀλλ’ οὕτε καὶ συγχωνευμέναι. Οἱ μονοφυσῖται ἀπεκλείσθησαν ἀπὸ τὴν δρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ ἀπετέλεσαν ίδιαιτέρας Ἐκκλησίας. Μονοφυσιτικαὶ ἐκκλησίαι ὑπάρχουν σήμερον ἡ τῶν Ἰακωβιτῶν, περιλαμβάνουσα τὸν δλίγονος μονοφυσίτας τῆς Συνίας, Μεσοποταμίας καὶ Παλαιστίνης, ἡ τῶν Ἀρμενίων, ἡ τῶν Κοπτῶν εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἡ τῆς Ἀβησσηνίας.

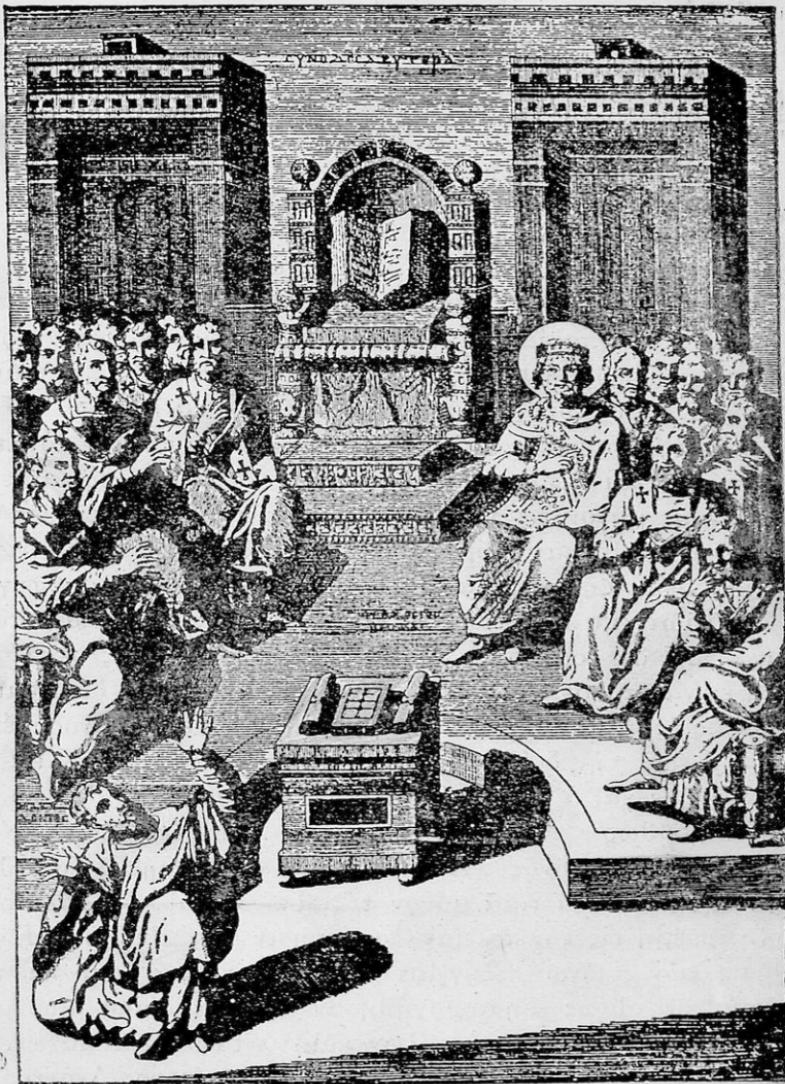
6. Ή αἰρεσις τῶν μονοθελητῶν, εῆς ὅποίας σπουδαιότερος ὄπιαδος ἦτο δ ἐπίσκοπος Ῥώμης Ὄνωριος. Οὗτοι, ἀντιτιθέμενοι πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, καθ' ἥν εἰς τὸν Χριστὸν ὑπάρχει ἡ θεία θέλησις καὶ ἡ ἀνθρωπίνη θέλησις, οὐχὶ ἐναντίαι πρὸς ἀλλήλας, ἀλλὰ ὑποτασσομένης τῆς ἀνθρωπίνης εἰς τὴν θείαν, ὑπεστήριζον ὅτι ὑπάρχει εἰς τὸν Χριστὸν μόνον μία θέλησις, ἡ θεία. Λείφαντα τῶν αἰρετικῶν τούτων ὑπάρχουν εἴς τινα μονὴν τοῦ δρούς Λιβάνου, καλουμένην τοῦ Μάρωνος, ὄνομαζόμενοι Μαρωνῖται, τελευταίως ἐνωθέντες μὲ τὴν δυτικὴν Ἐκκλησίαν.

7. Ή αἰρεσις τῶν εἰκονομάχων γνωστὴ εἰς τὴν ἴστορίαν μὲ τὸ ὄνομα «εἰκονομαχικὴ ἔρις», ἡ ὅποια περισσότερον ἀπὸ ἕνα αἰῶνα (726 – 842) διαρκέσασα, ἐπροκάλεσεν αἵματηροὺς μεταξὺ τῶν χριστιανῶν πολέμους, σκληροὺς διωγμοὺς καὶ ἀνεπανορθώτους καταστροφάς. Ο δημιουργὸς τῆς ἔριδος ταύτης ἦτο δ ἀντοχάτωρ Λέων δ Ἰσαυρος.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην δ ἀμαθὴς ὄχλος μετέβαλε τὸν πρὸς τὰς εἰκόνας καὶ τὰ λείψαντα τῶν ἀγίων σεβασμὸν εἰς λατρείαν, ὀφειλομένην μόνον εἰς τὸν Θεόν. Ἐκτὸς τούτου δ ἀριθμὸς τῶν μοναχῶν ηὔξηθη καταπληκτικῶς, διότι πολλοὶ ἐγίνοντο μοναχοί, οὐχὶ ἀπὸ θείον ζῆλον, ἀλλὰ ἀπὸ ὀκνηρίαν καὶ διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, ἀπὸ τὴν ὅποιαν ἀπηλλάσσοντο οἱ μοναχοί. Αἱ δὲ ἑορτάσιμοι ἡμέραι, κατὰ τὰς ὅποιας δὲν εἰργάζοντο, ἔγιναν τόσον πολλαί, ὥστε ὑπῆρχε κίνδυνος οἰκονομικῆς καταστροφῆς. Διὰ τοῦτο ἐδημιουργήθη μία μερὶς διανοούμενων ἐπιθυμούντων τὴν διόρθωσιν τῆς καταστάσεως ταύτης, εἰς τὴν δοπίαν ἀνῆκε καὶ δ ἀντοχάτωρ Λέων δ Ἰσαυρος.

Τὴν διόρθωσιν ταύτην ἐπιδιώκων δ Λέων ἐνόμισε καλὸν νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὰς εἰκόνας Ἀντὶ δμος νὰ φροντίσῃ νὰ διδαχθῇ δ λαός, ὅτι ὀφείλει νὰ τιμᾶ μόνον τὰς εἰκόνας καὶ οὐχὶ νὰ τὰς λατρεύῃ, προέβη εἰς τὴν τελείαν κατάργησιν τῶν εἰκόνων. Ή κατάργησις τῶν εἰκόνων ἔξηγειρε τὸ πλεῖστον τοῦ λαοῦ καὶ τοὺς μοναχοὺς καὶ οὕτως ἐδημιουργήθησαν δύο θανασίμως μισούμενα στρατόπεδα, τὰ τῶν εἰκονοφίλων καὶ τὸ τῶν εἰκονομάχων. Οἱ εἰκονομάχοι ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τοῦ ἀντοχάτορος Λέοντος καὶ τῶν διαδόχων του, ἐφανατίσθησαν καὶ πολλάκις ὁριών εἰς τὰς Ἐκκλησίας καὶ κατέστρεφον τὰς εἰκόνας, ἐπυρηπόλουν τὰ σχολεῖα καὶ τὰς βιβλιοθήκας, κατέστρεφον τὰς Μονάς, ἐβεβήλωνταν τὰ

ἴερὰ σκεύη τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τὰ λείψανα τῶν ἀγίων καὶ ἐν γένει διέπραξαν ἀνοσιουργήματα καταισχύνοντα τὸ ὄνομα τοῦ Χριστιανοῦ.

Εἰκ. 8. Ἡ Δευτέρα Οἰκουμενικὴ σύνοδος (ἐκ βυζαντινοῦ χειρογράφου).

Εἰς τὴν τοιαύτην κατάστασιν ἔδωκε τέλος κατὰ τὸ 843

Ψηφιοποίηθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

842

ἢ αὐτοκράτειρα Θεοδώρα, ἢ δποία ἐπέτυχε τὴν ἐπαναφορὰν τῆς χρήσεως τῶν εἰκόνων καὶ τὴν ἀποδοχὴν τῆς ὁρθῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὴν δποίαν διὰ τοῦ ἀσπασμοῦ καὶ τῆς τιμῆς τῶν εἰκόνων ἀποδίδεται σεβασμὸς πρὸς τὰ παριστανόμενα πρόσωπα καὶ οὐχὶ λατρεία, ἡτις ἀνήκει μόνον εἰς τὸν Τριαδικὸν Θεόν.

§ 11.

Περὶ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων.

Σταύρος καὶ κανόνη

Ὅταν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν παρουσιάζοντο αἰρέσεις ἢ ἄλλο γενικῶτερὸν ζήτημα, τὸ δποῖον δὲν ἐπήρκουν νὰ λύσουν αἱ ἐπαρχιακαὶ σύνοδοι, συνεκαλοῦντο ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων, εἰς δριζομένας ὑπὸ αὐτῶν πόλεις, αἱ Οἰκουμενικαὶ σύνοδοι, δνομάζομεναι οὗτω, διότι εἰς ταύτας ἀντιπροσωπεύοντο ὅλαι αἱ Ἐκκλησίαι τῆς οἰκουμένης.

Αἱ ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν συνόδων αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας δνομάζονται δόγματα, ὅσοι, σύμβολα, αἱ δὲ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὴν λατρείαν δνομάζονται κανόνες. Ἐπειδὴ κατὰ τὴν Εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν τὴν ἐπὶ τῆς γῆς Ἐκκλησίαν κυβερνᾶ καὶ ἐνισχύει αὐτὸς ὁ Χριστὸς δ ἡ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, θεωρούμενος ὃς κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, εἰς δὲ τὰς Οἰκουμενικὰς συνόδους παρίσταται ὅλοκληρος ἢ Ἐκκλησία διὰ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῆς καὶ συνεπῶς καὶ τὸ ἐνισχῦον αὐτὰς Ἀγίου Πνεύμα, αἱ ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν συνόδων εἶναι θεόπνευστοι καὶ ἐπομένως ἥσπαν ἀνέκκλητοι· διὰ τοῦτο ἐθεωροῦντο νόμοι τοῦ Κράτους, πάντες δὲ οἱ μὴ συμφωνοῦντες πρὸς αὐτὰς ἐκηρύσσοντο αἰρετικοὶ καὶ ἀπεκλείοντο τῆς Ἐκκλησίας.

Αἱ Οἰκουμενικαὶ σύνοδοι εἶναι ἐπτά, συγχροτηθεῖσαι ἀπασαι πρὸ τοῦ σχίσματος μεταξὺ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, αἱ ἔξης :

Ἡ πρώτη, συγκληθεῖσα εἰς τὴν Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας κατὰ τὸ 325 ὑπὸ τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου καὶ εἰς ἣν προσῆλθον 318

A. Παππαδάτου. Ἐκκλησιαστικὴ Ἰστορία—Ἐκδοσις Δ'. 3.

πατέρες⁽¹⁾). Αἱ σπουδαιότεραι ἀποφάσεις τῆς συνόδου ταύτης ἦσαν δὲ χαρακτηρισμὸς τῶν ἀρειανῶν ὡς αἰρετικῶν, δὲ καθορισμὸς ὡς ἡμέρας πρὸς ἔορτασμὸν τοῦ Πάσχα τῆς πρώτης Κυριακῆς μετὰ τὴν πανσέληνον τῆς ἔαρινῆς ἵσημερίας καὶ ἡ σύνταξις τῶν ἐπτὰ πρώτων ἀρθρῶν τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως.

Ἡ Δευτέρα, συγκληθεῖσα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὸ 381 ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου καὶ ἀποτελεσθεῖσα ἐξ ἕδου πατέρων. Τὰ κυριώτερα ἔργα τῆς ἦσαν ἡ καταδίκη τῶν αἰρετικῶν Μαρεδονίου καὶ Ἀπολλιναρίου καὶ ἡ συμπλήρωσις τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως (Εἰκ. 8).

Ἡ Τρίτη, συγκληθεῖσα εἰς τὴν Ἐφεσον κατὰ τὸ 431 ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ, ἐκ 200 πατέρων, ἥτις πλὴν ἄλλων ἀποφάσειων, κατεδίκασε τοὺς αἰρετικοὺς νεστοριανούς.

Ἡ Τετάρτη, συγκληθεῖσα εἰς τὴν Χαλκηδόνα τὸ ἔτος 451 ὑπὸ τοῦ Μαρκιανοῦ καὶ τῆς Πουλχερίας εἰς τὴν δοπίαν παρίσταντο 330 πατέρες. Αὕτη κατεδίκασε τοὺς μονοφυσίτας καὶ διετύπωσε τὴν δοθήνη περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν ὅτι δὲ «Χριστὸς εἶναι τέλειος θεὸς καὶ τέλειος ἀνθρωπος, εἰς γνωριζόμενος ἐν δυσὶ φύσεσιν ἐνωθείσαις ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως καὶ ἀχωρίστως κτλ.».

Ἡ Πέμπτη, ἐξ 165 πατέρων, συγκληθεῖσα τὸ ἔτος 553 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καταδικάσασα δὲ διάφορα συγγράμματα νεστοριανιζόντων θεολόγων.

Ἡ Ἐκτη, ἐκ 289 πατέρων, συγκροτηθεῖσα εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου, τὸ ἔτος 680, καταδικάσασα τοὺς αἰρετικοὺς μονοθελήτας καὶ

Ἡ Ἐβδόμη, ἥτις συνεκροτήθη εἰς τὴν Νίκαιαν τὸ ἔτος 787 ἐπὶ αὐτοκρατείρας Εἰρηνῆς τῆς Ἀθηναίας, ἐπιτροπευούσης τὸν ἀνήλικον γένον τῆς Κωνσταντίνου ΣΤ'. Ἡ σύνοδος αὕτη, εἰς ἥν προσῆλθον 350 πατέρες, ἐθέσπισε τὸν σεβασμὸν πρὸς τὰ διά τῶν εἰκόνων παριστανόμενα ιερὰ πρόσωπα, ἐκδηλούμενον μὲ τὸν ἀσπασμὸν καὶ τὴν τιμητικὴν προσκύνησιν αὐτῶν καὶ οὐχὶ μὲ λατρείαν, ἥτις ἀνήκει μόνον εἰς τὸν Θεόν⁽¹⁾.

Εποιοῦσα.

1) Πατέρες καλοῦνται οἱ συνερχόμενοι ἀντιπρόσωποι τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τὰς Οἰκουμ. συνόδους.

2) Ἡ δραστηριότητος Ἐκκλησία ἡμῶν ἀποδέχεται καὶ τὰς ἀποφάσεις τῶν καλούμενων Τοπικῶν Συνέδρων τῶν ἀναγνωρισθεισῶν ὑπὸ τῶν Οἰκουμε-

§ 12.

~~ΑΧ~~ "Ελληνες πατέρες και διδάσκαλοι της Εκκλησίας
κατά τὴν Βαν περίοδον

Κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ταύτην περίοδον ἀνεφάνησαν οἱ σπουδαιότεροι πατέρες και διδάσκαλοι τῆς Εκκλησίας και εἰς τὴν Ἀνατολὴν και εἰς τὴν Δύσιν, ίδιως δὲ κατὰ τὸν Δ' και Ε' αἰῶνα, οἵτις διὰ τοῦτο καλεῖται χρυσοῦς αἰώνι τῆς Εκκλησίας. Οὗτοι ἔστηριξαν και ἀνέπιτυξαν τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν βοηθούμενοι και ὑπὸ τῆς θύραθεν σοφίας, τῆς ὁποίας εἰχον πλήρη γνῶσιν και ἀπὸ τὴν δοκούνταν ἔχοησιμοποίησαν πᾶσαν ὅρθην σκέψιν τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας. Οἱ ἐπισημότεροι ἐκ τῶν ἐμφανισθέντων πατέρων και διδασκάλων τῆς Εκκλησίας εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἦσαν οἱ Ἑζῆς:

1. *Ἀθανάσιος ὁ Μέγας*. Οὗτος ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν τὸ ἔτος 295. Ἐκλεγεὶς ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας διετέλεσε τοιοῦτος ἐπὶ 47 ἔτη, ἐκ τῶν δοκούντων τὰ 20 ἔτη ἔζησεν ἔξοριστος, ἐπὶ δέκα φορὰς ἔξορισθεὶς ἀπὸ τοὺς αὐτοκράτορας τοὺς ὑποστηρίζοντας τοὺς ὄπαδοὺς τοῦ Ἀρείου. Τὰ διασφέντα συγγράμματά του καταπολεμοῦν κατὰ τὸ πλεῖστον τοὺς αἰρετικοὺς και μάλιστα τοὺς ἀφειανούς.

2. *Βασίλειος ὁ Μέγας*. Γεννηθεὶς τὸ 330 εἰς Καισάρειαν, ἐμορφώθη χριστιανικῶς, μεταβάς δὲ εἰς Ἀθήνας ἐδιδάχθη τὴν φιλοσοφίαν και τὴν οητορικήν. Κατὰ τὸ 370 ἐγένετο ἐπίσκοπος τῆς πατρίδος του, ὅπου ἰδρυσε πτωχοκομεῖον, διὰ τὸ δοκούν διέθεσεν ὅχι μόνον τὴν περιουσίαν του, ἀλλὰ και πᾶν ὅ, τι εἰσέπραττεν ὃς ἐπίσκοπος. Ο Βασίλειος ἔγραψε πολλὰς ἐπιστολάς, λόγους και ἔρμηνείας τῶν Ἅγιων Γραφῶν, καταφάνεται δὲ εἰς τὰ βιβλία του τὸ θάρρος του εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ἀληθείας, ή κλασσικὴ μόρφωσίς του και ή ἀκλόνητος πίστις εἰς τὸν Θεόν. "Ἐργον

νικῶν. Τοιαῦται εἰναι ή ἐν Καρχηδόνι (256), ή ἐν Ἀγκύρᾳ (314), ή ἐν Νεοκαισαρείᾳ (315), ή ἐν Γάγγρᾳ τῆς Παφλαγονίας (330), ή ἐν Ἀντιοχείᾳ (341), ή ἐν Σαρδικῇ (347), ή ἐν Λαοδικείᾳ (360), ή ἐν Κωνσταντινούπολει (395) και ή ἐν Καρθαγένῃ (418).

αὐτοῦ εἶναι καὶ ἡ φέρουσα τὸ ὄνομά του θεία λειτουργία (1).

3. **Γρηγόριος ὁ Νύσσης.** Οὗτος ἐγεννήθη κατὰ τὸ ἔτος 331 καὶ ἦτο νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Βασιλείου. Ἀν καὶ ἐσπούδασε τὴν οητορικήν, διὰ νὰ ἀκολουθήσῃ δικαστικὸν στάδιον, τῇ προτροπῇ τοῦ Ναζιανζηνοῦ ἐπεδόθη εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἀγ. Γραφῆς καὶ ἔγινε μοναχός, κατὰ δὲ τὸ 372 πιεσθεὶς ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του Βασίλειον ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Νύσσης. Ἀπέθανε τῷ 395 ἐγκαταλείψας πολλὰ συγγράμματά του, ἀπὸ τὰ διποῖα φαίνεται ἡ φιλοσοφικὴ καὶ θεολογικὴ μορφωσίς του.

4. **Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός.** Οὗτος ἐγεννήθη κατὰ τὸ ἔτος 328 εἰς τὴν Ἀριανζὸν τῆς Καππαδοκίας καὶ ἦτο υἱὸς τοῦ ἐπισκόπου Ναζιανζοῦ Γρηγορίου. Ἐκπαιδευθεὶς εἰς τὴν Καισάρειαν καὶ Ἀλεξάνδρειαν, μετέβη εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐγνωρίσθη μὲ τὸν Βασίλειον μὲ τὸν διποῖον καὶ συνεσπούδασε. Κατὰ τὸ 361 ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος ὑπὸ τοῦ γέροντος πατρὸς του καὶ ἐβοήθει τοῦτον εἰς τὰ καθήκοντά του, ἀποκτήσας μεγάλην φήμην διὰ τὴν μεγάλην του μόρφωσιν καὶ εὐγλωττίαν. Κατὰ τὸ 379 μετέβη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν δρυθοδόξων χριστιανῶν, οἵ διποῖοι ὑφίσταντο πολλὰς πιέσεις ἀπὸ τοὺς ἀρειανούς, οἵτινες ἐπροστατεύοντο ἀπὸ τὸν ὀπαδόν των αὐτοκράτορα Οὐάλεντα, ἀπῆγγειλε δὲ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγ. Ἀναστασίας τοὺς σφῶμένους θαυμασίους περὶ τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ πέντε λόγους του, διὰ τοὺς διποίους ἐπωνομάσθη «Θεολόγος». Ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Α', κατὰ τὸ 380, ἔγινεν ἐπίσκοπος Κωνσταντινούπολεως, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀγωνισθεὶς κατὰ τῶν αἰρετικῶν εἶχε δημιουργήσει πολλοὺς προσωπικούς ἐχθρούς, ἥ δὲ παρουσία του

1. Τὸ θάρρος μὲ τὸ διποῖον ὁ Μ. Βασίλειος ὑπεστήθησε τὴν δρόμην διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας φαίνεται ἐκ τῆς ἀπαντήσεως, τὴν διποίαν ἔδωκεν εἰς τὸν ἐπίτροπον τοῦ ἀρειανοῦ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος Μόδεστον, διστις τὸν ἐβίαζε νὰ παύσῃ πολεμῶν τοὺς ἀρειανούς, ἀπειλῶν αὐτὸν δὰ τὸν ἔξορισῃ, θὰ τοῦ δημεύσῃ τὴν περιουσίαν, θὰ τὸν ὑποβάλῃ εἰς μαρτύρια, θὰ τὸν θανατώσῃ. Ἀπείλησέ με μὲ τίποτε ἄλλο, ἀπαντᾷ ψυχραίμοτατα διότι τὴν μὲν ἔξορίαν δὲν φοβοῦμαι γνωρίζων διι εἰς τὸν κόσμον δ ἀνθρωπο; εἰναι ωσὰν ξένος· δῆμευσιν τῆς περιουσίας του δὲν φοβεῖται δ ἔχων ως τοιαύτην δλίγα ἐνδύματα καὶ δλίγα βιβλία· αἱ βάσανοι καὶ δ θάνατος δὲν μὲ τρομάζουν, διότι τὸ ἀσθενές μου σῶμα δὲν θὰ ἀνθέη, δ δὲ θάνατος θὰ μὲ ἐνώσῃ ταχύτερα μὲ τὸ Θεόν.

· ἥδυνατο νὰ δώσῃ ἀφορμὴν ταραχῶν, παρηγήθη τοῦ θρόνου καὶ
· ἀπῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του, ὅπου παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του (391). Τοῦ Γρηγορίου διεσφήμησαν 45 λόγοι, 214 ἐπιστολαὶ καὶ ἀφθονα δρησκευτικὰ ποιήματα,

5. **Ιωάννης** ὁ δόνομασθεὶς **Χρυσόστομος** διὰ τὴν μεγάλην εὐγλωττίαν του. Ὁ Ιωάννης ἔγεννήθη τὸ ἔτος 347 εἰς Ἀντιόχειαν. Χειροτονηθεὶς τὸ 386 πρεσβύτερος ἐδίδαξεν ἐπὶ δωδεκατίαν εἰς Ἀντιόχειαν καὶ κατὰ τὸ 397, ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου, ἔγινεν ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως. Ὡς ἀρχιεπίσκοπος ἔγινε πρότυπον τελείου ποιμενάρχου μεταδίδων εἰς τὸν λαόν, ὃ δποῖος μέχρις ἀσφυξίας ἔγέμιζε τοὺς ναοὺς διὰ νὰ ἀκούσῃ τὸ κήρυγμά του, τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἀρετὴν. Ἐφορόντισε διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ κλήρου, διὰ τὴν αὐστηρὰν τάξιν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς ἀπολιτίστους εἰσένι λαούς. Τὴν κακίαν ἦλεγχε μὲν θάρρος διπομήποτε τὴν εῦρισκε καὶ διὰ τοῦτο ἀπέκτησεν ἔχθρούς, μεταξὺ τῶν δποίων καὶ τὴν αὐτοκράτειραν Εὐδοξίαν. Οὗτοι ἐπέτευχον δἰς νὰ ἔξοισθη καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ἔξοδίαν του, ἀπέθανεν εἰς ἐν χωρίον τῆς Ἀσμενίας (Κουκουσόν), ἐκ τῶν πολλῶν κακουχιῶν, τὸ ἔτος 497.

Ο Χρυσόστομος κατέχει τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὡς συγγραφεὺς καὶ ὡς ορθώδοξος, κατέλιπε δὲ πάμπολλα συγγράμματά του, ἥτοι διμιλίας ἔρμηνευτικὸς τῶν Ἀγίων Γραφῶν, λόγους, ἐπιστολάς, ὡς καὶ τὴν φέρουσαν τὸ δόνομά του θείαν λειτουργίαν. Ὁ Χρυσόστομος μετὰ τοῦ Βασιλείου καὶ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, δόνομασθέντες ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας «οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι», θεωροῦνται ὡς οἵ μεγαλείτεροι διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας, διότι κατώρθωσαν νὰ συνδυάσουν τὴν ἀρχαίαν φιλοσοφίαν μὲ τὸν χριστιανισμὸν καὶ ἀνύψωσαν τὴν Θεολογίαν εἰς ἐπιστήμην.

6. **Ιωάννης** ὁ Δαμασκηνός. Οὗτος ἔγεννήθη εἰς Δαμασκὸν τὸ τέλος τοῦ Ζ' αἰῶνος. Ἐχων σπουδαίαν φιλοσοφικὴν μόρφωσιν, ἐδιδάχθη τὸν χριστιανισμὸν ὑπὸ τινος μοναχοῦ καὶ ἐγένετο θεομὸς ὑπερασπιστὴς αὐτοῦ πολλὰ γράφας καὶ διδάξας ὑπὲρ τῶν εἰκόνων ἐπὶ Λέοντος Ἰσαύρου. Τοῦ Δαμασκηνοῦ διεσφήμησαν πολλοὶ ἐκκλησιαστικοὶ ὄμνοι καὶ τὸ σύγγραμμά του «πηγὴ γνώσεως», εἰς τὸ δποῖον διατυπώνει φιλοσοφικῶς τὰ χριστιανικὰ δόγματα.

§ 13.

**Β') Πατέρες καὶ διδάσκαλοι εἰς τὴν Δύσιν
κατὰ τὴν Βανῆ περίοδον**

Οἱ σπουδαιότεροι τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων τῆς Δύσεως εἰς λατινικὴν γλῶσσαν διδάξαντες καὶ γράψαντες εἶναι οἱ ἔξι: Ταῦτα τὰ διδάσκαλα τῆς Δύσεως εἰς λατινικὴν γλῶσσαν διδάξαντες καὶ γράψαντες εἶναι οἱ ἔξι:

1. Ἀμβρόσιος ἐπίσκοπος Μεδιολάνων. Οὗτος καταγόμενος ἐξ εὐγενοῦς οἰκογενείας, διωρίσθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Οὐαλεντινιανοῦ (364—375) ἐπίτροπος δύο ἐπαρχιῶν τῆς σημερινῆς Ἰταλίας μὲν ἐδράν τὸ Μεδιόλανον. Ἡμέραν τινὰ οἱ χριστιανοὶ ἐφιλονίκουν συζητοῦντες περὶ τοῦ καταλλήλου προσώπου διὰ τὸν κενωθέντα θρόνον τοῦ ἐπισκόπου Μεδιολάνων. Οἱ Ἀμβρόσιος, ὁ ὅποιος ἦτο κατηχούμενος δηλ. ἐδιδάσκετο τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ἵνα κατόπιν βαπτισθῇ, μετέβη ἐπὶ τόπου καὶ μὲ τὴν διαχρίνουσαν αὐτὸν εὐφρόσειαν συνίστα δμόνιαν. Αἴφνης ἥσχισαν πάντες νὰ κραυγάζουν ζητοῦντες αὐτὸς νὰ γίνῃ ἐπίσκοπος.

Οἱ Ἀμβρόσιος ἀρνηθεὶς κατ' ἀρχὰς τὴν τιμὴν ταύτην ἡναγκάσθη ἐπὶ τέλους νὰ δεχθῇ. Ἐντὸς δοκτὸρος ἡμερῶν ἐβαπτίσθη, ἐκειροτονήθη εἰς τὸν κατωτέρους ἐκκλησιαστικοὺς βαθμοὺς καὶ ἔγινεν ἐπίσκοπος (374). Οἱ Ἀμβρόσιος ἀνέλαβε τὸ ἔργον του μὲ θεῖον ἐνθουσιασμόν, ἐλέγχων αὐστηρῶς πᾶσαν ἀντιχριστιανικὴν πρᾶξιν καὶ μὴ ὑποχωρῶν οὕτε πρὸ αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος. Οὗτοι ἀπηγόρευσε τὴν εἰσόδον τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ Α' εἰς τὸν ναόν, διότι εἰχε διατάξει τὴν σφαγὴν πολλῶν Θεοσαλονικέων κακοποιησάντων τινὰς ἀξιωματικούς του, ἐπέτρεψε δὲ εἰς αὐτὸν νὰ μεταλάβῃ τῶν ἀχράντων μυστηρίων μετὰ δοκτάμηνον καὶ ἀφοῦ δημοσίᾳ ἐκήρυξε τὴν μετάνοιάν του (Εἰκ. 9). Οἱ Ἀμβρόσιος ἔγραψε πολλὰ ἔργα ἐρμηνευτικὰ τῆς Ἀγ. Γραφῆς, ἥθικά, ἐπιστολὰς καὶ ὕμνους.

2. Ἱερώνυμος. Οὗτος ἔγεννήθη εἰς τὴν Δαλματίαν τὸ ἔτος 329 ἀπὸ γονεῖς εὐπόρους, οἵ δοῖοι φροντίζοντες διὰ τὴν καλὴν μύριφωσίν του, τὸν ἐστειλαν εἰς τὴν Ρώμην. Βαπτισθεὶς ἐκεῖ τὸ 360 μετέβη καὶ ἐτεσκέφθη πολλὰ μέρη τῆς Ἀνατολῆς. ἀκούων τὴν διδασκαλίαν διαφόρων ἐξεχόντων θεολόγων καὶ μελετῶν τὴν Ἀγίαν Γραφήν. Εἰς τὴν Ἀντιόχειαν μεταβὰς τὸ ἔτος 378 ἐκειροτονήθη πρεσβύτερος, κατόπιν δὲ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐπειτα ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ρώ-

— 33 —

μην, δπου παρέμεινε μέχρι τοῦ 384 πλησίον τοῦ ἐπισκόπου Δα-
μάσου. Ἐκεῖ κατὰ παράκλησιν τοῦ Λαμάσυν διώρθωσε τὴν λα-

*Εἰκ. 9. Ὁ Ἀμβωτίσιος ἐμποδίζει τὸν Θεοδόσιον νὰ εἰσέλθῃ
εἰς τὴν ἐκκλησίαν. ("Ἐργον τοῦ Ροῦμπενς,
ζήσαντος τὸν ΙΖ' αἰῶνα).*

τινικὴν μετάφρασιν τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἥτις ἐκαλεῖτο Ἰτάλα, καὶ
κατήρτισε νέαν μετάφρασιν, τὴν δποίαν ἔκτοτε μεταχειρίζεται ἥ

δυτική Ἐκκλησία καὶ ήτις δνομάζεται Βουλγάτα (=κοινή). Τέλος μετέβη εἰς Παλαιστίνην καὶ ἀπέθανεν εἰς Βηθλεέμ, εἰς ήλικιαν 91 ἑτῶν. Ὁ Τεράνυμος ὑπῆρξεν εἰς ἐκ τῶν πολυγραφωτάτων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἀσχοληθεὶς εἰς πάντας τοὺς κλάδους τῆς θεολογίας.

3. **Αὐγουστῖνος**, ὁ μεγαλείτερος πάντων τῶν Λατίνων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.⁶ Έγεννήθη τῷ 354 εἰς τὴν Ταγάστην τῆς ἐν Ἀφρικῇ Νουμιδίᾳς.⁷ Αποσταλεὶς ὑπὸ τῶν γονέων του διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὰς σπουδάς του εἰς Καρχηδόνα, ἔζησε βίον πλήρη παρεκτροπῶν. Μετέβη κατόπιν εἰς Ρώμην καὶ ἐκεῖθεν εἰς Μεδιόλανον, ὅπου διωγόσθη διδάσκαλος τῆς ὁντορικῆς.⁸ Εκεῖ παρακινηθεὶς ἀπὸ τὰ κηρύγματα τοῦ Ἀμβροσίου εἰς τὰ ὅποια ἐσύχναζε, ἐβαπτίσθη ὑπὸ αὐτοῦ μετανοήσας καὶ ἀποδεχθεὶς δριστικῶς τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Τῷ 392 ἔχειροτονήθη ἐπίσκοπος Ἰππωνος. παραθαλασσίας πόλεως τῆς Νουμιδίας.⁹ Η ἔξαιρετικὴ σοφία του καὶ ἡ μεγάλη μόρφωσίς του κατέστησαν τὸν Αὐγουστῖνον γνωστὸν ἐντὸς διλίγου εἰς δλην τὴν Δύσιν, τὰ δὲ πάμπολλα συγγράμματά του ἔχονται μεταξύ σαν καὶ χοησιμεύουν ἀκόμη ὡς πηγὴ πάσης γνώσεως εἰς τοὺς θεολόγους τῆς δύσεως.¹⁰ Ο Αὐγουστῖνος παρὸ δλην τὴν ἀξίαν του περιέπεσεν εἰς τὴν πλάνην νὰ νομίζῃ, ὅτι ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου μόνον ὑπὸ τῆς θείας χάριτος παρέχεται, ἀντιτιθέμενος οὕτω εἰς τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν, καθ' ἥν ἀπαιτεῖται καὶ ἡ θέλησις τοῦ ἀνθρώπου.

4. **Γρηγόριος** ὁ ἐπονομασθεὶς **Διάλογος** ἀπὸ τὸ διαδοθὲν εἰς τὴν Ἀνατολὴν σύγγραμμά του «διαλογοι περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν θαυμάτων ἵταλῶν ἀγίων». Οὗτος ἐγεννήθη εἰς Ρώμην τῷ 550 ἐγένετο δὲ ἐπίσκοπος Ρώμης τῷ 590 δεῖξας δραστηριότητα ἀξιοθαύμαστον.¹¹ Επὶ 14 ἔτη ἐπισκοπεύσας διωργάνωσε τὸν μοναχικὸν βίον, μετερρύθμισε τὴν Ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν καὶ ἔγινεν ὁ πατὴρ τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἀσθενῶν, ὑπὲρ τῶν ὁποίων διέθετε πᾶσαν εἴσπραξίν του.

**Διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Βαν περίοδον
καὶ τὸ πρωτεῖον τοῦ Πάπα.**

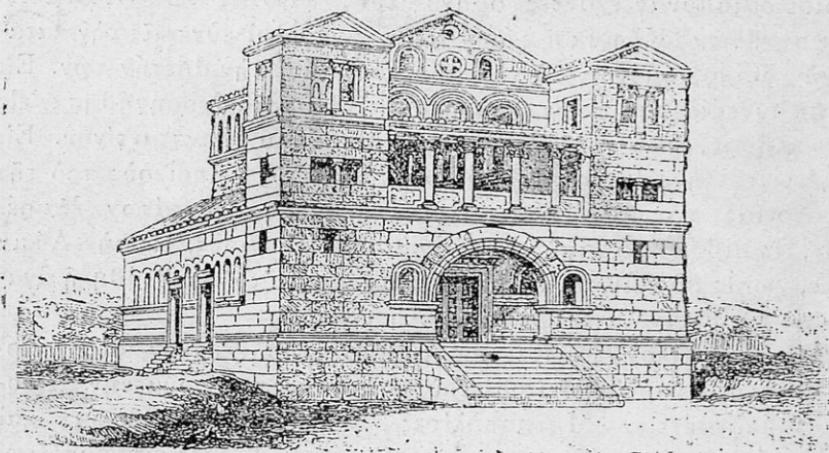
Τὴν διοίκησιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀνέλαβον οἱ αἱρησικοί, οἱ δυοῖοι διηγύθυναν ἔχοντες δῆδηγὸν τοὺς κανόνας τῶν Οἰκουμενικῶν συνόδων. Κληρικοὶ τῷδε γίνονται πολλοὶ εὐγενεῖς τὴν καταγωγὴν διακοινόμενοι διὰ τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν ἀρετὴν των. Εἰς τοῦτο συνετέλεσαν πολὺ τὰ προνόμια τὰ δποῖα ἔχοδηγήθησαν εἰς τὸν αἱρησικὸν, ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐπετρέπετο δὲ γάμος εἰς τοὺς αἱρησικοὺς πρὸ τῆς κειροτονίας των, ἀλλ' οἱ ἐπίσκοποι, πλὴν σπανιωτάτων ἔξαιρεσεων, ἐλαμβάνοντο ἀπὸ τοὺς ἀγάμους αἱρησικούς, εἰς τὴν Δύσιν δύμως, χωρὶς οὐδεμία διάταξις νὰ ἐτιβάλῃ τοῦτο, ἐπεβλήθη ἡ ἀγαμία εἰς ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς αἱρησικούς.

Τὴν ἀνωτάτην ἔξουσίαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν είχον οἱ ἐπίσκοποι ἑκάστης ἐπαρχίας, εἰς δὲ τοὺς κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον διακοινέντας Μητροπολίτας Ῥώμης, Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας προσετέθησαν οἱ ἐπίσκοποι Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἱεροσολύμων. Οἱ πέντε οὗτοι Μητροπολῖται ὀνομάζονται τῷδε Ἑαρχοὶ ἢ Ἀρχιεπίσκοποι, ἀπὸ δὲ τοῦ Ε' αἰῶνος Πατριάρχαι. Οἱ Πατριάρχαι οὗτοι, μιᾶς μὲ τοὺς ἐπισκόπους τῆς περιφερείας των Ἑκαστος, ἀπετέλεσαν τὰ πέντε Πατριαρχεῖα, τὰ δποῖα περιελάμβανον ὅλην σχεδὸν τὴν ἐπὶ τῆς γῆς χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν. Τὰ Πατριαρχεῖα ἦσαν μὲν τελείως ἀνεξάρτητα ἀπὸ ἀλλήλων, ἐκυβερνῶντο δύμως ἐπὶ τῇ βάσει ἀνεγνωρισμένων πλέον κοινῶν ἐκκλησιαστικῶν κανόνων καὶ ἐθεώρουν ἔαυτὰ ὡς ἀδελφοὺς μιᾶς ἐκκλησιαστικῆς οἰκογενείας, τῆς δποίας πατὴρ καὶ κυβερνήτης ἦτο δὲ Χριστός.

Εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας ἀνεμιγγύνοντο καὶ οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου, οἱ δποῖοι γενόμενοι μονοκράτορες δὲν ἐλησμόνησαν τὴν θρησκευτικὴν ἔξουσίαν, τὴν δποίαν είχον οἱ ἔθνικοὶ προκάτοχοί των. Ή τοιαύτη ἀνάμιξις πολλάκις ὠφέλησε τὴν Ἐκκλησίαν, διότι περιώριζε τὴν αὐθαιρεσίαν τοῦ αἱρησικού καὶ τὴν ἀγριότητα τῶν θρησκευτικῶν παθῶν, ἐνίοτε δύμως ἔγινε πρό-

Ξενος μεγάλης βλάβης, διότι πολλοὶ σύτοκράτορες ἔκαμναν κατάχρησιν τῆς δυνάμεως των, ἀπαιτοῦντες ἀπὸ τοὺς κληρικοὺς τυφλὴν ὑπακοήν, παρεβίαζον δὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἔξεδιδον νόμους πρὸς ἐπίλυσιν διαφόρων ζητημάτων ἀφορώντων τὴν χριστιανικὴν πίστιν, διὰ τὰ δποῖα μόνον οἱ κληρικοὶ ἦσαν ἀρμέδοι.

Μεταξὺ τῶν Πατριαρχῶν ἀπεδίδοντο πρωτεῖα τιμῆς εἰς τὸν

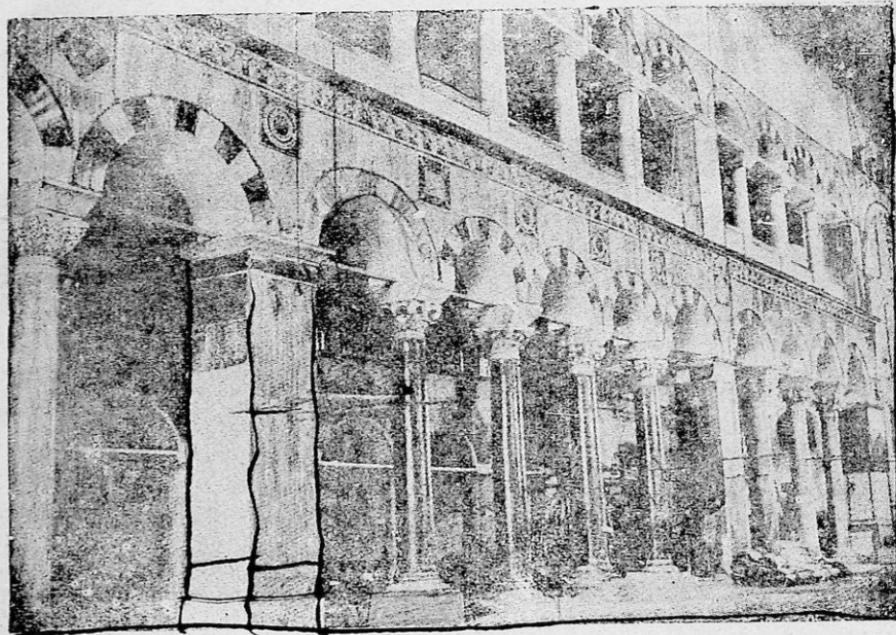

*Εἰκ. 10. Μεγαλοπρεπῆς Βασιλικὴ τοῦ Ε' ΣΤ' αἰῶνος
Σώζεται σχεδὸν ἀμεραία εἰς εἰς Τουρκίαν τῆς Συρίας*

Πατριάρχην Ρώμης ὁ δποῖος ὀνομάσθη Πάπας, διότι ἡ Ρώμη εἶχε διατελέσει πρωτεύουσα τοῦ ἀπεράντου Ρωμαϊκοῦ κράτους, ὅμοια δὲ πρωτεῖα ἀνεγνώριζεν ἡ Δ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος εἰς τὸν Πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς νέας Ρωμαϊκῆς πρωτευούσης, ὁ δποῖος ὀνομάσθη Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. Τὸ τιμητικὸν τοῦτο πρωτεῖον κατώρθωσαν οἱ πάπαι εἰς τὴν Δύσιν νὰ μεταβάλλουν εἰς πραγματικόν, ἐπωφεληθέντες ἀπὸ τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Δύσεως.

Οἱ αὐτοκράτωρ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους Θεοδόσιος ὁ Α' ἀποθνήσκων (395) διεμοίρασε τοῦτο εἰς τοὺς δύο υἱούς του Ἀρχαδιον καὶ Ὁνώριον, δώσας εἰς τὸν πρῶτον τὴν Ἀνατολήν, εἰς δὲ τὸν δεύτερον τὴν Δύσιν. Ἐδημιουργήθησαν οὕτω δύο κράτη μὲ

ἰδίους αὐτοκράτορας, ἔκαστον τῶν δποίων ὑπέστη διάφορον ἐξέλιξιν. Καὶ εἰς μὲν τὴν Ἀνατολὴν ἴδρυθη ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, συνεχίσυσα τὴν Ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν, ἥτις ὅμως ἐξελληνίσθη, ἀλλ᾽ εἰς τὴν Δύσιν διάφοροι βάρβαροι λαοὶ εἰσέβαλον καὶ ἴδρυσαν πολλὰ βασιλεία. Οἱ κατακτηταὶ σὺν τῷ χρόνῳ παρέλυθον μαζὶ μὲ τὸν πολιτισμὸν τῶν κατακτηθέντων καὶ τὴν Χρι-

*Eἰν 11 Μέρος τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ
Βασιλικῆς τοῦ Ἅγιου Δημητρίου.*

στιανικὴν θρησκείαν καὶ ἐδημιούργησαν τὰ διάφορα σήμερον ὑφίσταμενα κράτη τῆς Δύσεως.

Οἱ κλῆροι τῆς δύσεως ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Πάπα, ἐκμεταλλεύθεις τὸι σεβασμὸν τοῦ ἀμαθοῦς νέου ποιμνίου του, ἐπέτυχε νὰ καταστήσῃ τὴν Ἑκκλησίαν τῆς δύσεως ἀνεξάρτητον τελείως ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνας, ὃ δὲ πάτας νὰ ἀναγνωρισθῇ ὡς ἀνώτατος ἀρχηγὸς τῆς Ἑκκλησίας. Μὴ ὀρκεσθέντες εἰς τὴν ἀνωτάτην Ἑκκλησιαστικὴν ἔξιουσίαν οἱ πάπαι, ἐζήτησαν νὰ γίνουν καὶ κοσμικοὶ ἀρχοντες. Προὸς ἐπιτυχίαν τούτου συνεκρότησαν ἴδιον στρατὸν καὶ ἔχοντες συμμά-

χους ἀρχετοὺς ἡγεμόνας, ἐπολέμησαν κατὰ τῶν ἀρνουμένων νὰ δεχθοῦν τὴν ἔξουσίαν των ἡγεμόνων. Ὁταν δὲ κατὰ τὸ 754 οἱ Λογγοβάρδοι ἥπειλησαν νὰ καταλύσουν τὴν Ρώμην, δι βασιλεὺς τῶν Φράγκων Πιπίνος, τοῦ δποίου ἐξήτησε τὴν βοήθειαν δι πάπας Στέφανος δ Γ', ἐνίκησε τοὺς Λογγοβάρδους καὶ ἐδώῃσε τὴν Ρώμην εἰς τὸν πάπαν. Ἀπὸ τότε εἰς τὴν πνευματικὴν ἔξουσίαν τῶν παπῶν, προσετέθη καὶ ἡ κοσμικὴ.

Εἰκ. 12. Ὁ Ἰουστινιανὸς μὲ τὴν ἀκολουθίαν του. Ψηφι-
δωτὸν τοῦ θου αἰῶνος εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Βι-
ταλίου, τῆς Ἰταλικῆς πόλεως Ραβέννης.

Μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν των ταύτην οἱ πάται ἐξήτουν νὰ ὑποτάξουν καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἴσχυρίζοντο δι τὴν ἀξίωσί των στηρίζεται εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ εἰς ἀποστολικὰς διατάξεις, διέδοσαν δὲ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον παρερμηνεύας τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ διαφόρους διατάξεις ἀνυπάρκτων συγγραφέων. Ὡπως ἦτο φυσικόν, ἄπασα ἡ λοιπὴ Ἐκκλησία, ἡ ἐκ τῶν λοιπῶν τεσσάρων Πατριαρχείων ἀποτελουμένη, μετὰ περιφρο-

νήσεως ήτενιζε πρός τὰς παρανόμους καὶ ἐγωϊστικὰς ταύτας τῶν παπῶν ἀξιώσεις.

§ 15

Λατρεία τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡθη τῶν χριστιανῶν κατὰ τὴν Βαν περίοδον.

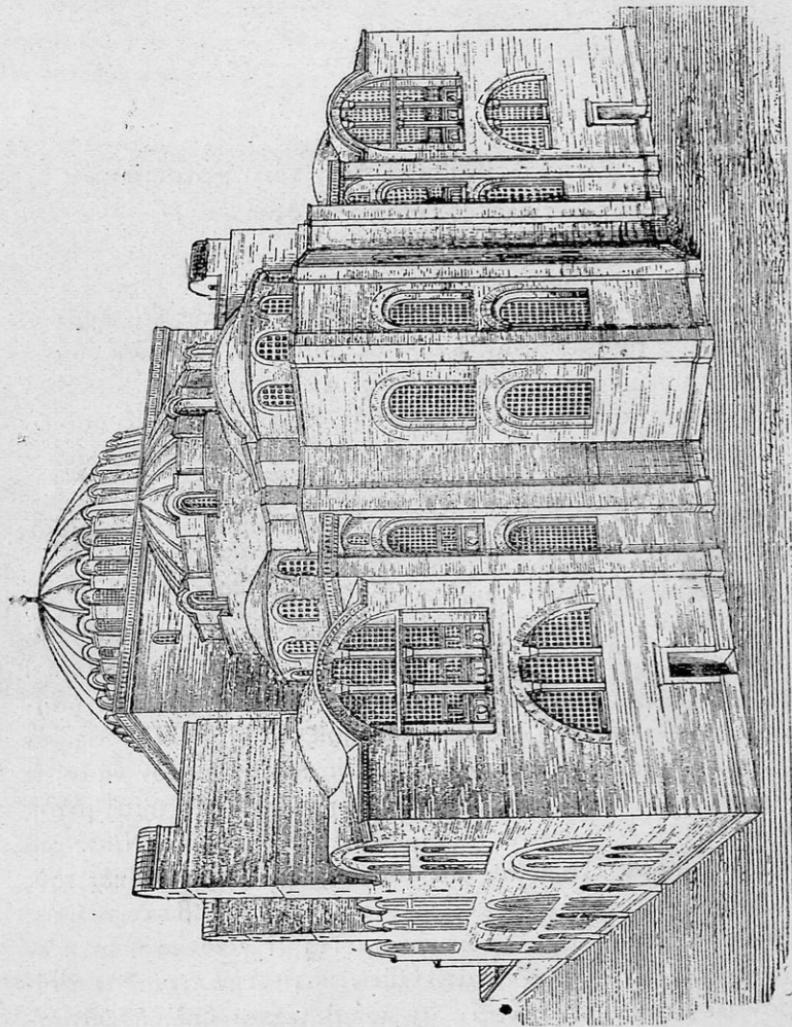
Η λατρεία τῆς Ἐκκλησίας ἔγινε μεγαλοπρεπής καὶ πομπώδης. Οἱ ἀριθμὸς τῶν ἑορτῶν ἐπόλλαπλασιάσθη, ἀφθόνοι ὕμνοι συνετάχθησαν ὑπὸ ἐμπνευσμένων χριστιανῶν ποιητῶν καὶ ἀνεπιύχῃ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ. Τὴν πρωΐαν τῶν Κυριακῶν καὶ τῶν ἑορτῶν ἐτελεῖτο ἡ θεία λειτουργία, τῆς δποίας κύριος σκοπὸς ἦτο ἡ τελεσις τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας, μὲ ὠρισμένην τάξιν, τὰ δὲ λοιπὰ ἐξ μυστήρια ἔλαβον πλέον ὅμοιοι μοψφον τύπον τελέσεως.

Οἱ χριστιανοὶ συνέρχονται διὰ τὴν λατρείαν των δπως καὶ πρὸν εἰς τοὺς ναούς. "Ηδη οἱ νυοὶ γίνονται μεγαλοπρεπεῖς καὶ λαμβάνονται μόνιμον τύπον (εἰκ. 10). Κείζονται δπως αἱ βασιλικαὶ στοαὶ δηλ. εἰζον σχῆμα ἐπιμήκους δρυθογωνίου παραλληλογράμμου καὶ ξυλίνην στέγην, ἡ δποία ἐστηρίζετο εἰς διπλῆν σειρὰν κιόνων, τοποθετημένων κατὰ μῆκος καὶ διαιρούντων τὸν ναὸν εἰς τρία μέρη καλούμενα κλίτη. Οἱ ναοὶ διηροῦντο εἰς τρία μέρη, εἰς τὸ Ἀγιον Βῆμα διὰ τοὺς κληροικούς, τὸν κυρίως Ναὸν διὰ τοὺς πιστοὺς καὶ τὸν Πρόδρομον διὰ τοὺς κατηχουμένους δηλ. τοὺς διδασκομένους τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ μὴ βαπτισθέντας εἰσέτι. Τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ναῶν ἐκοσμεῖτο μὲ εἰκόνας ἢ ἐπὶ τῶν τοίχων ζωγραφισμένας ἢ κινητάς. Οὕτω κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἔλαβον μεγίστην ἀνάπτυξιν αἱ καλαὶ τέχναι δηλ. ἡ ζωγραφικὴ, αἱ τοιχογραφίαι, τὰ ψηφιδωτὰ ἢ μωσαϊκὰ καὶ αἱ μικρογραφίαι. (εἰκ. 12).

Οἱ ἀνω περιγραφεῖς ωυθμὸς τῶν ναῶν ἐκαλεῖτο «Βασιλικὴ» (εἰκ. 10 καὶ 11) βραδύτερον δὲ ἐδημιουργήθη καὶ ἐτερος ωυθμός, δι Βυζαντινός, τοῦ δποίου πρότυπον ὑπῆρξεν δ εἰς Κωνσταντινούπολιν ναὸς τῆς Θείας Σοφίας (εἰκ. 13). Οἱ ναοὶ τοῦ ωυθμοῦ τούτου Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

είχον σχῆμα σταυροῦ μὲν ἕνα μεγάλον θόλον ἀνωθεν τοῦ μέρους
ὅπου ἐτέμνοντο τὰ δύο σκέλη τοῦ σταυροῦ.

Κατὰ τὴν περίδον ταύτην κτίζονται ἐνίστε καὶ ναοὶ χυτῶ-

Eἰκ. Ι2. Εξωτερική ὅψις τοῦ ναοῦ τῆς Θείας Σοφίας, διπλῶς ἡτο περίπονος ἐπὶ^{της} Ιονιστικανοῦ. Τὸ πρόστυπον τοῦ Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ.

τερεῖς (Εἰκ. 14), ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο τῶν ν ὧν δὲν ἐπεκράτησεν.

Τὰ ἥδη τῶν χριστιανῶν δὲν διετήρησαν τὴν πρώτην ἀγνότητα, διότι πολλοὶ ἔγιναν χριστιανοί, οὓχι ἐκ ξήλου ἀλλ᾽ ἐκ συμφέροντος, ἔνεκα τῶν παρεχομένων εἰς τοὺς χριστιανοὺς προνο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μίων. Ἐν σχέσει δυος πρὸς τὰ ἡμη τῶν ἔθνικῶν, ἥσαιν ἀσυγκρίτως ὑπέρτερα.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐσυστηματοποιήθη ὁ μοναχικὸς βίος. Οἱ ἀσκηταὶ τῆς προηγουμένης περιόδου ἐνοῦνται ὑπὸ τὴν αὐτὴν στέγην καὶ ἀποτελοῦν μοναχικὰς κοινότητας. Πρῶτος συ-

*Eἰκ. 14. Ὁ κυκλωτερὸς ναὸς τοῦ Ἀγίου Γεωργίου
ἐν Θεοσσαλονίκῃ (δοῦ αἰῶνος)*

στηματοποιήσας τὸν μοναχικὸν βίον ἦτο ὁ Παχώμιος, μαθητὴς τοῦ Μεγάλου Ἀντωνίου, ὃ ὅποιος ἐπὶ δεκάδας ἐτῶν ἤσκήτευσεν εἰς τὰς ἐρήμους τῆς Αἴγυπτου. Ὁ Παχώμιος κατὰ τὸ 340 ὑπερχρέωσε τὸν μοναχὸν νὰ ζοῦν μαζὶ ὑπὸ ὀρισμένους νόμους καὶ κανόνας, ἰδρύσας Μονὴν εἰς τὴν νῆσον Ταβένναν τοῦ Νείλου, ἀριθμοῦσαν μετὰ τὸν θάνατόν του 7000 μοναχούς. Ἐξ Αἴγυπτου διεδόθη ὁ μοναχικὸς βίος εἰς τὴν Ἀνατολὴν συστηματοποιηθεὶς τελειότερον ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ὀρίσθησαν δὲ αἱ κυψηφιοποιήθηκε από τὸ Ινστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

φιώτεραι ἀρεταὶ τῶν μοναχῶν, αἵτινες ἦσαν ή παρθενία, ή ὑπακοὴ καὶ ή πτωχεία.

Εἰς τὴν Δύσιν ὁ μοναχικὸς βίος διεδόθη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου μεταβάντος ὡς ἔξορίστου εἰς τὴν Ῥώμην, ὑπεστηρίχθη δὲ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἐκεῖ ἀκμάσαντας πατέρας τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ δικαῖος οἱ μοναχοὶ τῆς Δύσεως δὲν ἦδύναντο νὰ τηρῶσιν ὅλας τὰς αὐστηρὰς μοναχικὰς διατάξεις, ἐνεκα τῆς τραχύτητος τοῦ κλίματος, ὁ Βενέδικτος περὶ τὸ τέλος τοῦ Ε' αἰῶνος μετεργόνυμισε τὸν δργανισμὸν τῶν Μονῶν ἐπὶ τὸ ἡτιώτερον καὶ ἐπέβαλεν εἰς τοὺς μοναχοὺς ὡς κυριωτέραν ἀπασχόλησιν τὴν ἐργασίαν.

Αἱ Μοναὶ καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν ὠφέλησαν πολύ, διότι πλὴν τῆς καλλιεργουμένης εἰς αὐτὰς χριστιανικῆς ζωῆς, ἐχρησίμευαν καὶ ὡς σχολεῖα τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν διά τε τὸν λαὸν καὶ τὸν κλῆρον, διὰ δὲ τῆς γινομένης εἰς αὐτὰς ἀντιγραφῆς χειρογράφων, διεσφράγησαν πολλὰ σοφά ἔργα τῆς κλασσικῆς καὶ χριστιανικῆς ἀρχαιότητος.

§ 16.

Ἐξάπλωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τὴν Βαν περίοδον. Μιαυμεθανισμός.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὁ χριστιανισμὸς διεδόθη μὲν ἀξιοθαύμαστον ταχύτητα καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν. Καὶ εἰς μὲν τὴν Ἀνατολὴν διεδόθη εἰς τὴν Περσίαν, ὅπου καὶ ἀρκετοὶ διωγμοὶ ἔγιναν κατὰ τῶν χριστιανῶν, ἀλλ' οἱ χριστιανοὶ τῆς Περσίας τῷ 498 ἔγιναν νεστοριανοί. Ἐπίσης διεδόθη εἰς τὴν Ἀραβίαν ἀπὸ τοῦ Γ' αἰῶνος, εἰς δὲ τὰς Ἰνδίας ὑπῆρχε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΣΤ' αἰῶνος χριστιανικὴ Ἐκκλησία θεωροῦσα ἴδρυτὴν αὐτῆς τὸν Θωμᾶν.

Εἰς τὴν Δύσιν οἱ ἀπὸ Βορρᾶ ἐλθόντες κατὰ τὸν Δ', Ε' καὶ ΣΤ' αἰῶνα, οἱ ὅποιοι ἀνεμίχθησαν μὲ τοὺς ἀρχαίους κατοίκους τῶν χωρῶν αὐτῆς καὶ ἀπετέλεσαν τὰ νεώτερα Εὐρωπαϊκὰ κράτη, παρέλαβον ἀπὸ τοὺς ἡτηθέντας ὅχι μόνον τὸν πολιτισμόν των, ἀλλὰ καὶ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Πρῶτοι ἐκ τῶν λαῶν τούτων ἡσπάσθησαν τὸν χριστιανισμὸν οἱ Γότθοι, οἱ ὅποιοι εἰσέβαλον κατὰ τὸ τέλος τοῦ Δ' αἰῶνος εἰς τὴν Μοισίαν καὶ Θράκην καὶ εἴτα ἐγκατεστάθησαν εἰς Ἰταλίαν καὶ Ἰσπανίαν. Ἀπὸ τούτους μετεδόθη ὁ χριστιανισμὸς εἰς τοὺς Βουργονδίους καὶ διὰ τούτων εἰς τοὺς Φράγκους, τὸ τέλος τοῦ Ε' αἰῶνος.

Εἰς τὴν Ἱόλανδίαν ὁ χριστιανισμὸς διεδόθη ὑπὸ τίνος αἰχμαλώτου καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Σκωτίαν ὑπὸ τίνος Ἱόλανδοῦ Κολομβᾶ, τοὺς δὲ Ἀγγλοσάξωνας ἐπέστρψεν εἰς τὸν χριστιανισμὸν ὁ πάπας Γρηγόριος ὁ Διάλογος στείλας ἐκεῖ τὸ ἔτος 596 πολλοὺς Βενεδικτίνους μοναχούς. Εἰς τὰς Γερμανικὰς χώρας τέλος ἐπεκράτησεν ὁ χριστιανισμὸς τὸ τέλος τοῦ Ζ' αἰῶνος θεωροῦσι δὲ οἱ Γερμανοὶ ἀπόστολον των τὸν Ρουστέρτον.

Άλλ' ὅμως, ἐνῷ ὁ χριστιανισμὸς εἰς τὴν Δύσιν ταχύτατα ἐξηπλώθη καὶ προώδευσε, εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ Ἀφρικὴν δὲν ἐπέτυχε νὰ φτιάξῃ βαθύτερος. Τοῦτο διφείλεται εἰς τὴν ἀμάθειαν τῶν κατοίκων τῶν χωρῶν τούτων καὶ εἰς τὸν ἐμφανισθέντα μωαμεθανισμόν, δστις ἀνάλογος ὧν πρὸς τὴν διανοητικήν των κατάστασιν, ὑπερίσχυσε τοῦ χριστιανισμοῦ.

Τίδρυτῆς τῆς μωαμεθανικῆς θρησκείας ἦτο ὁ Μωάμεθ, γεννηθεὶς εἰς Μέκκαν τῆς Ἀραβίας τῷ 571. Ὁ Μωάμεθ ἔχων ἐκ φύσεως εὐγλωττίαν καὶ δέξεται ἀντίληψιν, παρέλαβεν ἀπὸ τὴν Καίνην καὶ Παλαιὰν Διαθήκην δ.τι τοῦ ἔχοιειάζετο, τὸ ἀνέμιξε μὲ ίδικάς του θεωρίας καὶ ἐδημιούργησε μίαν θρησκείαν, ἀνάλογον πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν ἀγροίκων λαῶν, διὰ τοὺς δποίους προωρίζετο καὶ ὠνόμασε ταύτην Ἰσλάμ (=ὑποταγὴ εἰς τὸν Θεόν).

Τὸ ιερὸν βιβλίον τοῦ Ἰσλάμ, τὸ καλούμενον Κοράνιον, περιέχει ἀπλουστάτας διδασκαλίας, τῶν δποίων αἱ σπουδαιότεραι εἶναι, ἔτι ὑπάρχει εἰς Θεός καὶ ὁ μεγαλείτερος τῶν προφητῶν του εἶναι ὁ Μωάμεθ, δτι οἱ πιστοὶ θὰ εῦθουν εἰς τὸν παράδει σον τὰς ώραιοτέρας τῶν εἰς τὸν κόσμον ἀπολαύσεων (οὐρά), δτι πιστοὶ εἶναι οἱ κάμνοντες τακτικὰ νηστείας, προσευχὰς καὶ ἐλεημοσύνας καὶ δτι φονεύόμενοι εἰς τὸν πόλεμον πρὸς διάδοσιν τοῦ Ἰσλάμ κερδίζουν τὸν παράδεισον.

Διωχθεὶς ὁ Μωάμεθ ἀπὸ τὴν Μέκκαν, κατέφυγεν εἰς Μεδίναν μὲ πολλοὺς ὀπαδούς του, τὴν 28ην Ἰουλίου τοῦ 622, ἡμέραν τὴν δποίαν κατόπιν οἱ Μωαμεθανοὶ ἔθεσαν ὡς ἀρχὴν τῆς χρονολαγίας των. Εἰς Μεδίναν ἐπέτυχε νὰ ἀποκτήσῃ μέγαν ἀριθμὸν ὀπαδῶν, μεταχειρισθεὶς δὲ ἄλλοτε πειθὼ καὶ ἄλλοτε τὴν βίαν, ἐδημιούργησε τὸ Ἀραβικὸν Μωαμεθανικὸν κράτος. Τὸ κράτος τοῦ Μωάμεθ, εἰς διάστημα 100 περίπου ἐτῶν, ἐξηπλώθη εἰς τὴν Ἀσίαν μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ, εἰς δλην περίπου τὴν Ἀφρικήν, εἰσεχώρησε δὲ διὰ τοῦ Γιβραλτάρο εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἐφθασε μέχρι τῶν Πυρηναίων δρέων.

Εἰκ. 15. Ὁ πατριάρχης Φώτιος.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

ΑΠΟ ΤΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ
ΚΩΝ)ΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ (869-1453)

A. ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ

§ 17.

**Ἐναρξις τοῦ σχίσματος μεταξὺ Ἀνατολικῆς
καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας.**

Οἱ Πάπαι, ὡς ὀνομάσθησαν οἱ πατριάρχαι τῆς Ρώμης, γε-
νόμενοι ἀπύλυτοι δεσπόται τῶν εἰς τὴν δύσιν χριστιανικῶν Ἐκ-

κλησιῶν, ἥθελησαν νὰ γίνουν τοιοῦτοι καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς, μὴ ἀρκούμενοι εἰς τὰ τιμητικὰ πρωτεῖα τὰ δποῖα τοὺς ἔδιδοντο. Τὴν προσπάθειάν των ταύτην ἔζητησαν νὰ ὑποστηρίξουν διὰ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, παρεμηνεύοντες διάφορα χωρία αὐτῆς καὶ διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως ψευδῶν ἴστοριῶν, αἱ δποῖαι ὑπῆρχον εἰς αἰρετικὰ καὶ ἀσεβῆ βιβλία ἀνήκοντα εἰς διαστροφεῖς τῆς ἴστορίας, τῶν δποίων βιβλίων ἀνεγνώσισαν ψευδῶς συγγραφεῖς διαφόρους πατέρας τῆς Ἐκκλησίας. Ὅποστηρίζουν πρὸ παντὸς ὅτι ἰδρυτὴς τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἦτο ὁ ἀπόστολος Πέτρος. Ἰσχυρίζονται προσέτι ὅτι ὁ Πέτρος εἶχε τὴν ἡγεμονίαν ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων, διότι ὁ Χριστὸς εἶπεν εἰς αὐτὸν «σὺ εἰ Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν κτλ.» (Ματθ. ΙΣΤ' 18). Ἐπομένως, λέγουν, ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ῥώμης, ὃς διάδοχος τοῦ ἡγεμόνος τῶν ἀποστόλων Πέτρου, ἔχει εἰς τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν τὸ πρωτεῖον, τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν ἡγεμονίαν.

Εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ οὕτω ὑποστηριζομένη θεωρία τῶν παπῶν εἶναι ψευδῆς, διότι ἰδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ῥώμης δὲν εἶναι ὁ Πέτρος, ἀλλὰ ἰδιῶται χριστιανοί, μεταβάντες ἐκεῖ πρὸ τοῦ Πέτρου, τοῦ δποίου ἀμφισβητεῖται καὶ ἡ μετάβασις ἀκόμη εἰς Ῥώμην. Ἐκτὸς δὲ τούτου οἱ ἀπόστολοι ἔξουσιοδοτηθέντες ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος νὰ κηρύξουν τὸ Εὐαγγέλιον, δὲν ἔγιναν ἐπίσκοποι ὁρισμένων πόλεων, ἀλλὰ ὅλοι μαζὶ ἦσαν ἐπίσκοποι ὅλης τῆς Ἐκκλησίας συνολικῶς. Τὴν φράσιν τέλος «σὺ εἰ Πέτρος κλπ.», εἶπεν ὁ Ἰησοῦς διδάσκων, ὅτι τὸ θεμέλιον τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ ἀκλόνητος πίστις, τὴν δποίαν δνομάζει πέτιραν ἦτοι βράχον, λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τοῦ δνόματος τοῦ Πέτρου. Ἄλλα καὶ ἐὰν ἡννόει ὁ Σωτὴρ διὰ τῆς φράσεως ταύτης, ὅτι ὁ Πέτρος εἶναι ὁ μόνος διάδοχός του, ἔπειταν ὅλαι αἱ Ἐκκλησίαι αἱ ἰδρυθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Πέτρου νὰ προβάλουν ὅμοιαν πρὸς τὸν πάπαν ἀξίωσιν.

Εἰς τὴν ἀνωτάτην ἔξουσίαν ἀποβλέποντες οἱ πάπαι ἔζητουν κατάλληλον εὑκαιρίαν, δπως ἐπέμβουν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐνόμισαν ὅτι εὔρον ταύτην, ὅταν ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Κων)πόλεως Μιχαὴλ ὁ Γ' κατεβίβασεν ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου τὸν αὐτηρόδον μὲν τὰ ἥθη, ἀλλ ἀπαίδευτον καὶ τραχὺν τοὺς τρόπους Ἰγγάτιον, ἀνεβίβασε δὲ τὸν διακρινόμενον τόσον διὰ τὴν μόρφωσίν του, δσον καὶ διὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ἀρετὴν του Φώτιον, κατὰ τὸ ἔτος 858.

‘Ο αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ ὁ Γ’, ἐπειδὴ ἐδημιουργήθη ταραχὴ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, διότι οἱ φίλοι τοῦ Ἰγνατίου δὲν ἀνεγνώριζον τὴν ἔκλογὴν τοῦ Φωτίου, συνεκάλεσε σύνοδον πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου εἰς τὴν Κων)πολιν, εἰς τὴν δποίαν προσεκλήθη καὶ ὁ τότε πάπας Νικόλαος Α’, ὃς εἰς ἐκ τῶν πέντε Πατριαρχῶν. Οὗτος δῆμος ἀπέστειλε δύο ἀντιπροσώπους μὲ ἐπιστολὰς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν Φωτίον, δι’ ὧν κατέκρινε τὴν ἀνύψωσιν τοῦ Φωτίου εἰς τὸν θρόνον καὶ ἐδήλου, ὅτι ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Φωτίου ἐξηρτᾶτο ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος τῶν ἀνακρίσεων, τὰς δποίας θὰ ἐνήργουν οἱ ἀντιπρόσωποί του! ‘Ως ἡτο φυσικόν, οὐδεμία προσοχὴ ἐδόθη εἰς τὰς ἐπιστολὰς τοῦ πάπα, συνῆλθε δὲ ἡ σύνοδος τῷ 861 εἰς τὸν ναὸν τὸν Ἀγ. Ἀποστόλων, εἰς τὴν δποίαν παρέστησαν καὶ οἱ παπικοὶ ἀντιπρόσωποι, καὶ ἀνεγνώρισε τὴν νομιμότητα τῆς ἀνυψώσεως τοῦ Φωτίου εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον. Τοῦτο πληροφορήθεις δι πάπας, συνέκάλεσεν εἰς τὴν Ῥώμην Ἰδικήν του σύνοδον ἀπὸ ἐπισκόπους τῆς δύσεως, (863) ἡ δποία ἐθεώρησε καθηρημένον τὸν Φωτίον, καθηγεστεῖς δὲ καὶ ἐξώρισε καὶ τοὺς παρασιάντας ἀντιπροσώπους του εἰς τὴν σύνοδον τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Εἰς τὴν τοιαύτην συμπεριφορὰν τοῦ πάπα, προσετέθη καὶ ἔτερον ἐπεισόδιον μὲ τὴν βουλγαρικὴν Ἐκκλησίαν, τὸ δποῖον ἔτι περισσότερον κατέδειξε τὰς παραλόγους ἀξιώσεις αὐτοῦ. Κατὰ τὸ 860 προσῆλθον εἰς τὸν χριστιανισμὸν οἱ βούλγαροι, τῇ ἐνεργείᾳ δύο ἐκ Θεσσαλονίκης μοναχῶν Μεθοδίου καὶ Κυρίλλου. Ο πάπας Νικόλαος θέλων νὰ ὑποτάξῃ τὴν βουλγαρικὴν Ἐκκλησίαν, ἐπεισε τὸν βασιλέα τῆς Βουλγαρίας Βόγοριν νὰ ἀναγνωρίσῃ τοῦτον ὡς ἀρχηγὸν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ κράτους του, διότι δῆθεν διέτρεχε τὸν κίνδυνον νὰ ὑποδουλωθῇ εἰς τὸν Βυζαντινὸν αὐτοκράτορα, ἀπέστειλε δὲ λατίνους ἵζετες πρὸς δργάνωσιν τῆς βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας.

Ταῦτα πάντα βλέπων δι Φωτίος, ὡς ἐπίσης καὶ τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν νέων διδασκαλιῶν, ἀντιτιθεμένων πρὸς τὴν χριστιανικὴν πίστιν, τὰς δποίας αὐθαιρέτως οἱ πάπαι ἐθέσπισαν, ἔξεδωκε τὸ 867 ἐγκύκλιον πρὸς πάντας τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς, εἰς τὴν δποίαν ἐγγνωστοποίησε τὰς αὐθαιρεσίας τοῦ πάπα καὶ ἐκάλεσεν αὐτοὺς εἰς σύνοδον. Ἡ σύνοδος αὕτη, εἰς τὴν δποίαν ἔλαβον μέρος χίλιοι περίπου κληρικοὶ τῆς Ἀνατολῆς, ἀπεδοκίμασε τὸν πάπαν καὶ τοὺς δμοφρογοῦντας.

πρὸς αὐτόν, ἔκτοτε δὲ διεκόπη πᾶσα σχέσις μεταξὺ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐλαβεν ἀρχὴν τὸ σχίσμα μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

§ 18

· Θριστικὸς ἀποχωρισμὸς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας
ἀπὸ τὴν Ἀνατολικήν.

Ολίγους μῆνας μετὰ τὴν σύνοδον τῆς Κων)πόλεως, μεταβολὴ τις ἐπελθοῦσα εἰς τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν, ἡ πείλησε τὴν ἀπώλειαν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῆς Ἀνατολῆς κατέλαβεν ὁ Βασίλειος ὁ Μακεδών, δολοφονήσας τὸν Μιχαήλ. Οὗτος διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν εὐνοιαν τῶν φίλων τοῦ Ἰγνατίου καὶ τοῦ πάπα, πρὸς στήριξίν του εἰς τὸν θρόνον, ἀνεβίβασε τὸ δεύτερον τὸν Ἰγνατίον εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον, ἐξώρισε τὸν Φώτιον καὶ στέλλει πρὸς τὸν πάπαν Ἀδριανὸν Β', διάδοχον τοῦ Νικολάου ἐπιστολὴν ἀναγγέλλων τὴν μεταβολὴν. Ὁ Ἀδριανὸς τότε συνεκάλεσεν εἰς Ρώμην σύνοδον, εἰς τὴν ὥποιαν ἀνεθεμάτισε τὸν Φώτιον, κατ' ἀπαίτησίν του δὲ συνεχροτήθη σύνοδος εἰς Κων)πολιν (869) ἐξ 100 μόλις ἐπισκόπων, ἥτις κατεδίκασε τὸν Φώτιον ὡς ἀποστάτην καὶ ἀνεγνώρισε τὸ πρωτεῖον τοῦ πάπα. Λέγεται ὅτι εἰς τὴν σύνοδον ταύτην τοὺς μὴ προσελθόντας ἀντιπροσώπους τῶν Πατριαρχείων Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων, ἀντικατέστησαν Σαρακηνοὶ ἐμποροὶ μετημφιεσμένοι.

Ἡ κατάστασις αὕτη δὲν ἐξαφαλισθεὶς εἰς τὸν θρόνον του, συνησθάνθη τὸ μεγεθός τοῦ ἐγκλήματός του καὶ πρὸιν παρέλθη τριετία ἀνεκάλεσε τὸν Φώτιον ἐκ τῆς ἐξορίας του, κατέστησε τοῦτον σύμβουλόν του καὶ διδάσκαλον τῶν τέκνων του καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰγνατίου (878), ἀνεβίβασε πάλιν τοῦτον εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον. Ὁ Φώτιος τότε συνεκάλεσεν ἐν ἔτει 879 σύνοδον εἰς τὴν ὥποιαν παρευρέθησαν ἀπεσταλμένοι τῶν Πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων, ὡς καὶ δύο τοπτηρογηταὶ τοῦ πάπα Ἰωάννου Η'. Ἡ σύνοδος αὕτη ἀπεκήρυξε τὰ ὑπὸ τῆς παπο-

φίλου συνόδου τοῦ 869 ἀποφασισθέντα, ἐδικαίωσε τὸν Φώτιον καὶ ἀπεκατέστησε τὴν ἀπειληθεῖσαν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φωτίου, τοῦ ὁποίου τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς ἐπίκρανεν δὲ ἄγνωμων μαθητής του, υἱὸς τοῦ Βασιλείου, Λέων δὲ σοφός, καταβιβάσας αὐτὸν τοῦ θρόνου του, ἵνα ἀναβαθμάσῃ τὸν ἀδελφόν του Στέφανον, ἐξηκολούθησεν ἡ ψυχρότης πρὸς τὸν πάπιαν, ἡ ἀπότιχισις δμως αὐτοῦ δὲν εἶχε γίνει ἐπισήμως. Ἀλλὰ τὰ ἐπακολουθήσαντα γεγονότα ἐπετάχυνον τὸν ὁριστικὸν χωρισμόν.

Ο κατὰ τὸ ἔτος 1042 γενόμενος αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Μονομάχος ἐνόμισεν δια, ἀν ἐπιτύχη τὴν συμφιλίωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, θὰ ἐλάμβανεν ἐνίσχυσιν ἀπὸ τὸν πάπιαν, δὲ ὁποῖος εἶχεν ἀποκτήσει ὑψίστην πολιτικὴν δύναμιν εἰς τὴν Δύσιν, κατὰ τῶν ἀπειλούντων αὐτὸν Νορμανδῶν. Ἔγραψεν διθεν πρὸς τὸν πάπιαν κολακευτικὴν ἐπιστολὴν καὶ παρεκάλει αὐτὸν νὰ ἀποστείλῃ ἀντιπροσώπους του εἰς Κωνσταντινούπολεως ἥτο τότε ὁ Μιχαὴλ Κηρουλάριος, πάπας δὲ Λέων δ Θ'.[¶]

Ἄλλοι ἀπεστιαλμένοι τοῦ πάπα ἐφέρθησαν μὲ τόσην περιφρόνησιν πρὸς τὸν Πατριάρχην, ὡστε ἡναγκάσθη οὗτος νὰ διακύψῃ πᾶσαν πρὸς αὐτοὺς συζήτησιν. Οἱ Λατῖνοι ἀντιπρόσωποι ἴδοντες δια δὲν θὰ ἐπιτύχουν νὰ ἐπιβάλουν τὰς θελήσεις των, τὴν 16ην Ιουλίου 1054 εἰσῆλθον εἰς τὸν ναὸν τῆς Θείας Σοφίας, ἐνῷ ἐτελεῖτο εἰς αὐτὸν ἡ θεία λειτουργία καὶ καταθέσαντες ἐπὶ τῆς Ἀγίας Τραπέζης ἀφορισμὸν κατὰ τοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς ἀνατολικῆς ἐν γένει Ἐκκλησίας, ἀνεχώρησαν.

Τότε ὁ Πατριάρχης Μιχαὴλ τὴν 20ην Ιουλίου συνεκάλεσε σύνοδον, ἡ δοπία ἀπέκοψε τελείως τὴν δυτικὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν, ὡς σεσηπός μέλος ταύτης. Οὕτω τὸ ἀπὸ ἐνὸς αἰῶνος ἀρξάμενον σχίσμα ἐπραγματοποιήθη ὁριστικῶς. Ἀλισαι αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς ἐπεδοκίμασαν τὴν ἐνέργειαν ταύτην τοῦ Πατριάρχου Μιχαήλ, ἦνωμέναι δὲ μὲ κεφαλὴν αὐτῶν τὸν Χριστόν, ἀπετέλεσαν τὴν Ὁρθόδοξον Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσαν πλέον μὲ τὰς χριστιανικὰς μέν, ἀλλὰ σχισματικὰς καὶ αἵρετικὰς Ἐκκλησίας τῆς δύσεως, αἱ δοπίαι

ἀπετέλεσαν τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν μὲ ἀπόλυτον ἀρχοντα αὐτῆς
τὸ πάπαν.

§ 19

Απόπειραι πρὸς ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν

Μετὰ τὸ ἐπὶ Κηφουλαρίου σχίσμα καὶ μέχρι τοῦ 1453 ἔγιναν
πολλὰ ἀπόπειραι πρὸς ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ πᾶσαι ἀνεν
ἀποτελέσματος. Διότι οἱ μὲν πάπαι, γενόμενοι πανίσχυοι εἰς τὴν
δύσιν, ἐπέμενον νὰ ἐπιβάλουν τὰς ἀξιώσεις των, ἡ δὲ Ὁρθόδοξος
Ἐκκλησία, οὖσα πιστὴ φύλαξ τῆς Ὁρθοδοξίας, δὲν ἦνείχετο
οὔτε τὰς κυριαρχικὰς ἀξιώσεις τῶν παπῶν, οὔτε οἰανδήποτε με-
ταβολὴν τῆς ἀρχαίας ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας, ἥτις ἦτο πλέον
σαφῶς καὶ θρησκευτικῶς διατυπωμένη εἰς τὰς ἑπτὰ Οἰκουμενικὰς συνό-
δοις καὶ εἰς τὰς ὑπὸ τούτων ἐγκριθείσας ἐπαρχιακὰς ἢ τοπικὰς
συνόδους.

Τὰς ἀποπείρας ταύτας ἐπροκάλουν ἄλλοτε μὲν οἱ πάπαι, δταν
ἐνόμιζαν κατάλληλον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ὑποτάξουν τὴν Ὁρθόδο-
ξον ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, ἄλλοτε δὲ οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτο-
ρες, ἐλπίζοντες ὅτι οἱ πάπαι θὰ ἐνήργουν, δπως ἀποστείλουν βοή-
θειαν οἱ ήγεμόνες τῆς δύσεως πρὸς τὸ Βυζαντινὸν κράτος, ἐναν-
τίον ἐπιδραμόντων κατ' αὐτοῦ βαρβάρων λαῶν, οἵτινες ἡπείλουν
αὐτὴν τὴν Σιαρξίν του. Συνεπῶς τὰ ἐλατήρια τῆς ἔνωτικῆς προ-
σπαθείας καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἥσαν μόνον τὸ συμφέρον καὶ οὐχὶ
ἡ ἐπιθυμία τῆς ἔνοτητος τῆς χοιστιανικῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ σπουδαιοτέρα ἀπόπειρα πρὸς ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν ἔγι-
νεν ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Η' (1425—1448). Ἐπὶ τοῦ
αὐτοκράτορος τούτου τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἔχανεν ἥδη τὴν τε-
λευταίαν του πνοήν, διότι οἱ Τούρκοι κατακτήσαντες τὸ πλεῖστον
μέρος αὐτοῦ, ἡπείλουν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Ἰωάννης
βλέπων ὅτι μόνον μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ πάπα θὰ ἥδυνατο νὰ
ἀποσοβήσῃ τὸν κίνδυνον, ἀπεφάσισε νὰ ἔξαγοράσῃ ταύτην μὲ
τὴν ὑποταγὴν εἰς αὐτὸν τῆς Ὁρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας
καὶ ἀπέστειλε τῷ 1430 πρεσβείαν πρὸς τὸν πάπαν Μαρτῖνον τὸν
Ε', ἵνα προτείνῃ τὴν ἔνωσιν.

‘Ο πάπας προθύμως ἐδέχθη τὴν πρότασιν, ὃ δὲ διαδεκθεὶς τὸν Μαρτῖνον Εὐγένιος δὲ Δ' ἀπέστειλε πλοῖα εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπως παραλάβουν τὸν αὐτοκράτορα καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Ἐκκλησίας καὶ μεταφέρουν ἡντοὺς εἰς τὸ ἐν Φερράρᾳ τῆς Βενετίας ἀνάκτορον τοῦ πάπα, ὅπου θὰ συνεζητοῦντο οἱ ὅροι τῆς ἑνώσεως. ‘Ο αὐτοκράτωρ μετὰ τοῦ τότε Πατριάρχου Κωνσταντινουπλέως Ἰωσήφ καὶ πολλῶν θεολόγων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, ἔφθασαν εἰς Φερράραν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1438.

Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ὁρθοδοξίας μετὰ τὴν πανηγυρικὴν ἔναρξιν τῶν συνεδριάσεων τῆς συνόδου, ἥρχισαν νὰ ἀναπτύσσουν τὰ ἐπιχειρήματα διὰ τῶν ὅποιών ἀπεδεικνύετο, ὅτι ἡ παπικὴ Ἐκκλησία ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὴν δρομὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν. Βλέποντες ὅμως ὅτι οὐδεμίαν προσοχὴν τοὺς ἔδιδον οἱ παπικοί, οἱ ὅποιοι ἐζήτουν τὴν ἄνευ ὅρων ὑποταγὴν, ἀπεφάσισαν νὰ ἀπέλθουν. Δυστυχῶς δὲν εἶχον τὰ οἰκονομικὰ μέσα νὰ πράξουν τοῦτο, ὃ δὲ πάπας, ἵνα ἔτι πλέον δυσκολεύῃ τὴν ἀναχώρησίν των, μετένεσε τὴν σύνοδον εἰς τὴν Φλωρεντίαν τῷ 1439.

Εἰς τὴν Φλωρεντίαν ἥρχισαν πάλιν αἱ συζητήσεις, ἀλλ᾽ ἄνευ ἀποτελέσματος, οἱ δὲ ἀντιπρόσωποι τῶν δρομοδέξων ὑφίσταντο πολλὰς στερήσεις καὶ πιέσεις ὑπὸ τῶν Λατίνων, οἵτινες δὲν παρεῖχον τὰ μέσα τῆς ἀναχωρήσεως των, ἐὰν δὲν συνεφώνουν εἰς τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν πάπαν. Εἰς τὰς πιέσεις ταύτας προσετέθησαν καὶ αἱ πιέσεις καὶ αἱ ἀπειλαὶ τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις ἐβλεπεν ὅτι, ἐὰν ἀπετύγχανεν ἡ σύνοδος, δὲν θὰ ἐλάμβανε τὴν περιμενομένην βοήθειαν τοῦ πάπα.

‘Υπὸ τοιαύτας συνθήκας οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ὁρθοδοξίας ὑπέγραψαν τὴν ἔνωσιν, παραδεχόντες τὸ πρωτεῖον τοῦ πάπα καὶ πάσας τὰς καινοτομίας αὐτοῦ, πλὴν ὀλίγων, μεταξὺ τῶν ὅποιών διεκρίθη ὁ Μάρκος δὲ πρύσκοπος Ἐφέσου, οἱ δροποί δὲν ὑπέκυψαν εἰς τὴν βίαν, ἀλλ᾽ ἔμειναν σταθεροὶ εἰς τὰς δρομοδέξους ἀρχάς των. Καὶ ὁ Πατριάρχης Ἰωσήφ ἀποθανὼν δὲν ὑπέγραψε τὴν ἔνωσιν.

Κατὰ τὸ 1440 ἐπανῆλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ὅμως ὃ λαὸς καὶ ὁ κλῆρος τοὺς μὲν ὑπογράψαντας τὴν ἔνωσιν ἀπεδοκίμασε, τοὺς δὲ μὴ ὑπογράψαντας ὑπεδέχθη μὲ μεγάλας τιμάς. Πλεῖσται σύνοδοι ἔγιναν τότε εἰς πολλὰς Μητροπόλεις τῆς Ἀνατολῆς, αἵτινες ἀπεδοκίμασαν τὴν βεβιασμένην ἔνωσιν, ὃ δὲ διαδεχθεὶς τὸν Ἰωάννην αὐτοκράτωρ ἀδελφός του Κωνσταντῖνος ὃ

Παλαιολόγος, συνεκάλεσε τῷ 1450 σύνοδον πολυπληθῆ εἰς τὸν ναὸν τῆς Θείας Σοφίας, ἡ δποία ἡκύρωσε τὰ εἰς τὴν ψευδοσύνοδον τῆς Φλωρεντίας ἀποφασισθέντα.

Οὗτος ἐσφῆ δριστικῶς ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ὁρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, πᾶς δὲ Ἐλλήν δφείλει νὰ εὐγνωμονῇ τοὺς ὑπὲρ ταύτης ἀγωνισθέντας, διότι εἰναι πλέον ἡ βέβαιον, διτὶ ἐὰν ὑπετάσσετο ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, ὑπὸ Ἐλλήνων κατὰ τὸ πλεῖστον ἀποτελουμένη, εἰς τὸν πανίχυδον τότε παπισμόν, θὰ ἔξελατινίζετο. Ὁ ἐκλατινισμὸς οὗτος θὰ είχεν ἀμεσον ἀποτέλεσμα νὰ χαθῇ ἡ Ἐλληνικὴ συνείδησις τῶν Ἐλλήνων, δπως συνέβη μὲ τοὺς δλίγους ἀσπασθέντας τὸν παπισμὸν Ἐλληνας τοὺς καλουμένους γραικοκαθολικούς, οἵ δποιοι ἥσαν οἵ μόνοι, οἵ μὴ λαβάντες μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς Ἐλληνικῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα.

§ 20

Καινοδοξίαι τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ κυριωτέρα αἰτία τοῦ χωρισμοῦ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἦτο ως εἰδομεν, ἡ ἀλαζονεία τῶν παπῶν, οἵ δποιοι είχον τὴν ἀξιστὸν νὰ γίνουν οἵ ἀνώτατοι ἀρχοντες τῆς δλῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Ὡς πρὸς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν ἡ σπουδαιοτέρα ἀντιτιθεμένη πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον διδασκαλία τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας, ἦτο ἡ περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, οὐχὶ μόνον ἐκ τοῦ Πατρός, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ (filioque), τὴν δποίαν προσέθεσαν εἰς τὸ δγδον ἀρθρὸν τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως. Ἡ παπικὴ Ἐκκλησία τοιουτορόπτως θέτει εἰς τὴν Ἀγίαν Τριάδα δύο ἀρχάς, ἐξ ἐκάστης τῶν δποίων ἐκπορεύεται τὸ Ἀγίον Πνεῦμα, ἦτοι τὴν ἀρχὴν τοῦ Πατρὸς καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ Υἱοῦ. Κατὰ τὴν δριθήν δμως καὶ ἀρχαιοτάτην διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὴν Ἀγίαν Τριάδα ὑπάρχει μοναρχία, διότι μεταξὺ τῶν τριῶν ὑποστάσεων τῶν αἰωνίων ὑπαρχουσῶν τῆς Ἀγίας Τριάδος, δεσπόζει ὁ Πατήρ, παρὰ τοῦ δποίου γεννᾶται ἡ Υἱὸς καὶ ἐκπορεύεται τὸ Ἀγίον Πνεῦμα.

Ἄλλ ὁ χωρισμὸς τῶν Ἐκκλησιῶν είχεν ἀποτέλεσμα τὴν ἴδιαιτέραν ἀνάπτυξιν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας εἰς τὴν δύσιν καὶ

τὴν εἰσαγωγὴν νέων διδασκαλιῶν καὶ ἔθιμων, τὰ δποῖα διέφερον πολὺ ἀπὸ τὰς διδασκαλίας καὶ τὰ ἔθιμα τῆς καθόλου χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, ἀτινα καθωρίσθησαν πρὸ τοῦ χωρισμοῦ, ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ τῶν ἐμπνευσμένων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀνεγνωρίσθησαν ἀπὸ ὅλους τοὺς χριστιανούς. Αἱ σημαντικώτεραι τῶν καινοδοξιῶν τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας, αἱ εἰσαχθεῖσαι εἰς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν της μέχρι τέλους τῆς περιόδου ταύτης (1453) ἦσαν αἱ ἔξης :

1. Ἡ διδασκαλία περὶ ἀξιομισθιῶν καὶ ἀφέσεων. Κατὰ ταύτην ἡ συγχώρησις εἰς τὸν ἔξομολογούμενον χριστιανὸν παρέχεται κατόπιν τῆς ἐκτελέσεως διαφόρων ἀγαθῶν ἔργων. Τὰ ἔργα ταῦτα εἶναι ποιναὶ ἐπιβαλλόμεναι εἰς τὸν ἀμαρτωλὸν πρὸς ἴκανοποίησιν τῆς θείας δικαιοσύνης. Τὰς ποινὰς ταῦτας δύναται ὁ πάπας καὶ οἱ ἀντιπρόσωποί του νὰ ἀντικαταστήσουν μὲ τὰς λεγομένας ἀξιομισθίας, ἥτοι μὲ ἀγαθὰς πράξεις, προερχομένας ἀπὸ περισσεύματα τῶν ἀγαθῶν πράξεων τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν ἀγίων, παρέχοντες τὴν λεγομένην ἀφεσιν. Ἡ δρθὴ δυως καὶ ἀνεγνωρισμένη διδασκαλία τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας εἶναι, ὅτι κατὰ τὴν ἔξομολόγησιν ἡ συγχώρησις ἀπαιτεῖ τὴν εἰλικρινῆ μετάνοιαν τοῦ ἀμαρτωλοῦ, αἱ δὲ ἐνίστε ἐπιβαλλόμεναι ἀγαθαὶ πράξεις, (κανόνες ἢ ἐπιτίμια) σκοπὸν ἔχουν τὴν ψυχικὴν ὀφέλειαν καὶ ὅχι τὴν ἴκανοποίησιν τοῦ Θεοῦ.

2. Ἡ διδασκαλία περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς (purgatorium). Κατὰ ταύτην μετὰ θάνατον αἱ ψυχαὶ εἶναι τῷιῶν εἰδῶν : Αἱ τῶν κακῶν καὶ τῶν μὴ ἔξομολογηθέντων, μεταβαίνουσαι ἀπὸ εὐθείας εἰς τὴν κύλασιν, αἱ τῶν ἀγαθῶν, μεταβαίνουσαι εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ αἱ ψυχαὶ ἔκεινων οἱ διτοῖοι ἔξωμολογήθησαν καὶ δὲν ἐτελείωσαν τὰς ἐπιβληθείσας εἰς αὐτοὺς ποινάς. Οἱ τελευταῖοι μεταβαίνουν εἰς μέσον τινὰ τόπου, ὃπου τελειώνουν τὰς ποινάς των καὶ γίνεται ὁ καθαρμὸς τῶν ψυχῶν, αἱ δποῖαι μετὰ τοῦτο μεταβαίνουν εἰς τὸν παράδεισον· αἱ λειτουργίαι καὶ αἱ ἀφέσεις ἐπιταχύνουν τὸν καθαρμόν. Ἄλλος δὲ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας εἶναι, ὅτι αἱ ψυχαὶ μετὰ θάνατον μένουν ὡς ὑπόδικοι καὶ προ-απολαμβάνουν τῆς μελλούσης ἀμοιβῆς ἢ τιμωρίας, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, δριστικῶς πλέον θὰ κριθοῦν καὶ ὅτι οἱ ζῶντες δὲν δύνανται νὰ κανονίσουν τὴν θέσιν τῶν ἀποθανόντων, ἀλλὰ μόνον νὰ εὐχηθοῦν καὶ νὰ ἐπικαλεσθοῦν τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ αὐτῶν.

3. Ἡ τέλεσις τοῦ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος διὰ ὁμαντισμοῦ, ἀντὶ τῆς τριτῆς καταδύσεως τοῦ βαπτιζομένου εἰς τὸ ὕδωρ.

4. Ἡ τέλεσις τοῦ μυστηρίου τοῦ χρίσματος, οὐχὶ ἀμέσως μετὰ τὸ βάπτισμα, ὡς ἡ Ἐκκλησία ὅρθῶς καθώρισεν, ἀλλὰ κατὰ τὸ 14ον ἔτος τῆς ἡλικίας των εἰς τὰ ἄρρενα καὶ τὸ 12ον εἰς τὰ θήλεα, γινομένη δὲ μόνον διὰ τοῦ ἐπισκόπου.

5. Ἡ τέλεσις τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας μὲ ἄξυμον ἄρτον καὶ ἡ μετάδοσις ταύτης εἰς τοὺς λαϊκούς, ὑπὸ τὸ ἐν εἶδος τοῦ ἄρτου μόνον. Ἡ τοιαύτη διδασκαλία είναι ἀσύμφωνος πρὸς τὴν ὅρθην διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου καθ' ἥν δέον δάρτος νὰ είναι ἔνζυμος, δλοι δὲ οἱ μεταλαμβάνοντες μεταλαμβάνουν καὶ ἄρτου καὶ οἴνου.

6. Ἡ ἀναγκαστικὴ ἀγαρία πάντων τῶν κληρικῶν, παρὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν, κατὰ τὴν ὅποιαν μόνον οἱ ἐπίσκοποι ἐλαμβάνοντο ἐκ τῶν ἀγάμων, οἱ δὲ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι ἥδυναντο πρὸ τῆς χειροτονίας των νὰ νυμφευθοῦν.

7. Ἡ ἀπαγόρευσις τῆς διαλύσεως τοῦ γάμου, ἐνῷ ἐπετρέπετο ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἡ διάλυσις, δταν ὑπῆρχεν ἀποχρῶν λόγος, προβλεπόμενος ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς καὶ πολιτικοὺς νόμους.

8. Ἡ τέλεσις τοῦ μυστηρίου τοῦ εὐχελαίου μόνον ὑπὲρ τῶν ἔτοιμοθανάτων, ὡς ἐφόδιον διὰ τὴν μέλλουσαν ζωήν, ἐνῷ πάντοτε ἡ Ἐκκλησία ἐτέλει τὸ μυστήριον τεῦτο ὑπὲρ τῶν ἀσθενῶν καὶ τῶν χριστιανῶν τῶν προετοιμαζομένων διὰ τὴν θείαν εὐχαριστίαν.

9. Ἡ τέλεσις τῆς θείας λατρείας μόνον εἰς λατινικὴν γλῶσσαν, ἡ ὅποια εἰς τοὺς πολλοὺς χριστιανοὺς ἥτο τελείως ἀκατάληπτος, παρὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν συνήθειαν, καθ' ἥν ἐπετρέπετο ἡ μετάφρασις τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ ἡ τέλεσις τῆς λατρείας εἰς τὴν Ἰδιαιτέραν γλῶσσαν ἐκάστου χριστιανικοῦ λαοῦ.

10. Ἡ παρὰ τὴν ὁητὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος, ἐπίσημος χρησιμοποίησις βίας κατὰ τῶν αἰρετικῶν. Τὰς ἱεροδικαστήρια τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἐδίκαζον τοὺς κατηγορουμένους αἰρετικούς, οἱ δποῖοι, δταν ἀπεδεικνύοντο ἔνοχοι, ἐψυλακίζοντο, ἡ ἐκαίοντο συνήθως ἐπὶ τῆς πυρᾶς, ἐὰν δὲν ἀνεκάλουν τὰς αἰρέσεις των.

Β'. ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

§ 21.

Βυζαντινή αὐτοκρατορία καὶ Ἐκκλησία

Μετὰ τὸν ἀποχωρισμὸν τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, ὅλοκληρος ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία περιλαμβάνεται εἰς τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν, οὕτως ὥστε Ἀνατολικὴ ἐκκλησία, Βυζαντινὴ ἐκκλησία καὶ Ὁρθόδοξης ἐκκλησία, ἵσαν λέξεις ἔχουσαι τὴν αὐτὴν σημασίαν. Ὅπως δὲ τὸ κέντρον τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἦτο ἡ Κωνσταντινούπολις, οὕτω καὶ τὸ κέντρον τῆς Ὁρθόδοξίας ἦτο ἡ Κωνσταντινούπολις. Καὶ ἐπειδὴ τὰ θεμέλια ἐπάνω εἰς τὰ δποῖα φυκοδομήθη ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, ἵσαν αἱ ἐνωθεῖσαι δύο μεγάλαι δυνάμεις, ἡ δύναμις τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἡ δύναμις τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ Κράτος ενδρίσκοντο εἰς στενοτάτην σχέσιν.

Ο αὐτοκράτωρ ὡς ἄλλος ἀπόστολος, ἔχει καθῆκον νὰ διαφυλάττῃ τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ νὰ φροντίζῃ διὰ τὴν διάδοσιν αὐτῆς. Ὡς τοιοῦτος ἔχει ὑψιστὸν σεβασμὸν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ δποία θέτει ὑπὸ τὴν ὑπηρεσίαν του πάντα τὰ ὅργανά της, συγχρατεῖ μὲ τὴν δύναμιν τῆς Ὁρθόδοξίας τοὺς ὑποτελεῖς λαοὺς καὶ στηρίζει καὶ ἐνθαρρύνει τὸ κράτος κατὰ τὰς δυστυχεῖς αὐτοῦ ήμέρας.

Ο αὐτοκράτωρ, ὡς ἀνώτατος πολιτικὸς ἀρχῶν τῶν δροθιδόξων, πρέπει νὰ φροντίζῃ διὰ τὸν κατάλληλον ἐκκλησιαστικὸν ἀρχοντα, ὁ δποῖος ἦτο ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, διότι ἀμφότεροι ἐπεδίωκον τὸν αὐτὸν σκοπόν, τὴν ἀνύψωσιν δηλαδὴ τῆς Ὁρθόδοξίας καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐκκλησία καὶ πολιτεία ἐπρεπε νὰ συνεργάζωνται, οὕτω δὲ ἐπετυγχάνετο ἡ ἐνότης τοῦ κράτους καὶ ἡ ἐπιβολὴ αὐτοῦ ἐπὶ τῶν λαῶν. Διὰ τοῦτο οἱ αὐτοκράτορες διώριζον τοὺς Πατριάρχας, οἱ δποῖοι δμως ἐπροτείνοντο κατόπιν ψηφιοφορίας γινωμένης ὑπὸ τοῦ δροθιδόξου κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ. Ἔννοεῖται ὅτι τοῦτο δὲν ἐσήμαινεν ἐξάρτησιν τοῦ Πατριάρχου ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα, διότι τὰ δύο ἀξιώματα ἵσαν ἀνε-

ξέρητα· ὁ αὐτοκράτωρ προίστατο τῶν πολιτικῶν πραγμάτων,
ὅ δὲ Πατριάρχης τῶν ἐκκλησιαστικῶν.

Ο Πατριάρχης ἔξι ἄλλου πρὸς νόμιμον ἀποκατάστασιν τῶν
αὐτοκρατόρων, στέφει τούτους εἰς τὸν ναὸν τῆς Θείας Σοφίας
καὶ ἐνδύει μὲ τὰ καθωρισμένα αὐτοκρατορικὰ ἐνδύματα, ἐνῷ οἱ
αὐτοκράτορες παραδίδουν γραμμένον ἴδιοχείρως τὸ σύμβολον
τῆς πίστεως καὶ δρκίζονται, ὅτι θὰ είναι ὑπερασπισταὶ τῶν Ἱερῶν
παραδόσεων καὶ τῶν διατάξεων τῶν ἐπτὰ Οἰκουμενικῶν συνό-
δων καὶ γνήσιοι υἱοὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ο Πατριάρχης εὐλογεῖ τὸν στρατόν, ὁ δποῖος μεταβαίνει νὰ
πολεμήσῃ κατὰ τῶν ἔχθρῶν τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος μὲ
σημαίαν φέρουσαν σταυρόν, σύμβολον τῆς στρατιωτικῆς τιμῆς,
ἄλλὰ καὶ τῆς Ὁρθοδόξιας. Ὑποδέχεται ὥσαύτως τοὺς νικητὰς
καὶ εὐχαριστεῖ τὸν Θεόν, ὅστις ἔχοργησε νίκας εἰς τὸν βασιλέα
κατὰ τῶν βαρβάρων.

Οι Πατριάρχαι τέλος, εὑρισκόμενοι πλησιέστερον πρὸς τὸν
λαόν, ὑποδεικνύουν τὴν γνώμην του πρὸς τὸν ἀπόλυτον μονάρ-
χην, συμμετέχουν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας, ὅταν περιέρχε-
ται αὗτη εἰς ἀνικάνους ἢ ἀνηλίκους αὐτοκράτορας καὶ ἀπαιτοῦν-
παρ’ αὐτῶν τὴν τιμίαν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων των ἀπέναντι
τοῦ Κράτους· καὶ τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐνίστε ὅμως οἱ αὐτοκράτορες ἔκαμνον κατάχοησιν τοῦ ἀξιώ-
ματός των καὶ μὴ σεβόμενοι τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν, ἀνεβίβα-
ζον διὰ τῆς βίας εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον διαφέρουσς συγγε-
νεῖς των, ἢ τοὺς ὑποσχομένους νὰ είναι πειθήνια ὅργανά των.
Ἄλλοτε πάλιν ἔξηνάγκαζον εἰς παραίτησιν ἢ ἔξωριζον ἢ ἔκακο-
ποίον Πατριάρχας, οἱ δποῖοι ἀνθίσταντο εἰς τὰς ἀπαιτήσεις των.

Οὕτως ὁ αὐτοκράτωρ Λέων ὁ Σοφὸς (886—912) ἔξωρισε
τὸν πολὺν Φώτιον, διὰ νὰ ἀνυψώσῃ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρό-
νον τὸν δεκαεξαετῆ ἀδελφόν του. Ο Ἰωάννης Τσιμισκῆς (969
—976) ἀνυψώνει βιαίως εἰς τὸ ἀνώτατον ἀξιώματα τῆς Ἐκκλησίας
ἀσημόν τινα Βασίλειον, τὸν δποῖον κατόπιν ἔξωρισεν διὰ νὰ ἀνα-
βιβάσῃ τὸν Θεόδωρον Στουδίην. Ο Ἀνδρόνικὸς Κομνηνὸς
(1183—1185) ἡνάγκασεν εἰς παραίτησιν τὸν Πατριάρχην Θεοδό-
σιον, διότι δὲν ἀνεγνώριζε τὸν παρὰ τὰς διατάξεις τῆς Ἐκκλη-
σίας γάμον τοῦ υἱοῦ του. Ο Ἰσαάκιος ὁ Βος (1185—1195) καθή-
ρεσε τὸν Πατριάρχην Βασίλειον τὸν Καματερόν, διότι ἐπέτρεψε

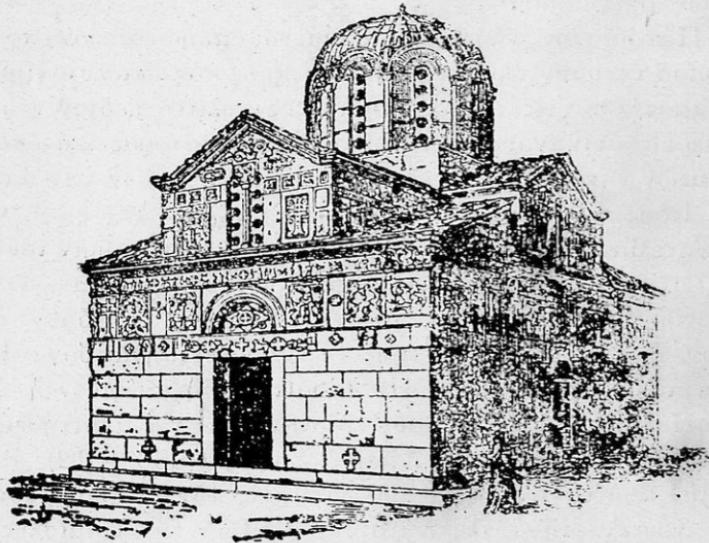
νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὸν κόσμον εὐγενεῖς γυναικεῖς, τὰς ὅποιας ὁ προκάτοχός του ἔκαμε διὰ τῆς βίας μοναχάς.

“**Η** τοιαύτη ὅμως διαγωγὴ τῶν αὐτοκρατόρων ἦτο ὑπέρβασις τῶν δικαιωμάτων των ἀπέναντι τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις ἐκυρεονάτο ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων.

§ 22.

**Ἐκκλησιαστικὴ φιλολογία κατὰ τὴν Γην περίοδον
Βυζαντινὸς πολιτισμός.**

Κατὰ τοὺς τρεῖς τελευταίους αἰῶνας τῆς προηγουμένης περιόδου ἡ παιδεία τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἥθελε νὰ παρακμάῃ

**Εἰκ. 16. ‘Ο ναὸς τῆς Παναγίας Γοργοεπηκόου (κοινῶς
“Αγ. Ἐλευθέριος”) κτισθεὶς τὸν IA’ αἰῶνα
(ἐξέλιξις τοῦ Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ)**

καὶ ἵδιως ἀπὸ τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὅποιαν ὁ Ἰουστινιανὸς (527 —565) ἔκλεισε τὰς φιλοσοφικὰς σχολάς, διότι οἱ διδάσκοντες εἰς αὐτὰς δὲν ἦσαν χριστιανοί. Εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὅμως καὶ μάλιστα

εἰς τὸ κέντρον αὐτῆς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἥτις ὡς εἴδομεν ἔγένετο τὸ κέντρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καλλιεργοῦνται καὶ πάλιν μὲς ζῆλον τὰ Ἑλλήνικὰ γράμματα. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν μεγάλως ἔβλαψαν τὴν πνευματικὴν πρόδοδον αἱ εἰκονομαχικαὶ ἔριδες, κατὰ τὰς διοίας δὲ ἐπαναστάτης ὅχλος κατέστρεψε τὰ σχολεῖα καὶ τὰς βιβλιοθήκας καὶ κατεδίωξε τὸν σοφούν.

Κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον ἐμφανίζεται ὁ Βυζαντινὸς πολιτισμὸς καὶ ἡ Βυζαντινὴ παιδεία, ἡ δομή πηγάζει μάνον ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ Ἁγία Γραφὴ ἔθεωρετο ἡ πηγὴ πάσης γνώσεως καὶ πάσης ἀληθείας. Ἐπειδὴ δὲ οἱ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον ἀναφανέντες σοφοὶ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας εἶχον ἐπιτύχει νὰ συνδυάσουν ἀρμονικῶς τὴν ἀρχαίαν φιλοσοφίαν μετὰ τοῦ χριστιανισμοῦ, καλλιεργεῖται καὶ τώρα ἡ φιλοσοφία μόνον ἐφ' ὃσον ἔξυπηρετεὶ τὴν Θεολογίαν, μεγάλη δὲ προσοχὴ καταβάλλεται νὰ μὴ προστεθῇ τίποτε πλέον εἰς τὰς ὑπαρχούσας διδασκαλίας καὶ θεωρίας. Διὰ τοῦτο οἱ θεολόγοι τῆς περιόδου ταύτης, οὐδὲν νέον παράγουν, ἀλλὰ μιμοῦνται καὶ ἀντιγράφουν τὸν πατέρας τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος τῆς Ἐκκλησίας (Δ' καὶ Ε' αἰών). Ἔξετάζοντες τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀσκολούμενοι εἰς τὴν ἔρμηνειαν τῶν Ἅγιών Γραφῶν, ἀνατρέχουν εἰς τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχοιτέρων, τῶν δοπίων τὰς γνῶμας τυφλῶς παραδέχονται καὶ μόνον ἀναπτύσσουν ταύτας καὶ διευθετοῦν ἐπιστημονικώτερον καὶ συστηματικώτερον.

Παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως ἀνεφάνησαν πολλοὶ σπουδαῖοι θεολόγοι, οἱ δοποῖοι διεκρίθησαν διὰ τὴν πολυμάθειάν των καὶ διὰ τὴν βαθεῖαν γνῶσιν πολλῶν διμού ἐπιστημῶν. Οὗτοι ἀντιπροσωπεύουν τὴν παγκόσμιον πρόδοδον τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, διότι τότε, μόνον εἰς τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν ἔκαλλιεργεῖτο καὶ ἀνεπτύσσετο τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα. Σπουδαιότεροι τῶν ἀνδρῶν τούτων ἦσαν :

Ο Πατριάρχης **Φώτιος** (820—891). Οὗτος διὰ τῆς ἔξαιρετης φιλοπονίας του ἔγένετο πανεπιστήμων· ἥτοι θεολόγος, φιλόλογος, ἴστορικός, φιλόσοφος, πολιτικός, νομικός, Ἱατρός, μαθηματικός, ὁγήτωρ. Τὸ σπόυδαιότερον ἐκ τῶν ἔργων του εἶναι «ἡ μυριόβιλος», ἥτοι γραμματολογία, εἰς τὴν δοπίαν καταγράφονται μὲ σχετικὰς κριτικὰς παρατηρήσεις πάντα τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἀναγνωσθέντα συγγράμματα τῆς κλασσικῆς καὶ χριστιανικῆς ἀρχαιότητος, ἀνερχόμενα εἰς τριακόσια περίπου.

‘Ο **Μιχαὴλ Ψελλὸς** (1018), διδάσκαλος τῆς φιλοσοφίας εἰς Κωνσταντινούπολιν, τοῦ δποίου τὰ συγγράμματα ἀναφέρονται εἰς πάσας σχεδὸν τὰς ἐπιστήμας.

‘Ο **Θεοφύλακτος** (1074) καὶ ὁ μοναχὸς **Ζυγαδηνός**, ἔρμηνευταὶ τῆς Ἁγίας Γραφῆς.

‘Ο **Νικῆτας Ἀκομινᾶτος** († 1206), ὅστις ἀνῆλθεν εἰς ὕψιστα πολιτικὰ ἀξιώματα. Τὸ σπουδαιότερον τούτου σύγγραμμα εἶναι ὁ «**Θησαυρὸς τῆς Ὁρθοδοξίας**», τὸ δποῖον ἀποτελεῖται ἀπὸ 27 βιβλία καὶ περιέχει πᾶσαν τὴν ὁρθόδοξην πίστιν καὶ ἀναίρεσιν τῶν πασῶν τῶν αἱρέσεων.

‘Ο ἀρχιεπίσκοπος Θεοσαλονίκης **Εὐστάθιος**, ὅστις ἀκμάσας τὸ τέλος τοῦ ΙΒ' αἰώνος, κατεπολέμησε τὴν ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, ἐκτὸς δὲ τῶν λαμπρῶν αὐτοῦ θεολογικῶν συγγραφῶν, ἀφῆκεν εἰς ἡμᾶς σπουδαιοτάτην ἔρμηνείαν τοῦ Πινδάρου καὶ τοῦ Ὄμηρου.

‘Ο ἀρχιεπίσκοπος Θεοσαλονίκης **Γερηγόριος** ὁ **Παλαμᾶς** († 1360), ὁ ὃς ἄγιος τιμώμενος, ὁ διάδοχος τούτου **Νικόλαος Καβάσιλας** καὶ ὁ τῆς αὐτῆς πόλεως ἀρχιεπίσκοπος **Συμεὼν** († 1429), πολλὰ θεολογικὰ ἔργα συγγράψαντες, εἰς τὰ πλεῖστα τῶν δποίων κατεπολέμησαν τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν.

‘Ο ἐπίσκοπος Ἐφέσου **Μάρκος**, ὁ δποῖος μετὰ θάρρους κατεπολέμησεν εἰς τὴν σύνοδον τῆς Φλωρεντίας τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν πάπαν, καὶ κατέπληξε πάντας μὲ τὴν μόρφωσίν του καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς ὀναξαρτησίας τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἀγῶνά του.

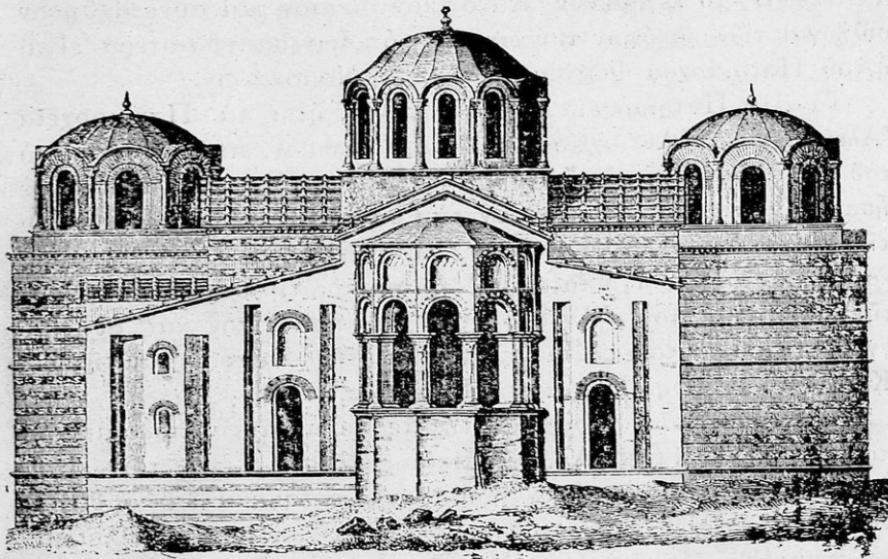
‘Ο **Γεώργιος Γεννάδιος** ἡ Σχολάριος, τὸν δποῖον ὁ πορθητὸς Μωάμεθ ὁ Β' κατέστησε Πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ Γενάρχην τῶν Ἑλλήνων. Μεταξὺ τῶν πολλῶν ἔργων τοῦ ἥτο καὶ ἡ ἔκθεσις τῆς δρμῆς πίστεως τῶν χριστιανῶν, τὴν δποίαν συνέταξε κατὰ διαταγὴν τοῦ Μωάμεθ θέλοντος νὰ γνωρίζῃ ἐπισήμως τίς ἥτο ἡ πίστις τῶν χριστιανῶν.

§ 23

*Διοίκησις τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας
καὶ λατρεία τῶν χριστιανῶν κατὰ τὴν Γην
περίοδον.*

Εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας ἐπικρατεῖ ἡ αὐτὴ ἀρχή, ἥτις ἐπεκράτησε καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον, καθ' ἥν ἥ-

Ἐκκλησία καὶ ἡ πολιτεία, ἀνεξαρτήτως ἐργαζόμεναι δέον νὰ ἔνισχυσιν ἄλλήλας. Ἀλλὰ καὶ τώρα ἔξακολουθοῦν πολλοὶ αὐτοκράτορες νὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας, παρὰ τὰς διαιμαρτυρίας αὐτῆς. Ἡ ἀνάμιξις αὕτη τῶν αὐτοκρατόρων καὶ ιδίως εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν Πατριαρχῶν τῆς Κωνσταντινου-

*Εἰκ. 17. Ναὸς τῆς Θεοτόκου εἰς Κωνσταντινούπολιν
(Ἐξέλιξις τοῦ Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ ἐπὶ τὸ μεγαλοπρέπεστερον)*

πόλεως, ἥτο μὲν συνήθης, ἀλλ' οὐχὶ νόμιμος, μέχρις οὗ δὲ αὐτοκράτωρ Νικηφόρος Β'. Φωκᾶς (963—969), ὃρισε διὰ νόμου νὰ μὴ ἐκλέγηται κανεὶς ἐπίσκοπος ἢ Πατριάρχης ἀνευ τῆς συγκαταθέσεώς του καὶ τέλος δὲ Ιωάννης Καντακουζηνός (1341—1354) ἐνομοθέτησε νὰ ὑποδεικνύῃ ἡ σύνοδος τῶν Πατριαρχείων τρεῖς ὑποψηφίους τῆς Πατριαρχίας, ἐκ τῶν δποίων νὰ ἐκλέγῃ τὸν ἕνα δὲ αὐτοκράτωρ.

Κατὰ τὰ ἄλλα δὲ Πατριάρχης διηγήθησε τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα συγκαλῶν, διαν ἐθεώρει τοῦτο ἀναγκαῖον, σύνοδον ἐκ τῶν τυχαίως ενδισκομένων εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἀρχιερέων τῶν ἐπαρχιῶν, καλουμένην ἐνδημοσαν, τὰς δὲ συνήθεις ὑποθέσεις ἔλυσι συνεργαζόμενος μὲ κατωτέρους κληρικούς ἔχοντας διάφορα ἀποματα ἢ δοφρίκια. Ὁ Πατριάρχης ἐξέλεγε τοὺς μητροπολίτας

A. Παππαδάτου—Ἐκκλησιαστικὴ Τοπογλα—ἐκδοσις Δ'. αμάθειαν
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐπαρχιῶν ἐκ τοιῶν προτεινομένων ἀπὸ τὴν ἐνδημοῦσαν σύνοδον οὗτοι δὲ τοὺς ἐπισκόπους. Ἡ διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας ἐγίνετο ἐπὶ τῇ βάσει τῆς καθορισθείσης ἥδη ἐκκλησιαστικῆς νομοθεσίας, ἢ δοπία προήρχετο ἀπὸ ἀποφάσεις συνόδων καὶ διατάγματα αὐτοκρατόρων. Οἱ δὲ νόμοι τῆς Ἐκκλησίας «Κανόνες» καλούμενοι ἀπετέλεσαν τὸ λεγόμενον Κανονικὸν δίκαιον καὶ συνετάχθησαν συλλογαὶ τῶν κανόνων τούτων, τῷ διποίων σπουδαιοτέρᾳ εἶναι ἢ τοῦ Πατριαρχοῦ Φωτίου, καλούμενη Νομοκάνων.

Τὰ ἄλλα Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς, ἡτοι τὰ Πατριαρχεῖα Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ιεροσολύμων, περιελθόντα ἀπὸ τοῦ Ζ' αἰώνος εἰς τοὺς Ἀραβίας, ἐξησθένησαν πολὺ. Καίτοι δὲ ἦσαν αὐτοκέφαλα, ἥκολούθουν τὴν διοίκησιν τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὸ διποίον ἀπέδιδον πρωτεῖον τιμῆς καὶ τὸ διποίον μέχρις ὑποταγῆς ἐσέβοντο, διότι εἶχον ἀνάγκην καὶ τῆς προστασίας του. Ἀνεξάρτητον διοίκησιν εἶχον καὶ αἱ ἀναγνωρισθεῖσαι αὐτοκέφαλοι Ἐκκλησίαι τῆς Κύπρου καὶ τῆς εἰς Καύκασον κειμένης Ἰβηρίας ἢ Γεωργίας.

Ἡ λατρεία τῶν χριστιανῶν τῆς περιόδου ταύτης πολὺ μικρὰν πρόοδον παρουσίασε. Αἱ βυζαντικαὶ ἐκκλησίαι, ἐνῷ πρὸν εἶχον βάσιν τετράγωνον, ἀρχίζουν ἥδη νὰ κτίζωνται καὶ ἐπὶ δρυμογωνίου βάσεως καὶ ἀντὶ ἐνὸς ύπολου κατασκευάζονται καὶ ἄλλοι μικρότεροι (Εἰκ. 16 καὶ 17). Ἡ βυζαντινὴ ζωγραφικὴ εἶναι ἀποκλειστικὸν ἔργον τῶν μοναχῶν, συνίσταται δὲ εἰς ἀντιγραφὴν τῶν ἀρχαίων εἰκόνων κατὰ τὴν διποίαν καταβάλλεται μεγάλῃ προσοχῇ, ὅχι τόσον εἰς τὴν φυσικὴν στάσιν καὶ τὸ φυσικὸν σχῆμα τοῦ σώματος, ὃσον εἰς τὴν εὐσεβῆ καὶ σοβαρὰν ἐκφρασιν τῶν εἰκονιζομένων (Εἰκ. 18 καὶ 19). Πρόοδον ἀρκετὴν παρουσιάζει ἡ διὰ ψηφίδων ἢ μωσαϊκὴ ζωγραφικὴ, ἡτις ἐκόσμει τοὺς πλείστους τῶν ναῶν (Εἰκ. 19).

Ἡ μουσικὴ κατέστη πλουσιωτέρα, πλεῖστοι δὲ ὑμνογράφοι συνέταξαν ὕμνους πρὸς τὸν Ἰησοῦν, τὴν Θεοτόκον καὶ τοὺς ἀγίους, οἱ δοποῖοι κατεγράφησαν συστηματικῶς καὶ ἀπετέλεσαν τὰ λεγόμενα λειτουργικὰ βιβλία τῆς Ἐκκλησίας. Εἰς ταῦτα καθορίζεται ὡρισμένη πλέον τάξις ὡς πρὸς τὴν τέλεσιν ὅλων τῶν ἀφορώντων τὴν λατρείαν, ἢ δοπία οὕτω κατέστη διμοιόδοφος εἰς ὅλας τὰς ὅρθοδόξους Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς. τὸ κήρυγμα ὃς ἀντὶ νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ οὕτω ὃ μέχρις ὑπερβολῆς φοιτῶν ἥτις

εἰς τοὺς ναοὺς λαὸς νὰ διδάσκεται τίνα εἶναι τὰ καθήκοντα τοῦ
δρυθοδόξου χριστιανοῦ καὶ πῶς πρέπει νὰ ἔχτελῇ ταῦτα, κατέ-
στη σπανιώτερον.

§ 24.

**Τὰ ἥθη τῶν χριστιανῶν τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς
Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Γ' περίοδον.
Μοναχικὸς βίος.**

Τὰ ἥθη τῶν χριστιανῶν δὲν διειηρήθησαν, ὅποια ἦσαν κατὰ
τοὺς προηγούμενους χρόνους. Τοῦτο δφείλεται εἰς τὴν Ἑλλειψιν

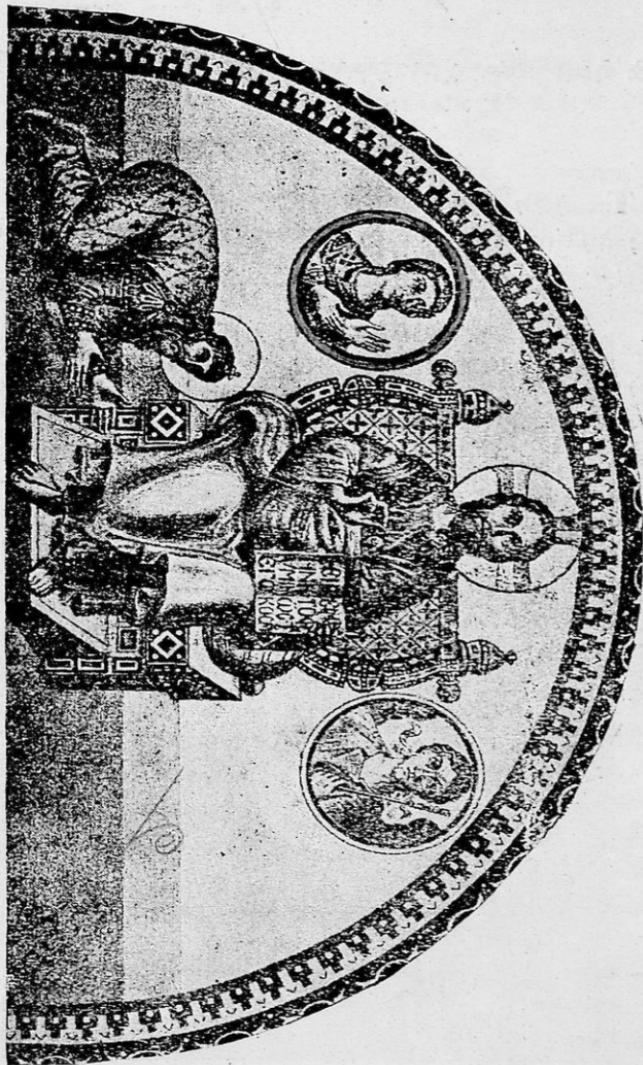

**Εἰκ. 18. Ἡ Θεοτόκος. (Τύπος σοβαρᾶς καὶ εὐσεβοῦς
ἐκφράσεως).**

τοῦ κηρύγματος εἰς τοὺς ναοὺς καὶ εἰς τὴν ἐν γένει ἀμάθειαν
Ψηφιοποίηθηκε από τὸ Ινστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τῶν χριστιανῶν, οἵ δποῖοι ἔγιναν φανατικοὶ καὶ δεισιδαίμονες.
Τὴν κατά πτωσιν τῶν χριστιανικῶν ἡθῶν ἐπέφεραν καὶ τὰ παρ-

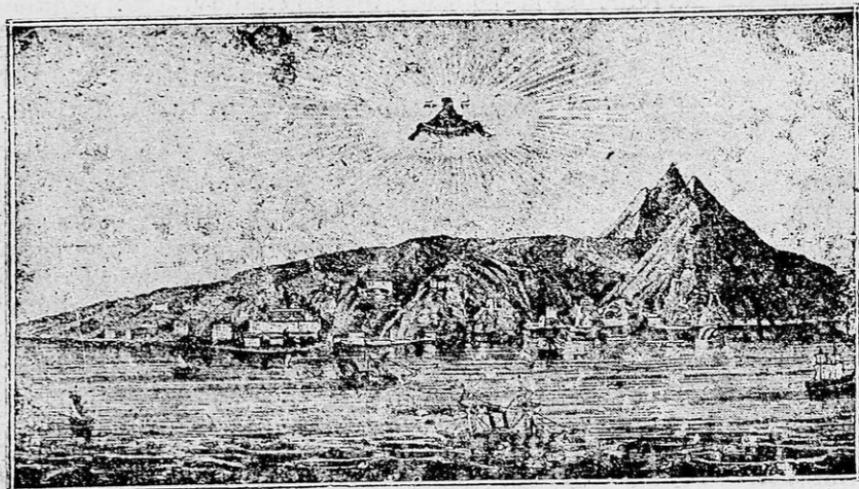
Εἰς τὸν πατρὸν τοῦ θεοῦ μηδὲν παραχωρεῖν τοῦ θεοῦ πατέρος,
εἰς τὸν αὐτὸν τοῦ θεοῦ πατέρον τοῦ θεοῦ πατέρος, Αὐτὸς Σωτήρας.

εχόμενα κακὰ παραδείγματα ὑπὸ τῶν πλείστων αὐτοχρατόρων,
οἵ δποῖοι, ἐνῷ ἔκτιζον ναούς, ἥκροιῶντο τὰς μακρὰς ἀκολουθίας
καὶ ἔγραφον ἔκκλησιαστικοὺς ὅμιλους καὶ θεολογικὰ βιβλία, ἔζων-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βίον ἀκόλαστον καὶ σκανδαλώδη καὶ ἔξετέλουν πολλάκις πράξεις ἀπανθρωποτάτας. Ναι μὲν συνυντῶμεν καὶ μεταξὺ τῶν κληρικῶν καὶ μεταξὺ τῶν λαϊκῶν πολλὰ παραδείγματα ἀρετῆς, καὶ εὐσεβείας πλεῖστα δὲ φιλανθρωπικὰ καταστήματα κοσμοῦν τὰς χειροτιανικὰς πόλεις, ἀλλ’ ἡ ἐν γένει εὐσέβεια συνίστατο εἰς τὴν ἀκριβῆ τήρησιν ἔξωτερικῶν τύπων καὶ εἰς μαχρᾶς τελετὰς καὶ προσευχάς, χωρὶς νὰ ἐπακολουθοῦν τὰ ἀγαθὰ ἔργα, ἀνευ τῶν ὅποιων οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχουν οἵ τύποι.

Eἰκ. 20. Τὸ Ἀγιον ὄρος.

‘Ο μοναχικὸς βίος κιτὺ τὴν περίοδον ταύτην μετέφερε τὸ κέντρον του ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον εἰς τὸ ὄρος Ἀθω, εἰς τὸ ὅποιον πλεῖστα μοναστήρια ἐκτίσθησαν (δύνομαζόμενον διὰ τοῦτο Ἀγιον ὄρος), ὅπως καὶ εἰς τὰς διαφόρους ἄλλας χώρας τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. (Εἰκ. 20 καὶ 21). Τὰ μοναστήρια ταῦτα διηροῦντο εἰς κοινόβια, εἰς τὰ δοτῖα πάντες οἵ μοναχοὶ ἔζων καθ’ ὅμιλοι τρόπον καὶ εἰς ἴδιόρρυθμα, εἰς τὰ ὅποια ἔκαστος μοναχὸς ἔργον θμιζε τὸν ἴδιαίτερον βίον του, ὅπως ἥθελε.

Οἱ μοναχοὶ εἶχον μέγαν σεβισμὸν ἀπὸ τὸν λαὸν καὶ κατεῖχον ἔξαιρετικὴν θέσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, συγκατελέγοντο δὲ

εἰς τὴν τάξιν τῶν μοναχῶν πολλοὶ λόγιοι ἀνδρες, οἵ δποῖοι ἐκαλλιέργουν τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, ὑπερσήκοιζαν τὴν ὁρθοδοξίαν κατὰ τῶν αἱρετικῶν καὶ ἀνθίσταντο εἰς τὰς αὐθαιρέτους ἐπεμβάσεις τῶν αὐτοκρατόρων. Διὰ τοῦτο τὰ μυηναστήρια καὶ Ἰδίως τοῦ "Αθω, ἀπέκτησαν πλουσιωτάτας βιβλιοθήκας καὶ πολύτιμα χειρόγραφα, ἃτινα διετηρήθησαν ἐπιμελῶς φυλακτά ὅμενα, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς δυστυχίας τῆς ὁρθοδοξίας καὶ διεσώθησαν μέχρι σήμερον (¹).

Εἰς τὰ μοναστήρια κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἶχε συσσωρευθῆ μέγας πλοῦτος ἀπὸ δωρεᾶς αὐτοκρατόρων. πριγκήπων καὶ ἄλλων πλουσίων εὐσεβῶν χριστιανικῶν. Οἱ πολὺς ὅμιλοι πλούτεσσαν εἰς αὐτὰ τὸν τρυφηλὸν βίον, τὴν ὀκνηρίαν καὶ τὴν διαφθορὰν ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν μοναχῶν ηὗξηθη καταπληκτικῶς.

1) Αἱ περισσότεραι ἀπὸ τὰς Μονὰς τοῦ Ἀγ. Ὅρους ιδρυθησαν καὶ ἐκτίσθησαν ἀπὸ αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ εἶχον λάβει παρὰ τούτων πολλὰ προνόμια καὶ δικαιώματα μεταξὺ τῶν ὅποιων καὶ τὸ προνόμιον τῆς ἐστερικῆς αὐτοδιοικήσεως. Τὴν αὐτοδιοίκησιν ταύτην ἐσεβάσθησαν καὶ οἱ Τοῦρκοι Σουλτανοί, ὅταν τὸ "Ἀγιον ὅρος μετὰ τῆς λοιπῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης περιῆλθεν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Τουρκίας. Μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Λωζάνης (1923) ἡ Ἑλλάς κατέστη κυρία τοῦ Ἀγ. Ὁρους, ὑποχρεουμένη νὰ διατηρήσῃ τὰ ἐκ παραδόσεως δικαιώματα καὶ τὰς ἐλευθερίας καὶ τῶν μὴ Ἑλληνικῶν Μοναστηριακῶν κοινοτήτων.

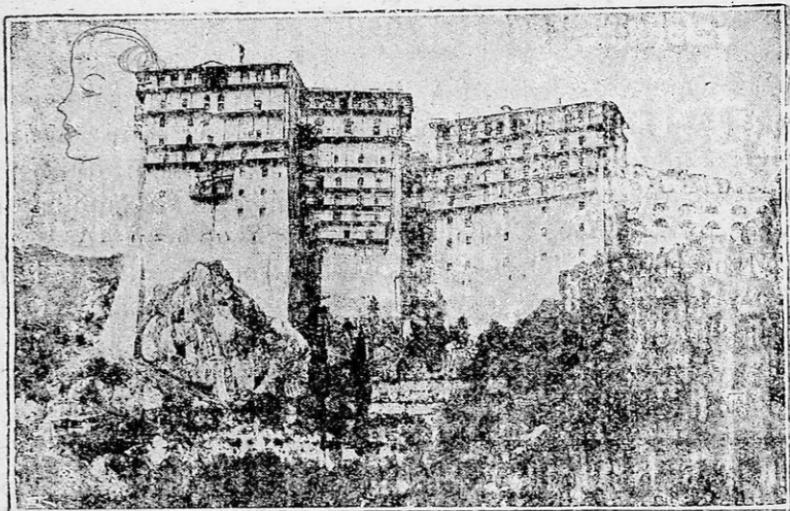
Διὰ τοῦτο τὸ 1924 ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐκύρωσε τὸν Καταστατικὸν χάρτην τοῦ Ἀγίου Ὁρους "Αθω, τὸν δποῖον συνέταξε συν ἐλευσις ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν Μονῶν.

Κατὰ τοῦτον τὸ "Ἀγιον ὅρος ἐκκλησιαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριαρχῆν, πολιτικῶς δὲ εἰναι αὐτοδιοίκητον τμῆμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους διοικούμενον ἀπὸ τὴν Ἱερὰν Κοινότητα, ἥτις ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν 20 Μονῶν αὐτοῦ. Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις δι' ἀντιπροσώπου τῆς ἀσκεῖ τὴν ἀνωτάτην διοικητικὴν ἐποπτείαν φροντίζει διὰ τὴν τῆρησιν τῆς δημοσίας τάξεως καὶ ἀσφαλείας καὶ ἔκτελει τὰς ἀποφάσεις τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος. Ἡ ἕδρα τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος (τρωιάτον), εἰναι εἰς Καρυάς, πόλιν κειμένην εἰς τὰς ὑπογείας τοῦ "Αθω, ἥτις εἰναι πρωτεύουσα τοῦ Ἀγίου Ὁρους καὶ δπού διαμένει καὶ δ ἀντιπρόσωπος τῆς Κυβερνήσεως. Αἱ Καρυαὶ κατοικοῦνται ἀπὸ 300 ἀνδρας μοναχοὺς καὶ λαϊκούς. τεχνίτας καὶ ἐμπόρους.

"Οἱ ἀριθμὸς τῶν Μονῶν κατὰ τὸν I' αἰῶνα ἀνήρχετο εἰς 56 κατὰ δὲ τὸν II' αἰῶνα εἰς 180 ἔκτοτε ὅμιλος ἡλιτρώθη βαθμιαίως καὶ σήμερον ὑπάρχουν μόνον 20 Μοναὶ μὲ 5.000 περίπου μοναχούς.

διότι ἔξακολουθοῦν καὶ τώρα νὰ καταφεύγουν πολλοὶ εἰς τὰς μονάς, οὐχὶ ἀπὸ ζῆλον πρὸς τὸ θεῖον, ἀλλὰ ἀπὸ δκνηρίαν καὶ δπως ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ἀπὸ τὴν δποίαν οἱ μοναχοὶ ἔξηροῦντο.

Τὸν κίνδυνον τοῦτον τῆς τελείας ἀπομακρύνσεως τῶν μονα-

Εἰκ. 21. Ἡ Μονὴ Σίμωνος Πέτρα.

(Μία ἀπὸ τὰς πολλὰς ὁραιαὶς Μονὰς τοῦ Ἀγίου Ὁρους).

στηρίων ἀπὸ τὸν ἕερὸν προορισμόν των, καὶ τῆς μεταβολῆς τούτων εἰς κέντρα δκνηρίας καὶ διαφθορᾶς, προέλαβον εὔτυχῶς πολλοὶ αὐτοκρατορίκοι νόμοι, φροδολογήσαντες τὰ κτήματα τῶν μονῶν, ὑποχρεοῦντες τοὺς μοναχοὺς νὰ ἐργάζωνται καὶ ἐν γένει ἀποβλέποντες εἰς τὸ νὰ γίνωνται μοναχοὶ μόνον οἱ εἰλικρινῶς ἐπιθυμοῦντες νὰ ἀφιερωθοῦν εἰς τελειότερον χριστιανικὸν βίον, καὶ οὐχὶ οἱ φαινομενικὴν ἀγιότητα δεικνύοντες ψεῦσται καὶ ὑποχριταί.

*Ἐγκεφοργήσαντες πρὸς τὸν ἀνεργίαν τὸν
χερσόφυλλον περιορίζοντες τοὺς νέοις μετρητούς τοῦ
οἰκοδομήν.*

§ 25.

**Εξάπλωσις τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας
κατὰ τὴν Γ' περίοδον.**

Η Ὁρθόδοξος ἀνατολικὴ Ἐκκλησία κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἔξηπλώθη εἰς πάντας σχεδὸν τοὺς σλαυτικοὺς λαούς, οἵ δποῖοι εἶχον ἐγκατασταθῆ ἐις τὰ βόρεια μέρη τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ἀπὸ τὴν προηγουμένην περίοδον ἥρχισε νὰ διαδίδεται τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τοὺς Σέρβους, Κροάτας, Σλαβώνους, Δαλματοὺς καὶ Μπουκοβινίους. Ὁ δριστικὸς δῆμος ἐκχριστιανισμὸς τῶν λαῶν τούτων πραγματοποιεῖται ἀπὸ τὸν Θ' αἰῶνα, διε τοῖς ἐκ Θεσσαλονίκης Ἑλληνες μοναχοὶ Κύριλλος καὶ Μεθόδιος μετέφρασαν εἰς τὴν γλῶσσάν των τὴν θείαν λειτουργίαν καὶ τὴν Ἀγίαν Γραφήν. Ἐκ τῶν λαῶν τούτων οἱ Κροάται, Σλαβῶνοι καὶ Δαλμάται περιελθόντες κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, ὑπετάγησαν κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὸν πάπαν. Πάντες οἵ ἀναφερθέντες σλαυτοὶ λαοὶ περιλαμβάνονται ἡδη εἰς τὸ βασίλειον τῆς Νοτιοσλαβίας πλὴν τῶν Μπουκοβουνίων, οἵ δποῖοι περιλαμβάνονται εἰς τὸ βασίλειον τῆς Ρουμανίας. Ἀπὸ τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἐδέχθησαν ἐπίσης τὸν χριστιανισμὸν οἵ κάτοικοι τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας (τῆς σημερινῆς Ρουμανίας), ὑπαχθέντες εἰς τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως.

Κατὰ τοὺς χορόνους τούτους ἔγινεν ὁσαύτως ἡ ἐπιστροφὴ εἰς τὴν ὁρθοδοξίαν τῶν βουλγάρων, ὑπὸ Ἑλλήνων αἰχμαλώτων κατ' ἀρχὰς καὶ κατόπιν ὑπὸ τῶν Θεσσαλονικέων μοναγῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου. Ὁ χριστιανισμὸς ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος Βογόριδος (861), διοτις ἔγινε χριστιανὸς καὶ ἔλαβε τὸ χριστιανικὸν βάπτισμα. Ὁ Βόγορις κατόπιν διὰ πολιτικοὺς λόγους ὑπέταξε τὴν βουλγαρικὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὸν πάπαν, πρᾶγμα τὸ δποῖον, δις εἴδομεν, συνετέλεσε μεταξὺ τῶν ἄλλων εἰς τὸ σχίσμα μεταξὺ ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ὑποταγὴ δῆμος αὐτῇ εἰς τὸν πάπαν δὲν διήρκεσεν οὔτε δεκαετίαν, διότι οἱ βούλγαροι μεταμεληθέντες ἐπανῆλθον εἰς τὴν ὁρθοδοξίαν καὶ ἦσαν ἡνωμένοι ἐκκλη-

σιαστικῶς μὲ τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καθ' ὅλην τὴν περίοδον ταύτην. Μόνον δύο φοράς (888 καὶ 1186), καὶ ἐπὶ ἐλάχιστον χρονικὸν διάστημα ἑκάστην φορὰν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ἡ βουλγαρικὴ Ἐκκλησία ἐκήρυξεν ἕαυτὴν ἀνεξάρτητον.

Οἱ χριστιανισμὸς τέλος κατὰ τοὺς χρόνους τούτους διαδίδεται ὑπὸ τῆς βυζαντινῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν Ρωσίαν. Τὸ γεγονός τοῦτο εἶναι ὑψίστης σπουδαιότητος διὰ τὴν Ὁρθόδοξον ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία εὐρ̄εν ἀκλόνητον στήριγμα εἰς τὰς πολλὰς δοκιμασίας, τὰς ὁποίας ὑπέστη κατὰ τὴν Τουρκικὴν κατάκτησιν.

Κατ' ἀρχαιοτάτην παράδοσιν ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Ρωσίαν ἥτις Σκυθίαν, δπως τότε ἐλέγετο, ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας, ἀλλ' οὐδὲν ἵχνος τοῦ χριστιανισμοῦ διετηρήθη, ἥτις δὲ ἐπιχριστοῦσα εἰς ταύτην θρησκεία ἦτο ἥτις εἰδωλολατρεία. Οἱ χριστιανισμὸς ἥσχισε νὰ ἐπικρατῇ εἰς Ρωσίαν, ὅταν ἦτο αὐτοκράτειρα ἥτις ηρθα τοῦ αὐτοκράτορος Ἰγὼρ Ὀλγα, ἡ ὁποία ἔλαβε τὸ χριστιανικὸν βάπτισμα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ ἔτος 955, μετονομασθεῖσα Ἐλένη. Οἱ καταστήσας ὅμως τὸν χριστιανισμὸν ἐπίσημον θρησκεύειν τοῦ διωσικοῦ κράτους, ἦτο ὁ ἔγγονος τῆς Ἐλένης Βλαδίμηρος.

Οἱ Βλαδίμηρος κατ' ἀρχὰς ἦτο εἰδωλολάτρης καὶ διώκτης τῶν χριστιανῶν, κατόπιν ὅμως πεισθεὶς ὅτι μόνον ὁ χριστιανισμὸς ἦτο ἀξία λόγου θρησκεία, ἐβαπτίσθη κατὰ τὸ 988, μετονομασθεῖς Βασίλειος καὶ ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, Ἀνναν. Τὸ παραδειγμά του ἐμιμήθησαν τάχιστα οἱ μεγιστᾶνες καὶ εὐγενεῖς, εἰτα δὲ τὸ πλεῖστον τοῦ λαοῦ του, ὅστις ἐβαπτίσθη ἐντὸς τοῦ Δνειστέρου ποταμοῦ. Οἱ Βλαδίμηρος εἰργάσθη μὲ παραδειγματικὸν ζῆλον διὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ χριστιανισμοῦ, βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τῆς συζύγου του Ἀννης, ἥτις δὲ διωσικὴ Ἐκκλησία κατέταξε τοῦτον μεταξὺ τῶν ἀγίων καὶ τὸν ὠνόμασεν μέγαν καὶ ἴσαπόστολον. Μὲ τὸν αὐτὸν ζῆλον εἰργάσθη καὶ ὁ υἱός του Ἰαροσλαῦς, ὁ ὁποῖος ἔκτισε πλεῖστας ἐκκλησίας καὶ μοναστήρια.

Η διωσικὴ Ἐκκλησία ὠργανώθη κατὰ τὸ παραδειγμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, οἵ δὲ Μητροπολῖται τοῦ Κιέβου, τὸ ὁποῖον ἦτο τότε πρώτευον στην Ρωσίας, ἔχειριστονοῦντο εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἥσαν σχεδὸν πάντοτε Ἑλληνες.

*Μήδος, ορούντης καὶ παρασκευεῖς ήτοι
τὸν δράματον*

Γ'. ΔΥΤΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

*Δείγματα
της γραμματικής*

§ 26

Ακμὴ τοῦ παπισμοῦ.

Εἴδομεν ὅτι κατὰ τὸ τέλος τῆς προηγουμένης περιόδου (§ 14), οἱ πάπαι ἀπέκτησαν κοσμικὴν δύναμιν, γενόμενοι ἡγεμόνες τῆς Ἰταλίας, ὅταν δὲ βασιλεὺς τῶν Φράγκων Πιπīνος ἀπήλλαξε τὴν Ρώμην καὶ τὰς πέριξ χώρας ἀπὸ τοὺς Λογγοβάρδους καὶ ἐδώρησε ταύτας εἰς τὸν πάπαν. Ἡ Ἰταλία ἀνῆκε πρὶν εἰς τὸν Βυζαντινὸν αὐτοκράτορα, ὅστις δὲν ἦδυνήθη νὰ προστατεύσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἀπὸ τοὺς Λογγοβάρδους.

Ἡ δύναμις τῶν παπῶν ἔτι περισσότερον ηὔξησεν, ὅτε αὐτοκράτωρ τῶν Φράγκων, ὑπὸ τὸν δοποῖον ὑπήχθη ὅλη ἡ Δύσις, ἔγινεν δὲ Κάρολος δέκατος (768—814). Ὁ Κάρολος ὅχι μόνον ἀνεγνώρισε τὴν ἡγεμονίαν τοῦ πάπα ἐπὶ τῆς Ρώμης, ἀλλ' ὅταν δὲ τότε πάπας Λέων δὲ Γ' ἐζήτησε τὴν βοήθειάν του καὶ τῶν ἐπαναστατησάντων κατ' αὐτοῦ Ῥωμαίων, ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς τὴν Ρώμην καὶ κατέστειλε τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ πάπας τότε ἔστεψε τὸν Κάρολον Ῥωμαίον αὐτοκράτορα ἀπονείμας εἰς αὐτὸν τὸν τίτλον τοῦτον, τὸν δοποῖον μόνον οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες ἔφερον. Μὲ τὴν στέψιν αὐτὴν μάλιστα κατέπαυσε πᾶσα ἀξίωσις τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἐπὶ τῆς Ἰταλίας καὶ ἐπὶ τῆς Δύσεως ἐν γένει, ἀποχωρισθέντος τελείως τοῦ δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἀπὸ τὸ ἀνατολικόν.

Εἰς μεγίστην ἀκμὴν ἐφθασεν δὲ παπισμός, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον δὲ Γρηγόριος δὲ Ζ' (1073—1085). Οὗτος ὑπεστήξεν ὅτι εἶναι ἐπίτροπος τοῦ Χιστοῦ ἐτὶ τῆς γῆς καὶ ὅτι ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Θεόν ἀπόλυτον ἔξουσίαν, ὅχι μόνον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Πολιτείαν καὶ ἐπομένως οἵ ἡγεμόνες πρέπει νὰ ὑποτάσσωνται εἰς αὐτὸν. Καθὼς ἡ σελήνη, ἐκήρυξε, λαμβάνει τὸ φῶς ἀπὸ τὸν ἥλιον, οὕτως καὶ ἡ κοσμικὴ τῶν ἡγεμόνων ἔξουσία ἀπορρέει ἀπὸ τὴν παπικήν.

Εἰς τὰς παραλόγους ταύτας ἀξιώσεις τοῦ Γρηγορίου υ-

ήθέλησε νὰ ἀντισταθῇ δ ἀυτοκράτωρ τῆς Γερμανίας 'Ερρίκος δ Δ' (1056—1106), ὅστις συνεκάλεσε σύνοδον ἐκ γερμανῶν ἐπισκόπων, κηρύξασαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς γερμανικῆς 'Ἐκκλησίας. 'Ο πάπας πληροφορηθεὶς τοῦτο, ἔξετόξευσε καὶ αὐτοῦ τὴν «ἀπαγόρευσιν» διὰ τῆς δποίας ἀπηγορεύετο ἡ τέλεσις πάσης ἱεροτελεστίας, καὶ τὸν «ἀφορισμὸν» κατὰ τὸν δποῖον ἔθεωρεῖτο ἀμάρτημα καὶ τὸ νὰ χαιρετίσῃ κανεὶς τὸν ἀφοριζόμενον. Τὰ δπλα ταῦτα τῶν παπῶν κατὰ τὴν βάρβαρον ἐκείνην ἐποχὴν ἦσαν φοβερώτατα, προξενοῦντα φοίκην καὶ τρόμον. Κατόπιν τούτου δ 'Ερρίκος ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ πάντων, ἀπειλούμενος δὲ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας, ὅτι θὰ παύσουν νὰ θεωροῦν αὐτὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, ἥναγκασθη νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Κανόσσαν (τῆς Ἰταλίας), ὅπου ἔτυχε νὰ διαμένῃ δ πάπας, ζητῶν συγχώρησιν. 'Ο πάπας τότε συνεχώρησεν αὐτόν, ἀφοῦ προηγουμένως παρέμεινεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας εἰς τὸ ὕπαιθρον ἐν πλήρει χειμῶνι, ἀνυπόδητος καὶ ἐνδεδυμένος τὸν τρίχινον χιτῶνα, τὸν δποῖον συνειδίζετο νὰ φιροῦν οἱ μετανοοῦντες.

'Ο παπισμὸς τέλος ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἀνώτατον δριον τῆς δυνάμεως του ἐπὶ πάπα Ἰννοκεντίου τοῦ Γ' (1178—1216). Οὗτος ἥναγκασε τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας Ἰωάννην τὸν Ἀκτήμονα ἐκδιώξαντα ἐξ Ἀγγλίας τὸν παπικὸν ἀντιπρόσωπον, νὰ ζητήσῃ παρ' αὐτοῦ ταπεινωτικῶς συγχώρησιν, κηρύξας κατὰ τῆς Ἀγγλίας τὴν ἀπαγόρευσιν ἥναγκασε τοὺς βασιλεῖς τῆς Πορτογαλίας καὶ τῆς Ἀραγωνίας νὰ πληρώσουν εἰς αὐτὸν φόρον, καὶ ἐνγένει τοὺς περισσοτέρους ἡγεμόνας τῆς δύσεως νὰ ἀνάγγωρίσουν τὴν ὑπεροχὴν του. 'Ο Ἰννοκέντιος τέλος ἐπεξέτεινε τὴν κυριαρχίαν του μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ δποία διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ 1204 μέχρι τοῦ 1261, καθ' ὅλην δηλαδὴ τὴν περίοδον κατὰ τὴν δποίαν κατείχετο ἀπὸ τοὺς Φράγκους, ὑποκινήσας τὴν τετάρτην σταυροφορίαν, ἡ δποία εἶχεν ἀποτέλεσμα, οὐχὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἀγίων τόπων, ἀλλὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας!

Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐπολιτεύθησαν καὶ οἱ κατόπιν πάπαι, τῶν δποίων ὑπερέχει δ Βονιφάτιος δ Ή' (1303), ὅστις ἤθελε νὰ ἐπιβλέπῃ καὶ νὰ κηδεμονεύῃ τοὺς ἡγεμόνας καὶ τὰς πολιτικὰς

αὐτῶν ὑποθέσεις ώς μέγις δικαστής καὶ κύριος. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Βονιφατίου ἀρχεται ἡ πτῶσις τῆς παπικῆς δυνάμεως (').

§ 27

b/εΣάμηνον
Ἡ πτῶσις τοῦ παπισμοῦ καὶ τὰ χρησιμοποιηθέντα
μέσα πρὸς διατήρησιν τῆς δυνάμεως του.

Ἐφ' ὅσον οἱ Εὐρωπαῖοι ἀνεπτύσσοντο πνευματικῶς, ἐπὶ τοσοῦτον ἡ παντοδυναμία τῶν παπῶν ἤχισε νὰ μὴ καθίσταται ἀνεκτὴ καὶ πολλοὶ ἐπεδίωκον τὸν περιορισμὸν τῆς παντοδυναμίας ταύτης. Οἱ πάπαι ἥδη μεταχειρίζονται ὅλα τὰ μέσα πρὸς διατήρησιν τῆς δυνάμεως των· καὶ αὐτὴν τὴν «Ιερὰν ἔξετασιν» χαρακτηρίζοντες ώς αἰρετικοὺς τοὺς μὴ ἀναγνωρίζοντας τὸ ὑπέρ-
τατον ἐπὶ τῆς γῆς ἀξιώμα των.

Ἡ Ιερὰν ἔξετασις ἰδούθη ἐπὶ πάπα Γρηγορίου τοῦ Θ' (1227-1241) ἡτο δὲ δικαστήριον ἀποτελούμενον ἀπὸ μοναχούς, τὸ δποῖον κατεδίκαζε τοὺς συλλαμβανομένους αἰρετικούς. Τοιαῦτα δικαστή-
οια ὑπῆρχον εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Εὐρώπης καὶ ἀπέβησαν δ φό-
βος καὶ δ τρόμος παντὸς χριστιανοῦ, διότι ἡ ἐλαχίστη ὑπόνοια
ἡτο ἀρκετὴ διὰ νὰ συλληφθῇ τις ώς ἔνοχος, οἱ δὲ συλλαμβανόμε-
νοι πολλάκις καὶ ἀθῶι δύντες κατεδικάζοντο, διότι ἐβασανίζοντο
ἀπανθρώπως καὶ ἦναγκάζοντο νὰ ἀπαντοῦν εἰς σοφιστικὰς ἐρω-
τήσεις, διὰ τῶν δποίων ἐπεδιώκετο δμολογία αἰρετική!. Τὰ ἵε-
ροδικαστήρα ταῦτα διετηρήθησαν εἰς τὴν Ισπανίαν μέχρι τοῦ
Μεγάλου Ναπολέοντος, δστις τὰ κατήργησε (1808), τὰ δὲ θύ-
ματά των ὑπολογίζονται εἰς ἔκατοντάδας χιλιάδων.

Ολα δμως ταῦτα δὲν ἴσχυσαν τὰ διαιρηθέουν τὴν παπικὴν δύναμιν καὶ διὰ τοῦτο, δταν δ πάπας Βονιφάτιος δ Η' ἐζήτησε
νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐπιβληθεῖσαν εἰς τὸν κλήρον ὑπὸ τοῦ βασιλέως
τῆς Γαλλίας Φιλίππου τοῦ Ὡραίου φροδολογίαν, οὗτος ἀπηγό-
ρευσεν αὐστηρῶς πᾶσαν ἀποστολὴν χρημάτων ἀπὸ τὴν Γαλλίαν

(1) Τὴν δυτικὴν Ἐκκλησίαν καλούσιν οἱ Πάπαι καθολικήν, ώς μέλ-
λουσαν κατὰ τούτους νὰ περιλάβῃ πάντας τοὺς εἰς Χριστὸν πιστεύοντας.

εἰς τὴν Ἀράμην. Ὁ πάπας τότε ἐξέδωκεν ἐπίσημον τινα βοῦλαν, εἰς τὴν δούλιαν ἔχαρακτήριζεν ὡς αἰρεσιν τὴν ίδεαν ὅτι ἡ πολιτικὴ ἐξουσία εἶναι ἀνεξάρτητος τῆς ἐκκλησιαστικῆς. Ἀλλ' ὁ Φίλιππος διέταξε τὸν στρατηγόν του Νογάρετον νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ νὰ ἐπιτευχῇ κατὰ τοῦ πάπα, δόπτε ὁ γαλλικὸς στρατὸς διεσκόρπισε τὸν υπερασπιστὰς τοῦ Βονιφατίου, ὅστις ἀπέθανεν ἐκ τῆς μεγάλης του ταραχῆς. Ἀπὸ τότε οἱ πάπαι ἔγιναν υποχείριοι τῆς Γαλλικῆς αὐλῆς. Ὁ Φίλιππος ἐνήργησε τὴν ἐκλογὴν ὡς πάπα τοῦ Κλήμεντος τοῦ Β' καὶ μετέθεσε τὴν ἔδραν τοῦ παπισμοῦ ἀπὸ τὴν Ἀράμην εἰς τὴν Ἀβινιῶνα, ὅπου παρέμενον οἱ πάπαι ἀπὸ τοῦ 1309 μέχρι τοῦ 1377, καλοῦντες τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα, δευτέρᾳν Βαβυλωνιακὴν αἰχμαλωσίαν.

Εἰς τὴν πτώσιν τῶν παπῶν συνετέλεσε καὶ ἡ διαφθορὰ αὐτῶν. Εἰς τὸν παπικὸν θρόνον ἀνέρχονται ἥδη πολλοὶ ἀνίκανοι, οἱ δούλοι ἔχοντες τοῦ ἀσυστόλως καὶ ἔζων βίον ἀκόλαστον. Οἱ λαοὶ τῆς δύσεως ἐκπολιτισμέντες ἥδη καὶ βλέποντες τὴν διαφθορὰν τῶν παπῶν, ἔπαινον νὰ τὸν φοβοῦνται καὶ νὰ τὸν υπακούουν τυφλῶς, οἱ δὲ ἡγεμόνες ἀπέκτησαν πλέον συνείδησιν τοῦ ἀξιώματος των, ἔχοντες δὲ καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἐπιβολῆς του, οὐδεμίαν ἐξάρτησιν ἀνέχονται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν.

Παρ' ὅλα ταῦτα ἐπέμενον οἱ πάπαι νὰ δεσπόζουν ὅλου τοῦ κόσμου καὶ ἡγειραν σφοδρὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν νεωτέρων ἐπιστημῶν καὶ τῶν ἰδεῶν τῶν ἀνωτέρων ἀνδρῶν. Οὕτως δὲ παπισμός, ὅστις ἐπαιδαγώγησε τὸν βαρβάρους λαοὺς τῆς δύσεως καὶ τὸν ὠδήγησεν εἰς τὴν πρόοδον καὶ τὸν πολιτισμόν, ἥρχισεν ἥδη νὰ γίνεται ἐχθρὸς τῆς ἐπὶ πλέον προόδου των. Ἡ τοιαύτη κατάστασις τοῦ παπισμοῦ κατέστησεν ἀπαραίτητον τὴν σύγκλητιν συνόδων πρὸς ἐπιδίωξιν τῆς θεραπείας τῶν κακῶς κειμένων. Οὕτω συνεκροτήθη σύνοδος τῷ 1409 εἰς Πίζαν, τῷ 1414—1418 εἰς Κωνσταντίαν καὶ τέλος ἡ περίφημος σύνοδος τῆς Βασιλείας (1431), ἣτις μετεφέρθη τῷ 1436 εἰς Φερράραν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Φλωρεντίαν, ὅπου ἔγινεν ἡ ψευδῆς μετὰ τῶν ὅρθιοδόξων ἐνωσίς. Αἱ σύνοδοι αὗται ἐπεδίωκαν νὰ ἀφαιρέσουν ἀπὸ τὸν πάπαν πᾶσαν πολιτικὴν ἐξουσίαν, ὡς ἐπίσης καὶ τὴν υπερτάτην ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας, τὴν δούλιαν ἔπρεπε νὰ ἔχουν αἱ σύνοδοι, καὶ ἐν γένει νὰ βελτιώσουν τὰ ἥμη καὶ τῶν κληρικῶν καὶ τῶν λαϊκῶν. Οἱ πάπαι ὅμως ἐπέτυχον νὰ ματαιώσουν τὴν πραγματοποίησιν τῶν

ἀποφάσεων τῶν συνόδων τούτων, ἀλλ' ἔκτοτε ἀπέβαλον τὸ γόητρόν των καὶ ἐλαχίστην ἐπιφροὴν ἔξήσκουν ἐπὶ τῶν λαῶν.

Κατὰ τὸ τέλος τῆς περιόδου ταύτης ἀνεφάνησαν εἰς τὴν Εὐρώπην ἄνδρες διαπρεπεῖς, οἵ διοῖοι συνέλαβον τὴν τοιμηρὰν ἰδέαν νὰ μεταρρυθμίσουν τὴν διοίκησιν καὶ τὴν λατρείαν τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας. Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ Βίκλεφ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὁ Οὖσος καὶ ὁ Ἰερώνυμος εἰς Βοημίαν καὶ ἄλλοι. Ἀλλ' οἱ πάπαι κατώρθωσαν νὰ ματαιώσουν τὰς ἐνεργείας τῶν μεταρρυθμιστῶν τούτων, τοὺς διοῖους ἐκήρυξαν αἴρετικούς, οἵ πλειστοι δὲ ἐκ τούτων ἑπέστησαν τὸν ἐπὶ τῆς πυρᾶς θάνατον ὑπὸ τῆς Ἰερᾶς ἐξετάσεως.

§ 28

Ἐκκλησιαστικὴ παιδεία τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας
κατὰ τὴν Γ' περίοδον.

Σχολαστικισμὸς καὶ Μυστικισμός.

Ἡ παιδεία τῆς δύσεως κατὰ τὴν περίοδον ταύτην μέχρι τοῦ IA' αἰῶνος εἶνε σχεδὸν ἀνύπαρκτος. Τὴν πτῶσιν ταύτην ἐπέφερε πρὸ πάντων ἡ ἐπιδρομὴ τῶν βαρβάρων βιοείων λαῶν, οἵ διοῖοι διέλυσαν τὸ δυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος καὶ κατέλαβον τὰς χώρας του. Οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν κληρικῶν μόλις καὶ μετὰ βίας ἀνεγίνωσκον τὰ εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν λειτουργικὰ βιβλία. Ἀπὸ τοῦ IA' ὅμως αἰῶνος, δταν είχον δριστικῶς ἐγκατασταθῆ ὁι διάφοροι λαοὶ καὶ ἀπετέλεσαν τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης, ἥρχισαν δὲ αἱ σχέσεις των πρὸς τὸ Βυζαντιακὸν κράτος, ἀναπτύσσεται κάπως ἡ θεολογικὴ παιδεία.

Ἡ θεολογία τῆς δύσεως ἐλαβεν ἴδιαίτερον χαρακτῆρα, ὧνομάσθη δὲ σχολαστικὴ ἐκ τῶν μοναστηριακῶν σχολείων. Ἡ σχολαστικὴ θεολογία, ἥτις συνίστατο εἰς τὴν συστηματοποίησιν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐστερεόεντο πάσης πρωτοτυπίας, ἐπεκράτησε τὸ πρῶτον, ὃς εἴδομεν, εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἀλλ' ἡ σχολαστικὴ θεολογία τῆς δύσεως ἐμφανίζεται μὲ τὴν χειρίστην αὐτῆς μορφήν. Οἱ σχολαστικοὶ θεο-

λόγοι τῆς δύσεως ἀνεκώρουν ἐν τῇς ἀρχῆς, ὅτι τὰ δόγματα ἦ διοίκησις, ἢ λατρεία, τὰ ἔθιμα, ἢ ἐκκλησιαστικὴ τάξις καὶ τὰ πάντα εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν εἰχον καλῶς. Διὰ τοῦτο παρημέλησαν τὴν ἴστορικὴν ἔξετασιν τῶν χριστιανικῶν διδασκαλιῶν καὶ ἐλάχιστα μετεχειρίζοντο τὴν κλασσικὴν φιλοσοφίαν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ θρησκευτικὸν περιεχόμενον ἦτο ἥδη δεδομένον ἀπὸ τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν, οἱ θεολόγοι τῆς δύσεως πεψιωρίζοντο εἰς τὸ νὰ συμβιβάσουν τοῦτο πρὸς τὸν δρθὸν λόγον μόνον, μετεχειρίζοντο δὲ συνήθως πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὴν διαλεκτικὴν μέθοδον τοῦ Ἀριστοτέλους. Παρ’ ὅλα ταῦτα ὅμως, ἀνεφάνησαν πολλοὶ οἱ δποῖοι, ἀν καὶ ἥσαν σχολαστικοί, διερρίθησαν διὰ τὴν πολυμάθειάν των καὶ τὴν σοφίαν των. Τούτων σπουδαιότεροι ἥσαν οἱ ἔξης:

‘Ο Ἡραλδὸς Ἰωάννης Σκάτος (810), ἀκολουθήσας τελείως σχολαστικὴν ὁδὸν καὶ διδάσκων, ὅτι δύναται εἰς τὴν θεολογίαν διδασκαλία τις νὰ είναι ἀληθής, εἰς δὲ τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν λογικὴν ψευδής.

‘Ο Ἀνσελμος, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Καντερβουρίας. Οὗτος θεωρεῖται εἰς ἐκ τῶν διαπορεπτέρων θεολόγων δλης τῆς Ἐκκλησίας, δημιουργήσας πρωτοτύπους θεωρίας καὶ ἀποδείξεις, τῶν δποῖων ἡ ἀξία ἦτο μεγίστη καὶ αἱ δποῖαι ἐπέδρασαν πολὺ ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων. Ἀπέθανε τῷ 1109, ἐγκαταλείψας σπουδαιότατα συγγράμματα.

‘Ο Γάλλος Ἀβαιλάρδος καταγόμενος ἀπὸ μίαν κώμην, κειμένην πλησίον τῆς Νάντης (1179). ‘Ο Ἀβαιλάρδος ὑπερέχει ὅλων τῶν συγχρόνων του κατὰ τὴν διαλεκτικὴν ἴκανότητα, καίτοι δὲ ἦτο σχολαστικὸς θεολόγος, ἔξεδήλωσε τάσεις πρὸς τὴν ἐλευθέραν ἔρευναν καὶ διὰ τοῦτο ὑπέστη πολλὰς καταδιώξεις ἀπὸ τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν.

‘Ο Πέτρος Δομβάρδος (1164). Τὸ σπουδαιότερον τῶν ἔργων του είναι «γνωμῶν βιβλία τέσσαρα», ὅπερ ἦτο συλλογὴ τῶν γνωμῶν τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ ἔργον τοῦτο ἔχοντο μευσενῶς βάσις πάντων τῶν μετὰ ταῦτα σχολαστικῶν συστημάτων.

‘Ο Θωμᾶς Ἀκινάτος (1264). Ἰταλὸς μοναχὸς Δομινικανός, διδάξας εἰς Παρισίους, Κολώνιαν καὶ Ρώμην.

‘Εκτὸς τῆς σχολαστικῆς θεολογίας ἐνεφανίσθη εἰς τὴν δύσιν ἡ λεγομένη μυστικὴ θεολογία. Κατὰ ταύτην ἡ κατανόησις τῆς διδασκαλίας ἀπαιτεῖ μυστικὴν ἔνωσιν μετὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς

ταύτην διφείλει νὰ τείνῃ δὲ εὐσεβής. Οἱ μυστικοὶ δὲν ἀπέδιδον σημασίαν εἰς τὴν λογικὴν ἔξετασιν καὶ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν τῶν θρησκευτικῶν πραγμάτων καὶ περιεφρόνουν τὸν ἐσωτερικὸν θρησκευτικὸν βίον. Ἀφίνοντο μόνον εἰς τὴν φαντασίαν των, ἐδημιούργουν φαγτασικὰς ἰδέας περὶ τοῦ Θεοῦ, ἔζητον δὲ τὴν ἀποκλειστικὴν καλλιέργειαν μόνον τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος καὶ τὴν ἀμεσον ἐνωσιν μετὰ τοῦ Θεοῦ τὴν δροῖαν διαν θὰ ἐπετύγχανον, θὰ ἡννόουν πάντα τὰ μυστήρια τοῦ κόσμου.

Σπουδαιότατος μυστικὸς θεολόγος ἦτο δὲ **Βενάρδος**, ἡγούμενος τῆς Μονῆς Κλεοβὼ (πλησίον τῆς τότε πρωτευούσης τῆς Βουργουνδίας Νιζόν). Γεννηθεὶς τῷ 1091 ἔγινε μοναχὸς εἰς ἥλικιαν 22 ἑτῶν. Ἡ μεγάλη του εὐσέβεια, δὲ ἀσκητικός του βίος καὶ ἡ ἔξαιρετικὴ εὐγλωττία του, προσείλκυσαν τὴν ἀγάπην καὶ τὸν σεβασμὸν τῶν χριστιανῶν, οἱ δροῖοι ἐτίμων αὐτὸν ὡς ἄγιον. "Ετεροὶ μυστικοὶ θεολόγοι ἦσαν δὲ ἐκ Στρασβούργου" **Ἐκκλησίας** (1329), δὲ μαθητής του **Τάουλερ** (1361), διδάσκων δι της η δόξας πρὸς τὸν Θεὸν ενδίσκεται διὰ τῆς ἐγκαταλείψεως πάσης ἀπασχολήσεως τοῦ νοῦ εἰς ἄλλα ἀντικείμενα πλὴν τοῦ Θεοῦ, δὲ **Θωμᾶς** **Ἀκέμπης** καὶ ἄλλοι.

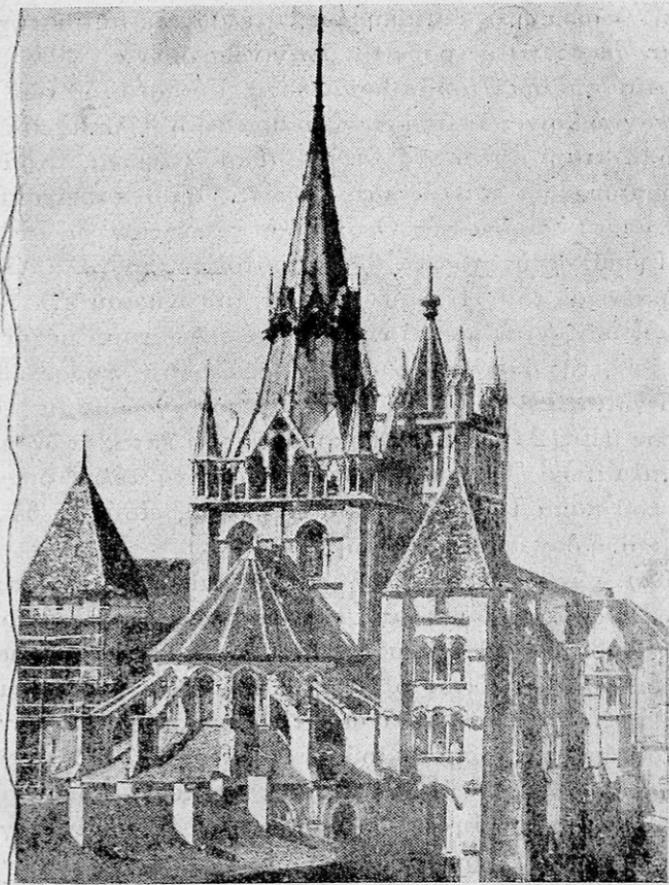
"Αμφότεροι αὗται αἵ τάσεις τῶν θρησκευτικῶν τῆς δύσεως ἦσαν ἐσφαλμέναι, διότι ὁ τέλειος θεολόγος δέον νὰ συνδυάζῃ τὴν συντηρητικὴν ἔρευνηντικότητα τῶν σχολαστικῶν, τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεὸν τῶν μυστικῶν καὶ τὸν δρόμον λόγον τὸν προερχόμενον ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας.

§ 29

**Διοίκησις, λατρεία καὶ ἡθη τῶν χριστιανῶν
τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας**

Σύμφωνα μὲ τὰς περὶ πρωτείου ἰδέας τῶν παπῶν, οὕτοι εἶχον τὴν ἀπόλυτον ἔξουσίαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Εἰς τοὺς πάπας ὑπετάσσοντο οἱ μητροπολῖται καὶ ὑπὸ τούτοις οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ λοιποὶ κατώτεροι κληροικοί. Οἱ ἐπίσκοποι κατ' ἀρχὰς ἔξελέγοντο ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων, οἱ δροῖοι πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ δικαιώματός των τούτου, ἐνεχείριζον δακτύλιον καὶ τὴν ἐπισκοπικὴν

θάρδον εἰς τοὺς ἐπισκόπους, κατόπιν δμως ἀφηρέθη τὸ δικαίωμα τοῦτο ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνας καὶ περιῆλθεν εἰς τὸν πάπαν. Ἀπαντες οἱ κληρικοὶ τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας οὐδεμίαν ιδίαν θέλησιν

*Eἰκ. 22. Ὁ Μητροπολιτικὸς ναὸς τῆς Λωζάνης.
Γοτθικὸς ρυθμός.*

ἔδικαιοῦντο νὰ ἔχουν, ἀλλ᾽ ἔπειτε νὰ ἔκτελοῦν τυφλῶς τὰς παπικὰς διαταγάζ.

‘**Η λατρεία** τῶν χριστιανῶν εἰς τὴν δύσιν ὑπέστη διαφρόνους μεταβολάς, σύμφωνα μὲ τὰς νέας συνηθείας, τὰς ὅποιας εἰσήγα-
Α. Παππαδάτου—Ἐκκλησιαστικὴ ‘Ιστορία· ἔκδοσις Δ’.

6

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νεν ἦ αὐθαιρεσία τῶν παπῶν. Ἡ γλῶσσα τῆς λατρείας τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας ἦτο ἡ λατινική. ἢ δποία ἦτο ἄγνωστος εἰς τοὺς περισσότερους τῶν λαῶν τῆς Δύσεως ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς πλείστους τῶν κληρικῶν, τοὺς δποίους διέκρινε πλήρης ἀμάθεια, ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἦτο ἀκατάληπτος, ἐτέλουν δὲ οὗτοι τὴν θείαν λειτουργίαν χωρὶς νὰ ἔννοοῦν τὰ ἀναγινωσκόμενα.

Αἱ Ἑορταὶ ἐπολλάπλασιά σθησαν ὡς καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγίων, διὰ τὴν ἀναγνώρισιν τῶν δποίων ἦτο ἀρκετὴ ἡ θέλησις τοῦ πάπα. Ὅπερ βολικὴ τιμὴ ἀπεδίδετο εἰς τὰ ἄγια λείψανα, πρᾶγμα τὸ δποῖον ἐδημιούργησε πολλὰς καταχρήσεις. Οὕτω παρείχοντο πρὸς προσκύνησιν τὰ δάκρυα τῆς Θεοτόκου, τὸ λέντιον δι' οὗ ἐσπόγγισεν δὲ Ἰησοῦς τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων, τὸ γάλα τῆς Θεοτόκου, τὸ γένειον τοῦ Πέτρου, δὲ χιτῶν τοῦ Κυρίου κτλ.

Οἱ ναοὶ κτίζονται μεγαλοπρεπεῖς, εἰς δὲ τοὺς μέχρι τοῦδε ρυθμούς των, τῆς βασιλικῆς καὶ τοῦ βυζαντινοῦ προσετέθη νέος ρυθμὸς δὲ γοτθικός, τοῦ δποίου ἰδιαίτερον γνώρισμα εἶναι τὸ ἔξυκόρυφον (Εἰς 22). Οἱ ναοὶ κοσμοῦνται ἐκτὸς τῶν εἰκόνων καὶ δι' ἀγαλμάτων. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ τέλος διερρυθμίσθη ὑπὸ τοῦ πάπα Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου, εἰσήχθη δὲ εἰς τὴν λατρείαν καὶ ἡ δραγανικὴ μουσικὴ.

Τὰ ἥδη τῶν χριστιανῶν κληρικῶν καὶ λαϊκῶν ἦσαν ἀξιοθεήνητα. Ἐνῷ προηγουμένως τὰ μοναστήρια ἦσαν κέντρα μορφώσεως, εὑσέβειας καὶ ἐργασίας, ἥδη κατέστησαν κέντρα ὀκνηρίας καὶ διαφθορᾶς, ἐκτὸς ὀλίγων ἔξαιρέσεων. Οἱ ἀριθμὸς τῶν μοναχῶν ηὔξηθη καταπληκτικῶς, τὸ δὲ κυριώτερον ἔργον των ἦτο ἡ ὑποστήριξις τοῦ παπισμοῦ, ἡ ἐκτέλεσις τῶν διαταγῶν του καὶ ἰδίως τοῦ σκληροῦ ἔργου τῆς καταδιώξεως τῶν αἵρετικῶν. Καὶ τῶν λαϊκῶν τὰ ἥδη, ὡς ἦτο φυσικόν, ἦσαν ἀνάλογα πρὸς τὰ τῶν κληρικῶν, ἔξηχρειώθησαν δὲ ἀκόμα περισσότερον, ἔνεκα τῆς παρεχομένης εἰς αὐτοὺς ἀντὶ χρημάτων ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν. Οὕτως ἀπασα ἡ εὑσέβεια τοῦ λαοῦ συνίστατο εἰς τήρησιν ἔξωτερικῶν τύπων, ἀφοῦ οὐδεμίαν γνῶσιν είχον τῶν τελουμένων εἰς τοὺς ναούς, εἰς τὴν ἀκατάληπτον ὑπὸ αὐτῶν λατινικὴν γλῶσσαν. Ἀλλὰ καὶ ἐάν ἦννόσουν τὰ τελούμενα, δὲν ἐθεώρουν σπουδαίαν τὴν παράβασιν τῶν θείων ἔντολῶν, ἐφ' ὅσον ἡδύναντο νὰ ἔξαγοράσουν τὴν συγχώρησίν των.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἴδρυθησαν εἰς τὴν δύσιν πλεῖστα μοναχικὰ τάγματα, τῶν δποίων σπουδάιότατα ἦσαν τῶν Δομι-

νικανῶν καὶ τῶν Φραγκισκανῶν, ὅτινα ὑπῆρξαν δύο μεγάλαι
 δυνάμεις στηρίξασαι τὸ ἀξίωμα τοῦ πάπα. Τοῦ τάγματος τῶν
 Δομινικανῶν ἴδρυτης ἦτο ὁ Ἰσπανὸς Δομίνικος (1170), σκοπὸς
 δὲ ἦτο ἡ διδασκαλία τῶν αἰρετικῶν πρὸς ἐπιστροφὴν εἰς τὴν Ἐκ-
 κλησίαν καὶ διὰ τοῦτο οἱ μοναχοὶ τοῦ τάγματος τούτου ἔπειτε
 ἐπὶ πολλὰ ἔτη νὰ σπουδάζουν τὴν φιλοσοφίαν καὶ θεολογίαν.
 Τοῦ δὲ τάγματος τῶν Φραγκισκανῶν ἀρχηγὸς ἦτο ὁ ἔξι Ἀσσίζης,
 πόλεως τῆς κεντρικῆς Ἰταλίας καταγόμενος Φραγκίσκος (1182).
 Ἔργον τῶν μοναχῶν τοῦ τάγματος τούτου ἦτο νὰ περιέχωνται
 τὰς διαφόρους πόλεις καὶ κώμας καὶ νὰ διδάσκουν τὴν εἰρήνην
 καὶ τὴν μετάνοιαν. Χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν μοναχῶν
 ἀμφοτέρων τῶν ταγμάτων ἦτο ἡ πτωχεία, τὸ δποῖον δλίγον κατ'
 δλίγον ὅμως ἐλησμονήθη, τὰ δὲ μύναστήρια των, ὅπως καὶ ὅλα
 τὰ μυναστήρια τῆς δύσεως, ἔγιναν πλουσιώτατα ἀπὸ τὰς δωρεὰς
 τῶν χριστιανῶν ἐπιτηδείως προκαλουμένας ἀπὸ τοὺς μοναχούς.

*Εἰκ. 23. Κωνσταντῖνος ΙΑ' ὁ Παλαιολόγος
Ο τελευταῖος Βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ.*

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΟΝ (1453-1935)

A'. ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

§ 30

Η Ὁρθόδοξος ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ὑπὸ τοὺς τούρκους
μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος.

Μετὰ τὸ σχίσμα ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰ
Πατριαρχεῖα Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας,
Ἱεροσολύμων καὶ τὰς αὐτοκεφάλους δρυδόδόξους Ἐκκλησίας. Τὸ
κέντρον ὅμως τῆς δρυδόδοξίας ἦτο τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρ-
χεῖον. Πᾶσα ἐπομένως πρόοδος τούτου παρηκολουθεῖτο ἀπὸ τὰ

λοιπὰ Πατριαρχεῖα, ὅπως ἡ ἔξασθένησίς του καὶ ἡ παρακμή του συμπαρέσυρε καὶ ταῦτα. Ἡ Ὁρθόδοξος ἀνατολικὴ Ἐκκλησία κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, εὐρίσκεται ὑπὸ τοὺς τούρκους· ἡ ὑποδούλωσις τῶν ὁρθοδόξων χριστιανῶν συνεπληρώθη διὰ τῆς κατὰ τὸ 1453 ἀλώσεως τῆς Κωσταντινουπόλεως. Μέχρι τοῦτο ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία μὲ τοὺς σοφοὺς αὐτῆς συγγραφεῖς καὶ τὴν ἐν γένει δρᾶσιν της, ὑπερεῖχε πασῶν τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν, ἀπὸ τῆς ἀπλώσεως ὅμως τῆς Κωσταντινουπόλεως ἀρχίζει ἡ παρακμὴ καὶ ἡ ἔξασθένησίς της.

Ο κατακτητὴς Μωάμεθ ὁ Β', εὐφυὴς καὶ συνετὸς ὥν, ἐσκέφθη ὅτι διὸ μόνος τρόπος τῆς ἔξασφαλίσεως τῆς κυριαρχίας του, ἦτο ἡ ἀναγνώρισις τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας εἰς τοὺς χριστιανούς. Ἀντελήφθη ὅτι ἡ διὰ τῆς βίας ἐπιβολὴ τοῦ μωαμεθανισμοῦ εἰς τοὺς χριστιανούς, θὰ ἐδημιούργει συνεχῶς ἐπαναστάσεις καὶ οἰκονομικὰς ζημίας εἰς τὸ κράτος του, διότι οἱ χριστιανοὶ ἦσαν ἔπιπτον πολεμοῦντες διὰ τὴν πίστιν των ἢ θὰ ἔξεπατοίζοντο. Ἐφοβεῖτο προσέτι διὸ Μωάμεθ μῆπως ἡ δίωξις τῶν χριστιανῶν ὀδηγήσῃ τούτους εἰς ὑποταγὴν πρὸς τὸν πάπαν, ὅπότε οὗτος ἦτο πιθανὸν νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀπελευθέρωσίν των.

Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ παρῆλθον αἱ πρῶται ἡμέραι τῆς ἀλώσεως κατὰ τὰς διοίας οἱ κατακτηταὶ ἐλεηλάτησαν τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐκορέσθησαν χριστιανικοῦ αἷματος, διὸ Μωάμεθ ἤρχισε νὰ περιποιῆται τοὺς χριστιανούς. Διέταξεν ὅθεν ἐκλογὴν νέου Πατριάρχου καὶ τότε συνελθόντες οἱ ἐκ τῆς σφαγῆς διασφέντες κληρικοὶ μετὰ τῶν ἐπισημοτέρων λαϊκῶν ἔξέλεξαν τοιοῦτον τὸν Γεωργιον Σχολάριον, δονομασθέντα μετὰ τὴν χειροτονίαν του Γενναδίου, γνωστοῦ πολεμίου τοῦ παπισμοῦ, ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν, διατάξας δὲ τὸν ἐπεσκέφθη διὸ Πατριάρχης, ὑπερέχθη αὐτὸν μὲ πολλὰς φιλοφρονήσεις καὶ τοῦ ἀπένειμε πολλὰς τιμάς. Μετὰ τοῦτο διὸ Μωάμεθ ἀπέστειλεν εἰς τὸν Πατριάρχην βεράτιον (διάταγμα), διὰ τοῦ διοίου καθίστα αὐτὸν ἐθνάρχην πάντων τῶν ὑπὸ αὐτὸν χριστιανῶν, ἦτοι Ἑλλήνων, Βουλγάρων, Σέρβων καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν Ἀρμενίων. Ὁ Πατριάρχης ἐπίσης ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῶν ναῶν καὶ τῶν μοναστηρίων καὶ ἐν γένει ἀπέκτησε μεγαλειτέραν δύναμιν, παρὰ δὲ ἡκμαζεν ἡ Βυζαντικὴ αὐτοκρατορία.

Δυστυχῶς ἡ τοιαύτη κατάστασις δὲν διετηρήθη εἰς τὴν πραγματικότητα, οὐδὲ ἐλάχιστον χρονικὸν διάστημα. Τὰ παρα-

χωρηθέντα προνόμια σπανίως ή ούδεποτε ἐλογαριάζοντο. Πολλάκις ἔγινοντο φοβεραὶ πιέσεις κατὰ τῶν χριστιανῶν, διὰ νὰ ἀσπασθῶσι τὸν μωαμεθανισμὸν καὶ πολλάκις τοῦτο ἐπετυγχάνετο ἀπειλουμένων διὰ θανάτου τῶν ἀρνουμένων νὰ ὑποκύψουν. Οἱ ναοὶ ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον κατεκρημνίσθησαν ή μετεβλήθησαν εἰς τζαμία, εἰς δὲ τοὺς ὅλιγους μείναντας ἀπηγορεύθησαν οἱ κώδωνες, ή πολυτέλεια καὶ πᾶσα πομπώδης λατρεία.

Οἱ κατὰ καιροὺς σουλτᾶνοι ἐταπείνωσαν καὶ ἔξηντέλισαν καὶ αὐτὸς τὸ Πατριαρχικὸν ἀξίωμα, εἰσαγαγόντες τὸ ἔθιμον νὰ λαμβάνουν δῶρα ἀπὸ τὸν ἔκλεγόμενον Πατριάρχην, ἀνεβίβαζον δὲ καὶ κατεβίβαζον τοὺς Πατριάρχας, διὰ νὰ λαμβάνουν τὰ δῶρα τῶν νεοδιοιζομένων. Ἀπὸ τοῦ 1625 μέχρι τοῦ 1700 ἀνῆλθον εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως 50 πατριάρχαι! Ἐννοεῖται ὅτι αἱ δωροδοκίαι αὕται κατέστρεψαν οἰκονομικῶς τὸ Πατριαρχεῖον, πολλοὶ δὲ Πατριάρχαι, ἵνα ἐπαρκέσουν εἰς τὰς δαπάνας των, ἐλάμβανον χρήματα διὰ νὰ χειροτονοῦν ἀρχιερεῖς, οἱ δποῖοι πάλιν ἐδωροδοκοῦντο ἀπὸ τοὺς ὑπὸ αὐτῶν χειροτονούμενους κατωτέρους αληγρίκους.

§ 31.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἔκκλησία ὑπὸ τοὺς τούρκους ἀπὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος

Ἡ ἀθλία κατάστασις τῶν ὑπὸ τοὺς τούρκους χριστιανῶν, ἥσκισε νὰ καλλιτερεύῃ κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα. Τοῦτο δφείλεται ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὸ ὅτι οἱ τοῦρκοι στρατιωτικῶς ἐξέπεσαν καὶ ἀφ' ἐτέρου εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν ἐπέμβασιν τῶν πολιτισμένων ἡδη Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν καὶ κυρίως τῆς ὁμοδόξου Ρωσσίας. Ἐκτὸς τούτου οἱ τοῦρκοι ἦσαν ἥναγκασμένοι νὰ ἔρχωνται εἰς διπλωματικὰς συνεννοήσεις πρὸς τοὺς εἰς Κων)πολιν εύρισκομένους τρεσβευτὰς τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν εἶχον ἄγδρας ἴκανοντες πρὸς τοῦτο, ἐσ τρατολόγουν πολλοὺς μορφωμένους Ἐλληνας, τοὺς δποίους ἐχρησιμοποίουν ὡς γραμματεῖς, ὡς διερμηνεῖς καὶ εἰς ἄλλας ἐμπιστευτικὰς ὑπηρεσίας. Οἱ τοιοῦτοι Ἐλληνες, οἱ δποῖοι, ἐπειδὴ κατέφιοντας συνήθως εἰς τὴν συνοικίαν «Φανάριον», ἐκαλοῦντο «Φαναριώται», διὰ τῆς ἐπιφροής τὴν

δποίαν ἔξησκουν ἐπὶ τῶν σουλτάνων, ὡφέλουν πολὺ τοὺς καταδυναστευμένους χριστιανούς.

Κατὰ τὸ 1774 ἡ Αἰκατερίνη ἡ Β', ἡ αὐτοκράτειρα τῆς Ῥωσίας, εἰς τὴν συναφθεῖσαν εἰρήνην τοῦ Κουτσούκ Καΐναρτζίκ τῆς Βουλγαρίας, ἥναγκασε τὸν σουλτᾶν νὰ ὑποσχεθῇ ὅτι δὲν θὰ καταπιέζῃ τὸν χριστιανόν, ὃ δὲ Σουλτᾶνος Σελίμ ὁ Γ' (1789—1807) θέλων νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν Τουρκίαν Εὑρωπαϊκὰ ἥθη καὶ ἔθιμα, ὡς δεῖγμα τῆς ἐπιθυμίας του ταύτης, παρέσχεν εἰς τὸν χριστιανὸν ἀνεξιθρησκείαν. Οἱ χριστιανοὶ τότε ἀνεθάρρησαν, μεγαλοπρεπεῖς νυοὶ ἐκτίσθησαν, ἰδρύθησαν σχολεῖα καὶ ἐν γένει, πρὸ πάντων μάλιστα οἱ Ἐλληνες, ὑπεβοήθησαν τὴν ἔθνικὴν ἀναγέννησίν των. Ἐπὶ σουλτάνου Μαχμούτ Β' (1808—1839), ἐπανεστάτησαν οἱ Σέρβοι (1812), οἱ Ἐλληνες (1821) καὶ ὁ Μεχμέτ Αλῆς τῆς Αἰγύπτου. Ἡ ὁμότης τοῦ σουλτάνου τούτου, ὅχι μόνον δὲν συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ καταπνιγοῦν αἱ ἐπαναστάσεις αὕται, ἀλλὰ κατέστησε τὸν Εὑρωπαϊκὸν λαοὺς ἔχθρον του καὶ οὗτο ἡ Ῥωσία ἐπέτευχε μαζὶ μὲ τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν, τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἐλλήνων καὶ τὴν ἡμιανεξαρτησίαν τῶν Σέρβων καὶ τῶν Μαυροβουνίων. Τέλος μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον ἔξεδόθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου τὸ «Χάτι Χουμαγιούν» τῷ 1856, διὰ τοῦ δποίου ἔξησφαλίσθη ἡ παραχώρησις ἵσων πολιτικῶν δικαιωμάτων εἰς πάντας τοὺς ὑπηκόους τῆς Τουρκίας.

Κατόπιν τούτων οἱ ὑπὸ τοὺς τούρκους χριστιανοὶ ἀνέπνευσαν κἄπως τὰ δεινά των ὅμως, ὅχι μόνον δὲν ἔπαινσαν ἀλλὰ ἐπολλαπλασιάσθησαν, διότι ὁ φανατισμὸς τῶν ἔξερεμισθέντων ἀπὸ τὰς ἐπαναστάσεις μούσουλμάνων, διήγειρεν εἰς πολλὰ μέρη τὰς συνήθεις λεηλασίας καὶ σφαγῆς τῶν χριστιανῶν, ἔως οὗ τὸ ἔτος 1877 ἔξεροάγη ὁ Ῥωσσοτουρκικὸς πόλεμος, ἀποτέλεσμα τοῦ δποίου ὑπῆρξε τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου τὸ 1878. Τότε ἦλευθερώθησαν τελείως οἱ Σέρβοι, Βλάχοι, Βούλγαροι, ἐκ δὲ τῆς Ἐλλάδος μέρος τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἡπείρου, καὶ ἐτέθησαν αἱ βάσεις μείζονος θρησκευτικῆς ἐλευθερίας καὶ ἀσφαλείας ζωῆς, τιμῆς καὶ περιουσίας τῶν εἰς τὸ Τουρκικὸν κράτος ὑπολειφθέντων χριστιανῶν. Μὲ δῆλας τὰς συνθήκας ταύτας καὶ τὰ δοθέντα προνόμια εἰς τοὺς ὑποδούλους χριστιανούς, ἡ κατάστασις τούτων ἐλάχιστα ἐβελτιώθη. Ὅταν ἐκηρύχθη κατὰ τὸ 1908 τὸ Σύνταγμα εἰς τὴν Τουρκίαν, καταργηθείσης τῆς ἀπολυταρχίας, πάντες μετὰ χαρᾶς ἀπέβλεψαν

εἰς τὴν νέαν τάξιν τῶν πραγμάτων, ἐλπίζοντες ὅτι ἥλθεν ἡ ἔποχὴ τῆς ἀναγεννήσεως· δυστυχῶς καὶ αἱ ἐλπίδες αὗται ἀπέβησαν μάταιαι.

Οἱ νικηφόροι τέλοις πόλεμοι τοῦ 1912—1913 κατὰ τῶν τούρκων, τῶν συμμαχησάντων Βαλκανικῶν κρατῶν 'Ελλάδος, Σερβίας, Βουλγαρίας καὶ Μαυροβουνίου, ἀπέδωκαν τὴν ἐλευθερίαν εἰς δλους τοὺς εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν δροθιδόξους. Μετὰ τὴν ἀτυχήσιασαν ἐκστρατείαν τῆς 'Ελλάδος πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν χριστιανῶν τῆς Μικρᾶς 'Ασίας (1922) οἱ δροθιδόξοι "Ελληνες τῆς Μικρᾶς 'Ασίας μετηνάστευσαν πάντες εἰς τὴν 'Ελλάδα καὶ παρέμεινεν εἰς Κωνσταντινούπολιν δὲ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης μόνον μὲ τοὺς ἐναπομείναντας δροθιδόξους χριστιανούς, τοὺς ἔχοντας τουρκικὴν ὑπηκοότητα. Οὕτως ἡ "Ορθόδοξος 'Ανατολικὴ 'Εκκλησία σήμερον ἀπολαύει πλήρους ἐλευθερίας, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν διτι ἀπεσπάσθη κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὴν Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ ἀπετέλεσε πολλὰς αὐτοκεφάλους 'Εκκλησίας.

§ 32

Διοίκησις τῆς 'Ορθοδόξου 'Ανατολικῆς 'Εκκλησίας κατὰ τὴν Δ' περίοδον.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δὲ Πατριάρχης ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ 'Εθνάρχου καὶ ἀπενεμήθη εἰς αὐτὸν ἡ ὑψίστη ἔξουσία, οὐ μόνον ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν δικαστικῶν ὑποθέσεων τῶν δροθιδόξων χριστιανῶν τῆς 'Ανατολῆς, ἐνῷ τὰ ἄλλα Πατριαρχεῖα τῆς 'Ανατολῆς, πολὺ πρὸιν ἐξασθενήσαντα, ἐφθασαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους σχεδὸν εἰς ἀφάνειαν. Καὶ τὰ μὲν ἐκκλησιαστικὰ δικαιώματα τοῦ Πατριαρχοῦ συνίσταντο εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν ναῶν καὶ μοναστηρίων, εἰς τὸν διακανονισμὸν παντὸς ζητήματος ἀφορῶντος τὴν διοίκησιν καὶ τὴν λατρείαν καὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀρχιερέων· τὰ δὲ πολιτικὰ συνίσταντο εἰς τὸ νὰ δικάξῃ τὰς μεταξὺ τῶν χριστιανῶν ἀστικὰς ὑποθέσεις.

Τὰ δικαιώματα ταῦτα ἐξήσκει δὲ Πατριάρχης μὲ σύνοδον, ἀποτελουμένην ἀπὸ ἀξιωματικοὺς τοῦ Πατριαρχείου, ἀπὸ κληρικοὺς δηλαδὴ καὶ λαϊκοὺς ἔχοντας διάφορα ἀξιώματα, ἀναλόγως

τῆς υπηρεσίας, τὴν δύοιαν ἔξετέλουν. Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ ὁ μέγας λογοθέτης, χοησιμεύων ὡς διερμηνεὺς μεταξὺ τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Πύλης. Ἐνίστε συνεκροτοῦντο περὶ τὸν Πατριάρχην καὶ ἐνδημοῦσαι σύνοδοι, ἀπὸ τοὺς ἐνδημοῦντες εἰς τὴν Κωνσταντινούπολεως Μητροπολιτῶν ἀποτελουμένην, ἥ δύοια ἀνέλαβεν ὅλα τὰ δικαιώματα τῆς καταργηθείσης καὶ ἔξελεγε τοῦ λοιποῦ τὸν Πατριάρχην. Ἡ σύνοδος αὕτη, πλὴν τῶν γερόντων, δύπις ὀνομάζοντο οἱ ἀποτελοῦντες αὐτὴν Μητροπολῖται, περιελάμβανε καὶ τινας προκρίτους λαϊκούς, μεταξὺ τῶν δύοιων καὶ τὸν λογοθέτην.

Ἡ διοίκησις τοῦ Πατριαρχείου ἐφοποιήθη ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς συνελεύσεως τῶν ἐν Τουρκίᾳ δρομοδόξων, ἥ δύοια συνῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 1857, κατόπιν τῆς ἐκδόσεως τοῦ Χάτι Χουμαγιούν. Κατὰ τοὺς κανονισμούς, τοὺς δύοις ἔξεδωκεν ἥ συνέλευσις αὕτη, συσκέπτεται καὶ ἀποφασίζει περὶ τῶν καθηρώς ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων καὶ περὶ τῆς ἐν γένει ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως δωδεκαμελῆς σύνοδος, ἀπὸ ὅλους τοὺς ὑπαγούμενους εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Μητροπολίτας κατὰ τάξιν λαμβανομένους μερικὰ ἐκ τῶν μελῶν τῆς συνόδου ταύτης ἐκαλοῦντο ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου καὶ κατ' ἐκλογήν. Πλὴν τῆς συνόδου ἴδρυθη τὸ λεγόμενον μικτὸν συμβούλιον, ἀποτελούμενον ἀπὸ τινας συνοδικούς καὶ τινας προκρίτους λαϊκούς, εἰς τὸ δύοιον ἀνετέθη ἥ φροντις τῶν ὑποθέσεων τῶν ἀφορωσῶν τὸν γάμον καὶ τὰς κληρονομίας τῶν χριστιανῶν καὶ τὴν διαχείρισιν τῆς μοναστηριακῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας. Τὰ δύο ταῦτα Σώματα ἀνενεροῦντο κατὰ διετίαν.

Κατὰ τοὺς νέους τούτους κανονισμούς, οἱ δύοιοι ἰσχύουν μέχρι σήμερον, ἥ ἐκλογὴ τοῦ Πατριάρχου γίνεται ὑπὸ τῆς ἐκλογικῆς συνελεύσεως, εἰς ἣν λαμβάνουν μέρος καὶ τὰ δύο Σώματα. Ὁ κατάλογος τῶν ὑποψηφίων περιλαμβάνει τοὺς ὑπὸ τῶν Μητροπολιτῶν τοῦ Πατριαρχείου προτεινομένους, διότι ἔκαστος τούτων δύναται νὰ προτείνῃ ἕνα ὑποψήφιον, ὡς ἐπίσης καὶ τρεῖς τοὺς δύοις προτείνουν τὰ λαϊκὰ μέλη, κατόπιν προηγουμένης ἐγκρίσεως παρὰ τῶν δύο τρίτων τοῦλάχιστον τῶν κληρικῶν μετῶν. Ὁ κατάλογος οὗτος τῶν ὑποψηφίων ἀποστέλλεται εἰς τὴν Πύλην

δικαιουμένην νὰ διαγράψῃ τρεῖς υποψηφίους. Μετὰ τὴν υπὸ τῆς Πύλης ἔγκρισιν ἐπιστρέφεται ὁ κατάλογος εἰς τὴν ἐκλογικὴν συνέλευσιν, ἥδη οὐδὲν ἔκλεγει τρεῖς υποψηφίους, ἐκ τῶν ὅποιων ἐκλέγουν τὸν Πατριάρχην τὰ κληρικὰ μέλη τῆς συνελεύσεως. Οἱ Μητροπολῖται τέλος ἔκλεγονται ἀπὸ τὴν σύνοδον, οἵ ἐπίσκοποι τῶν ἐπαρχιῶν ἀπὸ τοὺς Μητροπολίτας καὶ οἱ κατώτεροι κληρικοὶ ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους, λαμβανομένης ὑπὸ δψει καὶ τῆς γνώμης τῶν ἐνοριτῶν.

§ 33

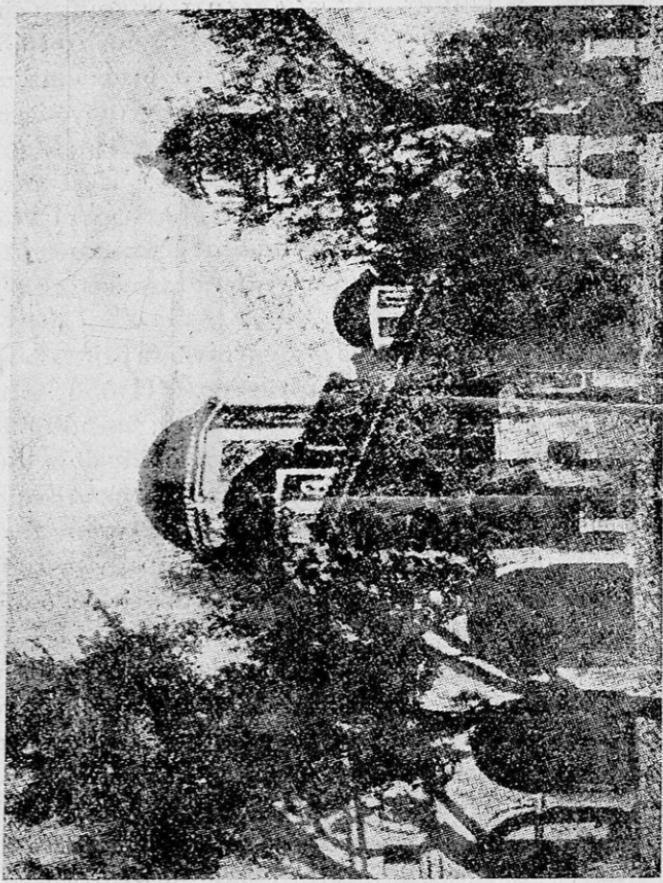
*Λατρεία καὶ ήθη τῶν ὄρθιοδόξων χριστιανῶν
κατὰ τὴν Δην περίοδον.*

‘**Η Λατρεία** τῶν ὁρθιοδόξων χριστιανῶν μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐταπεινώθη. Αἱ ὡραιότεραι ἐκκλησίαι ἐκρημνίσθησαν ἢ ἔγιναν τζαμία, ἀπηγορεύθη δὲ ἡ ἀνέγερσις νέων τὸ κήρυγμα ἡκουόντο σπανιότατα, διότι τὴν δουλείαν ἐπηκολούθησεν ἡ ἀμάθεια· ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ μουσικὴ παρημελήθησαν, ἡ δὲ λαμπρότης τῶν τελετῶν ἔξελιπεν. ‘**Η οὐσία** δμως τῆς λατρείας οὐδεμίαν ὑπέστη μεταβολήν· τὰ μυστήρια καὶ αἱ ἱεραὶ τελεταὶ ἔτελοῦντο, δπως καὶ κατὰ τὴν προηγούμενην περίοδον.

‘**Η κατάστασις** αὗτη τῆς λατρείας ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ τέλους τοῦ IZ' αἰῶνος. Ἀπὸ τότε ἡρχισεν οὐαὶ ἀναζωογονῆται ἡ λατρεία καὶ εἰς τὴν Τουρκίαν, ἀλλ' ἵδινος εἰς τὰς χώρας αἱ ὅποιαι ἀπέκτων τὴν ἐλευθερίαν των. ’**Ηδη** ἡ λατρεία ἐγένετο μεγαλοπρεπής, πλεῖστοι δὲ ναοὶ κτίζονται μὲ δῆλους τοὺς κανόνας τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, θαυμασίως κοσμούμενοι, προτιμωμένου τοῦ Βυζαντινοῦ ωρού (εἰκ. 24). ‘**Η ἐκκλησιαστικὴ** ζωγραφικὴ καλλιεργεῖται ἐπιμελέστατα, εἰς δὲ τὸ σοβαρὸν ὕφος τῶν Βυζαντινῶν εἰκόνων προστίθεται τὸ φυσικὸν καὶ τὸ ὀραῖον. Καλλιεργεῖται ὁσαύτως καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μευσικὴ καὶ καταβάλλονται μεγάλαι προσπάθειαι, δπως καθαρισμῆ ἡ Βυζαντινὴ μουσική, ἥ δποια κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τυραννίας διεφθάρη, καὶ δπως βελτιωθῆ συνδυαζομένη μὲ τὸ νεώτερον μουσικὸν πνεῦμα.

Τὰ ἥθη τῶν χριστιανῶν μετὰ τὴν ἀλωσιν κατέστησαν αὖ-

στηρότερα. Τὰ δεινὰ τῆς δουλείας ἐπλησίασαν τοὺς χοιστιανοὺς, πρὸς τὴν θρησκείαν, ὅπου εὑρισκογ παρηγορίαν. Ἡ εὐσέβεια ὅμως αὗτη, λόγῳ τῆς ἀμάθειας, περιωρίζετο εἰς αὐστηρὰν τή-

*Eik. 24. Ο Ιστορικὸς ναὸς τῆς Κοκκάσεως τῆς Θεοτόκου ἐν Αἰγαῖη,
πιστεῖς κατὰ τὸ 1806. Ἔντὸς αὐτοῦ συνεδρίασαν οἱ ἀντιπρό-
σωποι τοῦ Κράτους, ὅταν ἡ Αἴγια ἦτο πρωτεύουσσα
τῆς Ἑλλάδος.*

ρησιν τῶν νηστειῶν, εἰς τὴν τέλεσιν μακρῶν ἀκολουθιῶν καὶ εἰς τὴν ἐν γένει τήρησιν τῶν ἔξωτερικῶν τύπων μὲν ἄκραν αὐστηρότητα. Ἡ τοιαύτη εὐσέβεια ἦ συνδυαζομένη μὲ τὴν ἀμάθειαν, ἐδημιουργησεν ἀφθόνους δεισιδαιμονίας καὶ προλήψεις, ἔνεας πρὸς τὸ χοιστιανικὸν πνεῦμα.

Τὰ δεινὰ τῆς δουλείας διετήρησαν ἀκμαῖον τὸν μοναχικὸν

Βίον δστις ἔξηκολόύθησε νὰ ὑφίσταται, ὅπως καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον, διότι παρεχώρησαν οἱ Τοῦρκοι εἰς τὰς Μονάς δλίγα προνόμια. Μολονότι δὲ ὑπέστησαν αἱ Μοναὶ πολλὰς λεηλασίας, κατώρθωσαν νὰ συντηρῶνται ἀτὸ τὰ εἰσοδήματα τῶν ἀπομεινάντων εἰς αὐτὰς κτημάτων, ἀπὸ τὰ ἐλέη τῶν χριστιανῶν καὶ ἀπὸ τὴν ἔργασίαν τῶν μοναχῶν. Ἐννοεῖται δτι οἱ μοναχοὶ ἥδη εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπαίδευτοι καὶ διὰ τοῦτο διεσκόρπισαν τὰ πλεῖστα τῶν εἰς τὰ μοναστήρια συσσωρευθέντων χειρογράφων καὶ ἔργων τέχνης. Παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως τὰ μοναστήρια παρέσχον σπουδαιοτάτας ὑπηρεσίας εἰς τοὺς χριστιανούς. Ἐκεῖ κατέφευγον πολλάκις οἱ διωκόμενοι· ἔκει εὑρίσκον περίθαλψιν οἱ πτωχοί· ἔκει οἱ χριστιανοὶ ἐμάνθανον δλίγα γράμματα ἀπὸ τοὺς δλίγους μορφωμένους μοναχούς· ἔκει τέλος προπαρεσκευάσθη ὁ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἄγων.

Ἀπὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος τὰ ἥθη τῶν χριστιανῶν βελτιοῦνται καὶ ἰδίως εἰς τοὺς ἐλευθερουμένους χριστιανούς. Ἡ δροθόδοξος Ἐκκλησία, δταν ἥρχισε νὰ ἀναπνέῃ ἐλεύθερον ἀέρα, ἐπεδόθη μὲ ζῆλον εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν κληρικῶν, οἱ δποῖοι διδάσκουν τοὺς χριστιανούς τὰ καθήκοντά των καὶ καταπολεμοῦν τὰς δεισιδαιμονίας καὶ τὰς προλήψεις. Τὸ αἴσθημα τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης ἔκόσμησε καὶ κοσμεῖ τὰς πόλεις τῆς δροθόδοξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας· μὲ ἀρθονα φιλανθρωπικὰ καταστήματα, εἰς τὰ δποῖα οἱ δυστυχεῖς εὑρίσκουν περίθαλψιν.

Τελευταίως ὅμως ἥρχισεν ἡ παρακμὴ τοῦ μοναχικοῦ βίου, ὅφειλομένη ἀφ' ἐνὸς εἰς τὸ δτι ἔπαυσεν ἡ πίεσις ἡ ἀναγκάζουσα τοὺς χριστιανοὺς νὰ ἀποφεύγουν τὴν κοινωνίαν, ἀφ' ἔτερου εἰς τὸ δτι ἥρχισε γὰ παρουσιάζεται ἥθικὴ παραλυσία, διότι διάφοροι κακοδοξίαι πεπωρωμένων ἀνθρώπων διαδίδονται εἰς τοὺς ἀνοήτους καὶ προτρέπουν αὐτοὺς νὰ προτιμοῦν τὰς σωματικὰς ἀπολαύσεις τῶν ψυχικῶν. Ἡ κατάστασις αὕτη δὲν δύναται νὰ ἐπικρατήσῃ τελειωτικά, διότι ὅδηγετ εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν ἀτόμων καὶ τῶν κοινωνιῶν.

Εγγενές

§ 34

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ παιδεία τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν κατὰ τὴν 4ην περίοδον.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς περιόδου ταύτης ἡ παιδεία εἶχε παραμεληθῆ, διότι οἱ ἀποτελοῦντες τὴν Ἐκκλησίαν λαοὶ ἤσαν δοῦλοι. Μόνον εἰς Ρωσσίαν ἦτο δυνατὸν νὰ προοδεύσῃ ἡ παιδεία, ἐλάχιστα δμως προώδευε, διότι ἡ Ῥωσσικὴ Ἐκκλησία ἦτο εἰσέτι ἀνοργάνωτος. Ἡ κατάστασις αὕτη ἥρχισε νὰ βελτιώνεται κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα, ὅτε ἴδρυθησαν διάφορα σχολεῖα εἰς Κωνσταντινούπολιν, Ἀρταν, Σμύρνην, Κυδωνίας, Βουκανδέστιον καὶ ἄλλα. Εἰς τὰ σχολεῖα ταῦτα ἐδίδασκον συνήθως κληρικοὶ σπουδάσαντες εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῆς Δύσεως.

‘Ἄλλ’ ὅσον καὶ ἀν ἐπεκράτησεν ἡ ἀμάθεια μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, δὲν ἔλλειψαν οἱ μορφωμένοι χριστιανοί, οἱ δόποι οἱ μὲ τὸ κήρυγμά των καὶ μὲ τὰ συγγράμματά των, διετήρησάν καὶ τὸν ἔθνισμὸν τῶν δούλων χριστιανῶν καὶ τὴν δρυδοδοξίαν αὐτῶν, ἥτις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους διέτρεξε μέργαν κίνδυνον ἀπὸ τοὺς παπικοὺς καὶ ἐν μέρει ἀπὸ τοὺς διαμαρτυρομένους, οἱ δόποι οἱ προσεπάθουν νὰ τὴν ἔξαφανίσουν, ἐπωφελούμενοι τῆς πολιτικῆς τῆς ὑποδουλώσεως.

Οἱ κυριώτεροι τῶν ἐκκλησιαστικῶν διδασκάλων τῆς δρυδοδοξίας, τῶν τριῶν πρώτων αἰώνων τῆς περιόδου ταύτης ἤσαν :

‘Ο Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως **Μάξιμος**, γράψας σπουδαιότατον βιβλίον, διὰ τοῦ δοποίου ἀνατρέπει τὰς ὑπὸ τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας παρερμηνείας τῆς ‘Αγίας Γραφῆς. ‘Ο ἐξ ‘Αγίου ὅρους μοναχὸς **Μάξιμος**, ὃ γενόμενος διδάσκαλος τῶν ὁδώσσων καὶ ὁ ἐργασθεὶς πολὺ πρὸς τακτοποίησιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν τῆς ‘Ρωσσίας **Ιερεμίας** ὁ Β’, Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως. ‘Ο ἐκ Κοήτης Πατριάρχης τῆς Ἀλεξανδρείας **Κύριλλος** ὁ Λούκαρης καὶ ὁ διαδεχθεὶς τοῦτον **Μητροφάνης Κερτόπουλος**. ‘Ο Μολδαύδος μητροπολίτης Κιέβου **Πέτρος Μογίλας** ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων **Νεκτάριος**, ὁ **Νικόλαος Κεραμεὺς** ἐξ Ἰωαννίνων, δστις ἥσχολήθη εἰς τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ἰατρικὴν καὶ τὴν θεολογίαν καὶ ἄλλοι.

Απὸ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἡ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία προοδεύει μὲν εγάλα βήματα καὶ εἰς τὰς ὑποδούλους δόρθιδόξους χώρας, ἵδιως δῆμος εἰς τὰς ἐλευθερωθείσας. Πλεῖσται σχολαὶ ἴδρυμησαν, εἰς τὰς δύοις διακεκριμένοις θεολόγοις ἐδίδαξαν καὶ ἀνέπτυξαν τὴν δόρθιδοξον θεολογίαν, πάμπολλα δὲ συγγράμματα ἔγραφησαν, εἰς τὰ δύοις πᾶσα θεολογικὴ διδασκαλία ἐξετάζεται καὶ ἀναπτύσσεται. Αἱ σπουδαιότεραι τῶν θεολογικῶν σχολῶν ἡσαν τῆς Χάλκης, τῶν Ἀθηνῶν, τῶν Τερροσολύμων, τοῦ Βελιγραδίου, τοῦ Βουκουρεστίου καὶ αἱ θεολογικαὶ Ἀκαδημίαι τῆς Ρωσσίας, αἱ δύοις μὲ τὴν ἀλλαγὴν τοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος ἐν 'Ρωσσίᾳ σήμερον ἔξελιπον.

Οἱ κορυφαῖοι ἐκ τῶν θεολόγων τοῦ ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰῶνος ἡσαν οἵ Ἑξῆς :

Οἱ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων **Χρύσανθος** (1707—1731), διαχριθεὶς διὰ τὴν βαθύνοιαν καὶ τὴν πολυμάθειάν του. Οἱ Κερκυραῖοι **Ἐν्गένιος** δ **Βούλγαρης** (!806) καὶ **Νικηφόρος Θεοτόκης** (1800), διατελέσαντες ἀμφότεροι ἀσχιεπίσκοποι Σλαβωνίου καὶ Χερσῶνος τῆς Ρωσσίας. Οἱ **Νικόδημος** δ **Ἀγιορείτης** γεννηθεὶς εἰς Νάξον τῷ 1748, τοῦ δυοῖου σπουδαιότατον ἔργον εἶναι τὸ Πηδάλιον, ἦτοι ἡ ἐρμηνεία τῶν ἱερῶν κανόνων. Οἱ **Κωνσταντῖνος** δ **Οἰκονόμος**, γεννηθεὶς εἰς Τσαρίτσαιναν τῷ 1780, θεωρούμενος ὡς τὸ καύχημα τῆς νεωτέρας 'Ελλάδος· ἥτο γενναῖος καὶ σοφὸς τῆς δόρθιοδοξίας ὑπεροασπιστὴς καὶ ἀνεξάντλητον ταμεῖον ποικίλων γνώσεων. Οἱ σοφὸς ἐθνικὸς ἀνὴρ **Κοραῆς** (1833), γράψας διάφορα θεολογικὰ βιβλία πρὸς μόρφωσιν τοῦ λαοῦ. Οἱ **Θεόκλητος Φαρμακίδης** (1860), δ ὁργανώσας τὴν 'Ελληνικὴν ἐκκλησίαν, δστις μέγα πλῆθος συγγραμμάτων ἔγραψε, εἰς τὰ δύοις διακρίνεται διὰ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν ἐλευθέραν ἔρευναν.

Πλεῖστοι τέλος διεκρίθησαν ἐκ τῶν διατελεσάντων καὶ διατελούντων ἥδη καθηγητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

§ 35

*Tὰ λοιπὰ Ὀρθόδοξα Πατριαρχεῖα καὶ αἱ αὐτοκέφαλοι
Ἐκκλησίαι Κύπρου καὶ Γεωργίας*

Τὰ Πατριαρχεῖα Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἰεροσολύμων κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους προώδευσαν πολύ. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ὅμως τοῦ Ζ' αἰῶνος, δταν ὀλόκληρος ἡ Αἴγυπτος, ἡ Συρία καὶ ἡ Παλαιστίνη ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Ἀραβίας, ἥρχισαν νὰ παρακμάζουν. Οἱ Ἀραβίες ἐμίσουν τοὺς χριστιανούς, ἤγειραν δὲ κατ' αὐτῶν πολλάκις καταστρεπτικοὺς διωγμούς. Οἱ διωγμοὶ οὗτοι εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα, δτι μέγα μέρος αὐτῶν δλίγον κατ' ὀλίγον ἐδέχθησαν τὸν μωαμεθανισμόν, ἄλλοι δὲ ἀπετέλεσαν αἵρετικὰς Ἐκκλησίας, διότι εἰς τὰ μέρη ταῦτα εῦρισκαν ἀσυλον οἱ ἀποδοκιμαζόμενοι ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας αἵρετικοί.

Μέγαν διωγμὸν ὑπέστησαν τὰ Πατριαρχεῖα ταῦτα ὑπὸ τῶν σταυροφόρων κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα, οἱ δποῖοι μάλιστα ἐγκατέστησαν Λατίνους πατριάρχας Ἀντιοχείας καὶ Ἰεροσολύμων. Ἡ αὐτὴ κατάστασις ἐξηκολούθησεν, δταν τὸν ΙΓ' αἰῶνα τοὺς Ἀραβίας κατακτητὰς διεδέχθησαν οἱ τουρκομάνοι Μαμελούκοι, μὲ τὴν διαφορὰν δτι ἐμίσουν οὗτοι περισσότερον τοὺς λατίνους καὶ διὰ τοῦτο ἐξεδίωξαν τοὺς λατίνους πατριάρχας τῆς Ἀντιοχείας καὶ τῶν Ἰεροσολύμων καὶ ἐπανέφερον δρυθοδόξους. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων)πόλεως οἱ χριστιανοὶ τῶν Πατριαρχείων τούτων ἦσθάνθησαν ἀνακούφισίν τινα, ἐκ τῆς προστασίας τοῦ Οίκου μενικοῦ Πατριαρχείου Κων)πόλεως. Ἡ προστασία αὕτη ἔγινε μεγαλειτέρα δταν κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα ἡ Αἴγυπτος ἡ Συρία καὶ ἡ Παλαιστίνη ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Τούρκους.

Τὸ Πατριαρχεῖον τῆς **Ἀλεξανδρείας** κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ἐνισχυόμενον καὶ οίκονομικῶς καὶ ἥθικῶς ἀπὸ τὸ Οίκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ἀπὸ τοὺς ἥγεμονας τῆς Βλαχίας καὶ Μολδανίας καὶ ἀπὸ τὴν Ρωσσίαν, ἀνυψοῦται. Ἡ βελτίωσις τοῦ Πατριαρχείου τούτου ἔγινε μᾶλλον ἐπαισθητή, ἀφ' ἣς ἐποχῆς ἔγένετο ἡ Αἴγυπτος αὐτόνομος καὶ ἰδίως ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ παρόντος αἰῶνος, δτε εἰσήχθη ἡ τάξις καὶ ἡ ἀσφάλεια τῶν κατοίκων,

διὰ τοῦ κατὰ τὸν εὐρωπαϊκὸν τύπον δργανωθέντος στρατοῦ.⁷ Έκτοτε πολλοὶ Ἐλληνες ἐμπορευόμενοι ἔγκατεστάθησαν εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Αιγύπτου, ἵδρυσαν Ἐλληνικὰς κοινότητας καὶ ηὗξαν σημαντικῶς τὸν ἀριθμὸν τῶν δρθιδόξων. Σήμερον τὸ πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας ἔχει πλὴν τοῦ Πατριάρχου ἐξ ἀρχιερεῖς, ὃ δὲ ἀριθμὸς τῶν δρθιδόξων φθάνει τὰς 100 000.

Τὸ Πατριαρχεῖον ⁸Αντιοχείας ἐλάχιστα προοδεύει διότι κατέστρεψαν αὐτὸν αἱ ἔριδες μεταξὺ τῶν ἐπιδιωκόντων νὰ γίνουν Πατριάρχη, αἱ δοποῖοι ἡρχισαν ἀπὸ τοῦ 1555 καὶ ἐξηκολούθησαν μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ἀποτέλεσμα τῶν ἐμφυλίων τούτων ταραχῶν ὑπῆρξε νὰ ἀποσκιρτήσουν πολλοὶ τῆς δρθιδόξιας, μὲ τὰς ἐνεργείας Ἱεραποστόλων παπικῶν καὶ προτεσταντῶν. Ἡδη ἐκ τῶν πολλῶν ἄλλοτε μητροπόλεων καὶ ἐπισκοπῶν αὐτοῦ σφύζονται 6 μητροπόλεις καὶ 16 ἐπισκοπαί, τὴν δὲ πλειοψηφίαν τῶν δρθιδόξων ἀποτελοῦν οὐχὶ Ἐλληνες ἀλλὰ Ἰθαγενεῖς.

Τὸ Πατριαρχεῖον τῶν ⁹Ιεροσολύμων κατὰ τὴν περίοδον ταύτην παρουσιάζει σημαντικὴν πρόοδον. Τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ πάντων τῶν χριστιανῶν, τοῦ ὀφειλομένου εἰς τὸν σεβασμὸν τὸν δοποῖον ἔχει πᾶς χριστιανὸς πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον τοῦτο, διότι περιλαμβάνει τὰ Ἱερὰ προσκυνήματα τῆς Παλαιστίνης, ὅπου ἐγεννήθη, ἔζησεν, ἐδίδαξεν, ἐσταυρώθη καὶ ἀνεστήθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Τὴν κυριότητα τῶν προσκυνημάτων μέχρι τῶν σταυροφοριῶν εἶχον οἱ δρθιδόξοι· ἔκτοτε δμως ἐπέτυχον νὰ ἀποκτήσουν δικαιώματα οἱ χριστιανοὶ ὅλων τῶν δογμάτων. Τὸ πατριαρχεῖον Ιεροσολύμων περιλαμβάνει ἡδη μόνον 13 ἐπισκόπους καὶ ἀπὸ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου, διατελεῖ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας.

Μαζὶ μὲ τὰ Πατριαρχεῖα ὑπάρχουν εἰς τὴν ¹⁰Ανατολὴν αἱ ἀνεξάρτητοι ¹¹Ἐκκλησίαι τῆς Κύπρου καὶ τῆς ¹²Ιβηρίας ἢ Γεωργίας. Καὶ αὗται κατεκτήθησαν ὑπὸ τῶν τούρκων, κατόπιν δὲ ἥ μὲν Κύπρος περιῆλθεν εἰς τοὺς Ἀγγλους τὸ 1878, ἥ δὲ Ιβηρία εἰς τοὺς Ρώσους τὸ 1811. Ἡ ἐκκλησία τῆς Γεωργίας ἡκολούθησε τὴν τύχην τῆς ωσσικῆς ¹³Ἐκκλησίας, μετὰ τὴν κοινωνικὴν ἐν Ρωσίᾳ ἐπανάστασιν, ἥ δὲ τῆς Κύπρου περιμένει τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν δοποίαν ἥ προσωσινῶς κατέχουσα τὴν νῆσον Ἀγγλία θὰ

ἀποδείξῃ ὅτι πραγματικῶς εἶναι φιλελευθέραι, ἀποδίδουσα ταύτην εἰς τὴν μητέρα 'Ελλάδα.

'Η διοίκησις τῶν τοιῶν Πατριαρχείων καὶ τῶν αὐτοκεφάλων 'Εκκλησιῶν γίνεται κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἡ δὲ λατρεία καὶ τὰ ἥκτη ἥκολούθησαν τὴν αὐτὴν περίπου ἔξελιξιν τῶν ὑπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον δρθιόδεων χριστιανῶν.

§ 36

Αἱ λοιπαὶ Ὀρθόδοξοι Ἔκκλησίαι Βουλγαρικὸν Σχίσμα.

Αἱ διάφοροι Ἔκκλησίαι, αἱ δοποῖαι εἰχον ἰδουθῇ διὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, καὶ ἀρχὰς ὑπήγοντο εἰς τοῦτο, κατόπιν δμως ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην ἔγιναν ἀνεξάρτητοι. Τοῦτο συνέβη κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον, διότι τὸ Πατριαρχεῖον ὑπετάγη πολιτικῶς εἰς τοὺς τούρκους, καὶ κατέστη ἀπαραίτητος διοικητικὸς χωρισμὸς τῶν Ὁρθοδόξων Ἔκκλησιῶν, ἐφ' ὃσον αὗται ἀνηκον εἰς ἐλευθερα κράτη.

'Η πρώτη ἀποσπασθείσα διοικητικῶς ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον ἦτο ἡ Ἔκκλησία τῆς Ρωσίας. Κατὰ τὸ 1580 ὁ μητροπολίτης τῆς Μόσχας, τῆς ποωτευούσης τῆς Ρωσίας, ἐγένετο πατριάρχης τῶν Ἔκκλησιῶν τῆς Ρωσίας, καὶ ἐκυβέρνα ἐλευθέρως, ἐπεκυροῦτο δὲ μόνον ἡ ἐκλογή του ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Τότε οἱ πατριάρχαι τῆς Ρωσίας ἔγιναν πανίσχυοι, πρᾶγμα τὸ δοποῖον δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνεχθῇ διεμελιωτῆς τοῦ μεγαλείου τῆς Ρωσίας τσάρος Πέτρος δι μέγας. Οὗτος κατηργησε τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Ρώσου πατριάρχου καὶ συνέστησε τῷ 1722, ὡς ἀνωτάτην διοίκησιν τῆς Ἔκκλησίας, διαρκῇ σύνοδον, ἐδρεύουσαν εἰς τὴν νέαν πρωτεύουσαν τῆς Ρωσίας Πετρούπολιν. Εἰς ταύτην παρίσταντο οἱ Τσάροι διὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν Ἐπιτρόπων, ἀσκοῦντες πάντοτε μεγίστην ἐπιφροὴν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἔκκλησίας.

Τὸν τρόπον τοῦτον τῆς διοικήσεως, τὸν δοποῖον ἥκολούθησε καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Ἔκκλησία, δταν ἔγινεν ἀνεξάρτητος, ἀνεγνώρισε

A. Παππαδάτου—Ἐκκλησιαστικὴ 'Ιστορία, ἔκδοσις Δ'.

7

προθύμως τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. "Εκτοτε δὲ Ἐκκλησία τῆς Ῥωσίας, ὅδουσε θεολογικὰς σχολὰς καὶ εἰργάσθη διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Σιβηρίαν, Ἀμερικήν, Σινικήν, Κορέαν καὶ Ἱαπωνίαν, μὲ τὰς ὅδουμείσας ἐραποστολάς. Ἐπροστέτευσεν ἐπίσης τὰ μέγιστα τοὺς ὑπὸ τὴν τουρκικὴν τυφανίαν δρυθόδοξους χριστιανοὺς καὶ ἐν γένει κάθε προσπάθειαν κατέβαλε, διὰ τὴν ἀνύψωσιν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς δρυθοδοξίας. Δυστυχῶς κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους δὲ πρόδοδος αὕτη ἀνεκόπη, διὰ τῆς ἐπελθούσης εἰς Ῥωσίαν κοινωνικῆς ἐπαναστάσεως, δηλαδὴ δὲν γνωρίζομεν ἀκόμη δποίου εἴδους μόνιμον κατάστασιν θὰ δημιουργήσῃ.

"Απεσπάσθησαν ὁσαύτιας ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸ 1740 αἱ δρυθόδοξοι Ἐκκλησίαι τῆς Αὐστρίας, τῶν δποίων ἔγινεν ἀρχηγὸς ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κάρλοβιτς, ὁ καλούμενος πατριάρχης τῶν ἐν Αὐστρίᾳ Ὁρθοδόξων. Ἀνεξάρτητος ἐπίσης ἔγινεν τῷ 1868 ὁ ἀρχιεπίσκοπος Τρανσυλβανίας καὶ τῷ 1873 δὲ Ἐκκλησία τῆς Βουκορίνας. Καὶ δὲ Ἐκκλησία τῆς Σερβίας τῷ 1830 ἀπέκτησεν ἀνεξαρτησίαν τινά, διοικουμένη ἀπὸ τὸν μητροπολίτην Σερβίας, τοῦ δποίου δὲ ἐκλογὴ ἐπεκυροῦτο ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, κατὰ δὲ τὸ 1880 ἔγινε τελείως ἀνεξάρτητος. Κατὰ τὸ 1833 ἔγένετο ἀνεξάρτητος καὶ δὲ Ἐλληνικὴ Ἐκκλησία περὶ τῆς δποίας λεπτομερῶς θὰ μάθωμεν κατωτέρω.

Τέλος αἱ παρὰ τὸν Δούναβιν ἡγεμονίαι Βλαχία καὶ Μολδανία ἀπὸ τοῦ 1856, δταν ἀπέκτησαν πλήρη σχεδὸν πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν, ἔγένοντο καὶ Ἐκκλησιαστικῶς ἀνεξάρτητοι, δργανώσασαι τὴν Ἐκκλησίαν των, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Ῥωσικῆς καὶ Ἐλληνικῆς Ἐκκλησίας.

"Η μόνη Ἐκκλησία, δὲ δποία ἐδημιούργησε πράγματα εἰς τὴν δρυθόδοξον ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν ἵτο δὲ βουλγαρική, δὲ δποία διὰ τοῦτο ἐκηρύχθη σχισματική. Ἡ βουλγαρικὴ Ἐκκλησία, δπως καὶ αἱ ἄλλαι Ἐκκλησίαι αἱ ὑπαγόμεναι εἰς τὸν Πατριάρχην, ἔζητησε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς. Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος δὲ ΣΤ' κατὰ τὸ 1868, προθύμως ἀπεδέχθη ἀνεξαρτησίαν τῆς βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας, δὲ δποία νὰ περιλάβῃ τὴν κυρίως Βουλγαρίαν καὶ τὰς ἐπαρχίας τὰς ἔχουσας ἀμιγῆ βουλγαρικὸν πληθυσμόν. Ἄλλοι δὲ βούλγαροι ἦξισαν, δλοι οἱ εἰς τὰς τουρκικὰς χώρας

ζῶντες δύμοεθνεῖς των, οἱ δρποῖοι ὑπῆγοντο εἰς τὸν Πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως, νὰ ἀποτελέσουν ἀνεξάρτητον Ἐκκλησίαν μὲ κέντρον τὴν Κωνσταντινούπολιν, δπου νὰ ἔδρεύῃ καὶ ἴδικός των Πατριάρχης. Ἡ τοιαύτη ἀξιωσίς των ἡτο παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας, οἱ δρποῖοι ἀπαγορεύουν νὰ εἰναι δύο ἐπίσκοποι εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἔγινε δεκτή. Ἐν τούτοις οἱ βούλγαροι κατώρθωσαν νὰ λάβουν τῷ 1870 ἄδειαν ἀπὸ τὴν Τουρκίαν καὶ νὰ ἰδρύσουν τὴν βουλγαρικὴν λεγομένην ἔξαρχίαν, περιλαμβάνουσαν τοὺς ἐλευθέρους καὶ δούλους βουλγάρους, μὲ ἔξαρχον μένοντα εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀναγνωρισθέντα ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο δὲ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης "Ανθιμος δ ΣΤ", συγκαλέσας σύνοδον τοπικὴν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐκήρυξε τὴν βουλγαρικὴν Ἐκκλησίαν σχισματικὴν καὶ διέκοψε πᾶσαν πρὸς αὐτὴν σχέσιν.

Οἱ Βαλκανικοὶ πόλεμοι καὶ δὲ Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος (1912—1919) μετέβαλαν τὴν σύνθεσιν τῶν ἀνεξαρτήτων Ἐκκλησιῶν, τῶν ἀποτελουσῶν τὴν Ἀνατολικὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ἐμείωσαν δὲ εἰς τὸ ἐλάχιστον τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, διότι ἐλάχιστοι ὁρθόδοξοι ἔμειναν ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν. Οὕτως ἐδημιουργήθησαν δογματικῶς μὲν ἥνωμένα, διοικητικῶς δὲ αὐτοκέφαλα καὶ ἀνεξάρτητα, τὰ Πατριαρχεῖα Σερβίας καὶ Ῥουμανίας, ἡ Ἐκκλησία τῆς Πολωνίας καὶ ἄλλαι τινὲς μικρότεραι Ἐκκλησίαι.

B'. ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

§ 37.

Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις.

Ἡ παπικὴ Ἐκκλησία κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἀντὶ νὰ ἀποκτήσῃ τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἀγάπην τῶν χριστιανῶν, ἀπέκτησε τὸ μῖσος καὶ τὴν περιφρόνησιν τοῦ περισσοτέρου μέρους αὐτῶν. Τοῦτο προηλθεν ἀπὸ τὴν ἀπολυταρχικὴν διαγωγὴν τῶν παπῶν, οἱ δρποῖοι ἀπήγουν ἀπόλυτον ὑποταγῆν, καὶ ἀπὸ τὰ κράτη καὶ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, αὐστηρῶς δὲ ἐτιμώρουν πάντα

δστις ἐτόλμα νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὰς θελήσεις των. Αἱ πιέσεις αὐται τῶν παπῶν συνετέλεσαν, ὅτε πολλοὶ χριστιανοὶ νὰ ἐπιθυμοῦν τὴν διόρθωσιν τῶν κακῶς κειμένων. Ἐπειδὴ δύως ἐματίωνεν ὁ πάπας πᾶσαν τοιαύτην προσπάθειαν, ἀπεκήρυξαν αὐτὸν καὶ ἔδουσαν τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Προτεσταντῶν ἢ Διαμαρτυρομένων, ὃιζικῶς μεταρρυθμίσαντες τὴν χριστιανικὴν ἐν γένει διδασκαλίαν.

Ἄρχηγοὶ τῆς μεταρρυθμίσεως ταύτη; ἥσαν δὲ Λούθηρος εἰς Γερμανίαν καὶ ὁ Ζβίγγλιος καὶ Καλβῖνος; εἰς τὴν Ἐλβετίαν.

Οἱ **Δούνθηροις** ἐγεννήθη εἰς Ἀὔστρεβην τῆς Σαξωνίας κατὰ τὸ ἔτος 1483. Καταταχθεὶς εἰς τὸ μοναχικὸν τάγμα τῶν αὐγουστινιανῶν, ἔγινεν ἱερεὺς τῷ 1507, τὸ δὲ ἐπόμενον ἔτος διωρίσθη καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βιττεμβέργης. Μελετήσας τὴν Ἀγίαν Γραφήν, ἐπείσθη διὶ μὲν ἡ διτικὴ Ἐκκλησία ἀπεμακρύνθη πολὺ ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας ἀποστολικῆς. Ἐκκλησίας καὶ διὶ ἐπεβάλλετο ἡ μεταρρύθμισις ταύτης. Τὴν ἴδεαν του ταύτην κατέστησαν ἐντονωτέονταί αἱ αὐθαιρεσίαι καὶ ἡ διεφθαρμένη ζωὴ τὸν πιτῶν, πρόγματα τὰ διοῖα ἐξ ἴδιας ἀντιλήψεως ἐγγώρισε.

Ἡ ἐξέγερσις τοῦ Λουθήρου ἦτο πλέον ἀκράτητος, διὰν μετέβη εἰς Βιττεμβέργην διὸ μινικὸν τοῦ μοναχὸς Τέτελος καὶ ἐπώλει διὰ λογαριασμὸν τοῦ πάπα Λέοντος τοῦ Ι' συγχωροχάρτια. Διὰ τοῦτο τὴν παραμονὴν τῆς Κυριακῆς τῶν Ἀγίων Πάντων τοῦ 1517, ἐτοιχοιόλλησεν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τὰς περιφήμους 95 θέσεις του, διὰ τῶν δποίων ἥλεγχε τὰς καταχοήσεις τῶν παπῶν. Ἀπὸ τότε, καὶ διιλῶν καὶ γοάφων ὑπεστήριξε τὴν μεταρρύθμισιν τῆς Ἐκκλησίας, διὰ δὲ τοῦ συγγράμματός του «προερωτὴ πρὸς τοὺς ἡγεμόνας», παρεκίνει τοὺς ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας, νὰ ἀποτινάξουν τὸν παπικὸν ζυγὸν καὶ νὰ καταργήσουν πᾶσαν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ πᾶν ἔθιμον, ἐὰν δὲν ἀνεγράφωντο ταῦτα οριῶς εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφήν.

Οἱ πάπαις καὶ ἀρχάς δὲν ἔδωκε σημασίαν εἰς τὸ κίνημα τοῦτο. Ὅταν δυώς ἐτληροφρογήθη, διὰ αἱ ἴδεαι τοῦ Λούθηρου εῦρον πολλοὺς ἐπιφραντεῖς καὶ σιφωνὸς ὑπερασπιστάς, ἐξηπλούσαντο δὲ εἰς τὰς γερμανικὰς χώρας μὲ καταπληκτικὴν ταχύτητα, διέταξε τὸν Λούθηρον νὰ μεταβῇ ἐντὸς 50 ἡμερῶν εἰς Ῥώμην διὰ νὰ ἀτολογηθῇ. Οἱ Λούθηρος, δύως ἦτο φυσικόν, δὲν μετέβη καὶ

τούτου ἔνεκα δι πάπας τὸν ἀφώρισεν. Ὁ Λούθηρος δῆμως, χωρὶς νὰ ταραχθῇ καθόλου, λαβὼν τὸ ἔγγραφον τοῦ ἀφορισμοῦ, ἔκανε τοῦτο, ἐνώπιον ἀπείρου πλήθους λαοῦ χειροκροτοῦντος.

Ἐνῷ ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις ἐξηπλοῦτο εἰς τὴν Γερμανίαν ἔτερος πολέμιος τοῦ παπισμοῦ δρᾶ εἰς Ἐλβετίαν, δι **Ζβιγγλίος**. Οὗτος σπουδάσας τὴν θεολογίαν καὶ φιλοσοφίαν, ᾧτο ἐφημέριος τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Ζυρίχης. Ὁ Ζβιγγλίος λαβὼν καὶ οὗτος ἀφορμὴν ἐκ τῆς πωλήσεως συγχωροχαρτίων ὑπὸ τοῦ Φραγκισκανοῦ μοναχοῦ Σαμψών, ἥρχισε τῷ 1519, καὶ δημοσίᾳ κηρύττων καὶ διὰ τῶν σοφῶν συγγραμμάτων του, νὰ ζητῇ τὴν μεταρρύθμισιν τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ δῆμως ἐξηγέρθησαν πόλεις τινὲς τῆς Ἐλβετίας κατὰ τοῦ φιλελευθέρου κηρύγματος τοῦ Ζβιγγλίου, ἥγειρθη ἐμφύλιος πόλεμος, κατὰ τὸν διποῖον ἔφονεύθη καὶ αὐτὸς ἐν ἔτει 1531.

Τὸ ἔργον τοῦ Ζβιγγλίου ἐτελείωσεν εἰς τὴν Ἐλβετίαν δι **Ιωάννης Καλβῖνος**. Οὗτος κατήγετο ἐκ Νοῦὼν τῆς Γαλλίας, σπουδάσας δὲ νομικὰ ἐπεδόθη καὶ εἰς θεολογικὰς μελέτας. Ὅταν αἱ ἀρχαὶ τῆς μεταρρυθμίσεως διεδίδοντο εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ Ἐλβετίαν, εὑρίσκετο εἰς Παρισίους, διποὺ ἐκηρύχθη καὶ οὗτος ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ἥρχισε νὰ διδάσκῃ κατὰ τοῦ παπισμοῦ. Τούτου ἔνεκα ἥναγκάσθη νὰ φύγῃ καὶ ἥλθεν εἰς Βασιλείαν, διποὺ ἐσυνέχισε τὸ ἔργον τοῦ Ζβιγγλίου. Ἐλθὼν κατόπιν εἰς Γενεύην ἔξέδωκε τὴν κατήχησίν του καὶ ἐν γένει εἰργάσθη διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς μεταρρυθμίσεως εἰς τὴν Ἐλβετίαν, διὰ τοῦτο δὲ καὶ αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ἐλβετίας ὠνομάσθησαν Καλβινισταί.

§ 38

Διδασκαλία τῶν ἀρχηγῶν τῆς μεταρρυθμίσεως.

Ἐπαναστατήσας δι Λούθηρος κατὰ τῶν καταχρήσεων τοῦ παπισμοῦ ἐδημιούργησεν ἴδιαν διδασκαλίαν, ἡ διποία δῆμως δὲν κατήργησε τὰς καινοτομίας τῶν παπῶν μόνον, ἀλλ᾽ ἀνέτρεψε καὶ τὰς περισσοτέρας δρθάς διδασκαλίας καὶ ἔθιμα τῆς ἀρχαίας ἀπο-

στολικῆς Ἐκκλησίας, τὰ δποῖα διετήρησεν ἢ ὁρθόδοξος Ἐκκλησία.

Κατὰ τὸν Λουθηρόν, μόνη ἡ Ἁγία Γραφὴ εἶναι ἡ πηγὴ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ διαδίδεται αὕτη εἰς γλῶσσαν ἐννοούμενην ὑπὸ ἔκαστου λαοῦ. Τὰς Ἱερὰς παραδόσεις, ἐπειδὴ κακῶς ἔχονται ποιοί ταύτας οἱ πάπαι πρὸς δικαιολογίαν τῶν καταχρήσεών των, τὰς κατήργησεν ἐντελῶς. Ὁ χριστιανὸς δὲν σώζεται κατὰ τὸν Λουθηρόν μὲ τὰς νηστείας, τὰς προσευχάς, τὰς Ἱερὰς ἀποδημίας καὶ μὲ τὰ συγκωδοχάριτια, ἀλλὰ μὲ μόνην τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν.

Ἐκ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων, τὰ δποῖα ἐτελοῦντο ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων καὶ μετέδιδον τὴν θείαν χάριν, τὰ πέντε κατὰ τὸν Λουθηρόν, εἶναι ἀτλαῖ τελεταὶ καὶ μόνον τὸ βάπτισμα καὶ ἡ εὐχαριστία, μεταδίδουν τὴν θείαν χάριν. Εἰς τὴν εὐχαριστίαν δὲν γίνεται μετουσίωσις, ἀλλὰ μετέδοσις τῆς θείας χάριτος μετὰ τοῦ μεταλαμβανομένου ἄρτου καὶ οἴνου.

Οἱ κληρικοὶ σύδεμιάν ἔχουν ἔξουσίαν ἀπὸ Θεοῦ, ἀλλ’ εἶναι ἀπλοὶ ἐντολοδόχοι τοῦ λαοῦ, διοριζόμενοι ὑπὸ τούτου, ἡ τῆς κυβερνήσεως καὶ δύναται νὰ διορισθῇ κληρικὸς πᾶς χριστιανός, ἔχων τὴν ἴκανότητα νὰ διδάσκῃ καὶ ἀμεπτὸν βίον. Διοικεῖται δὲ ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ σύνοδον κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, διοριζομένων ἀπὸ τὰς χριστιανικὰς κοινότητας ἡ ἀπὸ τὰς κυβερνήσεις, ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῶν κυβερνήσεων. Τῶν κληρικῶν μόνον δύο βαθμοὺς δέχεται ὁ Λουθηρός, τὸν τοῦ πρεσβυτέρου καὶ τὸν τοῦ διακόνου.

Ἐισιτάς διετήρησεν ὁ Λουθηρός τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς ἀναφερομένας εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, (Γέννησις τοῦ Χριστοῦ, Πάσχα, Πεντηκοστὴ κλπ.). Κατὰ ταύτας συνέρχονται οἱ χριστιανοὶ εἰς τοὺς ναοὺς καὶ τελοῦν τὰ τῆς λατρείας των, σπανίως τελουμένου καὶ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐλαροιστίας. Οἱ ναοὶ ἡ δὲν ἔχουν καθόλου εἰκόνας ἡ ἔχουν ἐλαχίστας πρὸς στολισμόν, καταργηθείσῃ: τῆς προσκυνήσεως καὶ τῶν ἀγίων καὶ τῶν εἰκόνων ἡ δὲ λατρεία τοῦ θείου συνίσταται εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, εἰς τὸ κήρυγμα καὶ εἰς διαφόρους ὅμοιους ψαλλομένους μὲ συνοδείαν μουσικῶν δογάνων, λαμβανόντων συνήθως μέρος πάντων τῶν ἐκκλησιαζομένων.

Τὴν διδασκαλίαν ταύτην τοῦ Λουθηροῦ ἡκολούθησεν εἰς

τὰς γενικὰς γραμμάς της καὶ οἱ λοιποὶ μεταρρυθμισταί, εἰς λεπτομερείας τινὰς μόνον διαφωνοῦντες, ἢ δὲ Ἀγγλικὴ Ἐκκλησία, ὡς θὰ ἴδωμεν, διετήρησε τοὺς τρεῖς βαθμοὺς τῶν αἱροικῶν Ἀρχότερα καθώρισθη καὶ εἰς τὰς προτεσταντικὰς Ἐκκλησίας ἢ διάταξις τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας, καθ' ἥν χρίονται, μετὰ προηγουμένην διδασκαλίαν ὑπὸ τοῦ Ἱερέως, τὰ ἀρρενα τέκνα κατὰ τὸ 14ον, τὰ δὲ θῆλεα κατὰ τὸ 12ον ἔτος τῆς ἡλικίας των, διπότε μεταλαμβάνουν καὶ γίνονται μέλη τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ βάσις ἐπὶ τῆς δποίας οἱ μεταρρυθμισταὶ ἐστήριξαν τὴν νέαν διδασκαλίαν των, εἶναι μόνον ἡ Ἀγία Γραφή, ἢ δὲ Ἱερὰ παράδοσις, ἢ δποία κυρίως περιλαμβάνεται εἰς τὰς ἑπτὰ Οἰκουμενικὰς συνόδους, περιεφρονήθη τελείως. Ἡ ἀπόρριψις τῆς Ἱερᾶς παραδόσεως, ἢ δποία περιλαμβάνει τὴν δρθὴν διατύπωσιν τῶν δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας, τὴν δρθὴν καὶ ἐνιαίαν ἐρμηνείαν τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τὴν τάξιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, κατόπιν κοινῆς συνεννοήσεως πάντων τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἐπὶ τῆς γῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἵτο τὸ μέγιστον σφάλμα τῶν μεταρρυθμιστῶν. Κατὰ τοὺς μεταρρυθμιστὰς ἔκαστος χρυστιανὸς δύναται νὰ ἐρμηνεύῃ ἐλευθέρως καὶ σύμφωνα μέ τὴν ἀντίληψίν του τὴν Ἀγίαν Γραφήν. Ἀποτέλεσμα τούτου ὑπῆρξε νὰ δημιουργηθῇ ἀπὸ τοὺς δπαδοὺς τῆς μεταρρυθμίσεως οὐχὶ μία Ἐκκλησία ἔχουσα τὴν αὐτὴν πίστιν, καὶ τὰ αὗτὰ ἥθη καὶ ἔθιμα, ἀλλὰ πολυάριθμοι Ἐκκλησίαι, ἐκάστη τῶν δποίων ἀκολουθεῖ τὸν ἀρχηγόν της, μὲ ἴδικόν του τοόπον ἐρμηνεύοντα τὴν Ἀγίαν Γραφήν (¹). Αἱ Ἐκκλησίαι αὗται εἶναι κεχωρισμέναι ἀπὸ ἀλλήλων, ἀναγνωρίζουσαι μόνον συγγένειάν τινα μεταξύ των, ἐπειδὴ ἔχουν κοινὴν πηγὴν τῆς διδασκαλίας των, τὴν Ἀγίαν Γραφήν.

(1) Αἱ κυριώτεραι τούτων εἶναι τῶν Ἀναβαπτιστῶν, τῶν Εὐκινιανῶν τῶν Ἀμμινιανῶν, τῶν Κουακέρων, τῶν Χερρινγούτιων, τῶν Μεθοδιστῶν τῶν Σβενδενβιργιανῶν, τῶν Μορμώνων καὶ τῶν Ιρβιγιανῶν.

§ 39

Αγῶνες τῶν ὄπαδῶν τῆς μεταρρυθμίσεως
“Ιδρυσις τῆς προτενσταντικῆς Ἐκκλησίας.

Ἐπειδὴ μεταξὺ τῶν ἀκολουθούντων τὴν μεταρρύθμισιν καὶ τῶν πιστῶν πρὸς τὸν πάπαν χριστιανῶν, ἀνεπτύχθη σφιδόρον μῆσος, διὰ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Κάρολος Ε' θέλων νὰ προλάβῃ ἀπειλουμένας ταραχάς, συνεκρότησε εἰς Βόρμις συνέδριον τῶν ἡγεμόνων, εἰς τὸ δρόμον ἐκάλεσε καὶ τὸν Λούθηρον τῷ 1521. Οἱ Λούθηροις τότε ὑπεστήριξε μετὰ θάρρους τὰς ἰδέας του, εἰς δὲ τοὺς προτρέποντας αὐτὸν νὰ τὰς ἀνακαλέσῃ ἀπήντησεν διὰ προθύμως θὰ πράξῃ τοῦτο, ἐὰν ἀπεδεικνύοντο ἐσφαλμέναις ἐκ τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τοῦ δροῦ λόγου. Τὸ συνέδριον τοῦτο ἀπεφάσισε τότε τὴν ἀταγόρευσιν τῶν διδασκαλιῶν τοῦ Λουθήρου καὶ τὴν ἔξαφάνισιν τῶν ἐκδοθέντων συγγραμμάτων του, ἀλλ' ἡ ἀπόφασις αὕτη οὐδόλως ἥμποδισε τὴν ἔξαπλωσιν τῆς μεταρρυθμίσεως.

Ἡδη οἱ ἡγεμόνες διηρέθησαν εἰς δύο μερίδας, καὶ τῆς μὲν μερίδος τῶν φίλων τῆς μεταρρυθμίσεως ἦτο ἀρχηγὸς διὰ κλέκτωρ τῆς Σαξωνίας Ἰωάννης διὰ Σταθερός, τῆς δὲ ἀντιθέτου διὰ Κάρολος. Πολλαὶ προστάθμειαι κατεβλήθησαν πρὸς συμβιβασμόν, ἔως οὗ κατὰ τὸ 1529 συνῆλθεν εἰς Σπέιερ συνέδριον τῶν ἡγεμόνων, τὸ δρόμον ἀτεκνήσει πάλιν τὸν Λούθηρον καὶ τὴν διδασκαλίαν του. Οἱ φίλοι τότε τοῦ Λουθήρου, οἵτινες ἀπεκάλουν ἔαυτοὺς εὐαγγελικούς, διεμαρτυρήθησαν κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης, δινομασθέντες ἀπὸ τότε διαμαρτυρόμενοι ἢ προτεστάνται.

Ἐπειδὴ διὰ τὴν ἔξαφάνισιν τῶν διαστάσεων, συνεκλήθη τῷ 1530 ἔτερον συνέδριον τῶν ἡγεμόνων εἰς Αὐγούσταν, εἰς τὸ δρόμον παρίστατο καὶ διὰ αὐτοκράτωρ Κάρολος, οὐδεμία δύμως καὶ εἰς τοῦτο ἐπῆλθε συμφωνία. Τότε διὰ Ἰωάννης Σταθερὸς τῷ 1531 συνομολογεῖ ἔξαετῇ συμμαχίαν εἰς Σμαλκάνδην μὲ δλούς τοὺς δμόφρονάς του, μὲ τὸν σκοπὸν τῆς ἐνόπλου ἀντιστάσεως κατὰ πάσης βίᾳς τῶν ἐχθρῶν τῆς μεταρρυθμίσεως. Εἰς τὴν συμμαχίαν ταύτην προσετέθησαν ἐκ πολιτικῶν λόγων διὰ βασιλεὺς

τῆς Γαλλίας Φραγκίσκος ὁ Α' καὶ τῆς Ἀγγλίας Ἐρρίκος ὁ Ή' καὶ τότε ὁ Κάρολος φοβηθείς, ἀπεδέχθη τῷ 1532 τὴν ἐλευθερίαν ἔκαστου ήγεμόνος ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τῆς θρησκείας τῆς ήγεμονίας του.

Μὲ δλας αὐτὰς τὰς προσπαθείας ἥ ἔνοπλος οῆξις δὲν ἡμποδίσθη. Ἡ συμμαχία τῆς Σμαλκάνδης, εἰς ἥν προσετέθησαν νέοι σύμμαχοι παρετάθη ἐπὶ 10 ἔτη, ἐνῷ τῷ 1537 εἰς Νυρεμβέργην σχηματίζεται ἀντισυμμαχία ὑπὸ παπικῶν ἐπισκόπων καὶ ήγεμόνων, πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πίστεως τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας.

Κατόπιν τῶν ἀμοιβαίων κατηγοριῶν καὶ προκλήσεων, ἔξεργάγη μεταξὺ τῶν δύο μερίδων ὁ Σμαλκανδικὸς καλούμενος πόλεμος, καθ' ὃν ἀφθονον αἷμα ἔχυθη ἐπ' ὅνδματι Ἐκείνου ὁ δοποῖος ἔχυσε τὸ ἴδικόν του αἷμα χάριν τῶν ἀνθρώπων. Ἀποτέλεσμα τοῦ πολέμου τούτου, ἦτο τὸ κατὰ τὸ ἔτος 1555 συνέδριον τῶν ήγεμόνων εἰς Αὐγούστιαν, εἰς τὸ δοποῖον συνωμολογήθη εἰρήνη καὶ ἐδόθη ἵση ἐλευθερία εἰς τὰς δύο μερίδας, ἀπαγορευμέντος μόνον τοῦ προσηλυτισμοῦ.

Ἡ εἰρήνη τῆς Αὐγούστης δὲν ἐπέφερε τὴν ήσυχίαν πλήρη εἰς τὴν Γερμανίαν, τὸ δὲ ἔξακολουθῆσαν μεταξὺ τῶν δύο μερίδων πάθος ἐδημιούργησεν ἄλλον σκληρότατον ἐμφύλιον πόλεμον τῷ 1618, ὃστις ἔξηκολούθησεν ἐπὶ τριάκοντα ἔτη καὶ εἶναι γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα τριακονταετῆς πόλεμος. Ὁ ἐμφύλιος οὗτος πόλεμος κατέληξεν εἰς τὴν εἰρήνην τῆς Βεστφαλίας (1648), καθ' ἥν οἱ προτεστάνται ἀπήλαυσαν πλήρους ἐλευθερίας καὶ ἰσότητος πρὸς τοὺς ἐιεροδόξους, κατώρθωσαν δὲ σὺν τῷ χρόνῳ νὰ ἐπιχρειάσουν.

§ 40.

Ἐξάπλωσις τῆς προτεσταντικῆς Ἐκκλησίας
καὶ οἱ ἐνεκα ταύτης ἐμφύλιοι πόλεμοι
εἰς Γαλλίαν καὶ Ἀγγλίαν.

Ἡ μεταρρύθμισις ἀπὸ τὴν Γερμανίαν καὶ Ἐλβετίαν διεδόθη ταχέως εἰς ἄτασαν τὴν Βόρειον Εὐρώπην, ἥτοι εἰς τὴν Σουηδίαν, τὴν Νορβηγίαν τὴν Δανίαν, τὴν Πολωνίαν, τὴν Βόρειον Γαλλίαν,

τὴν Ἀγγλίαν, βριδύτερον δὲ καὶ εἰς τὴν Ἀμερικήν. Ἡ διάδοσις
δῆμως αὖτη, ενδοῦσσα μεγίστην ἀντίδρασιν ἔκ μέρους τοῦ πάπα
καὶ τῶν ὑπερασπιστῶν του, ἔγινε πρόξενος πολυετῶν καὶ κατα-
στρεπτικῶν πολέμων, ιδίως δὲ πλὴν τῆς Γερμανίας, εἰς τὴν Γαλ-
λίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν.

Εἰς Γαλλίαν δὲ προτεσταντισμὸς εἰσήχθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως
Φραγκίσκου τοῦ Α', ὅστις, ὡς εἴδομεν, συνεμάχησε μετὰ τῶν
προτεσταντῶν γερμανῶν ἡγεμόνων κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς
Γερμανίας Καρόλου τοῦ Ε'. Ἀλλ' οἱ παπικοὶ βοηθούμενοι καὶ
ὑπὸ τῶν Ἰσπανῶν, ἤγειραν σφιδροὺς διωγμοὺς κατὰ τῶν προτε-
σταντῶν, τοὺς διοίους ὡνόμασαν οὐγενότους, ἥτοι νυκτερινὰ
φαντάσματα, διότι ἐτέλουν ἔκ φόβου τὰ θρησκευτικά των καθή-
κοντα τὴν νύκτα. Ἡ μεταξὺ πατικῶν καὶ οὐγενότων πάλη ἔγινε
φοβερωτάτη, ὅταν ἔλαβε καὶ πολιτικὸν χαρακτῆρα, διότι οἱ δοῦ-
κες Γυζῖαι ἐτάχθησαν μὲ τοὺς πατικούς, οἱ δὲ πρίγκηπες Βουρ-
βῶνοι μὲ τοὺς προτεστάτας.

Οἱ ἀπανθρωπότεροι κατὰ τῶν οὐγενότων διωγμὸς ἔλαβε χώ-
ραν κατὰ τὸ ἔτος 1572. Οἱ τότε βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Κάρολος
ὁ Θ', ἀν καὶ ὑπεστήριξε τοὺς παπικούς, διὰ νὰ καταπαύσῃ τὸν
ἔμφυλιον σπαραγμόν, συνεφώνησε γάμον τῆς ἀδελφῆς του μετὰ
τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν προτεσταντῶν Ἐρρίκου τῆς Ναβάρρας. Ἀλλ'
ἡ βασιλομήτωρ Αἰκατερίνη, συνεννοηθεῖσα μετὰ τῶν Γυζῶν,
ἀπεφάσισε τὴν ἔξοντωσιν τῶν οὐγενότων, δλίγας ἡμέρας πρὸ-
τῆς τελέσεως τοῦ γάμου, λαβόντος γνῶσιν τῆς ἀποφάσεως ταύτης.
πιθανώτατα καὶ τοῦ τότε πάπα Γρηγορίου τοῦ ΙΓ'.

Τὴν νύκτα τῆς 24ης Αὐγούστου 1572, καθ' ἣν ἡμέραν ἦ δυ-
τικὴ Ἐκκλησία ἐτέλει τὴν μνήμην τοῦ Ἅγιου Βαρθολομαίου,
δοθέντος τοῦ συμφωνηθέντος συνθήματος, διὰ τοῦ κώδωνος τοῦ
Ἄγιου Γερμανοῦ, ἐπέπεσαν κατὰ τῶν ἀνυπόπτων οὐγενότων,
οἵ μεμυημένοι εἰς τὴν συνωμοσίαν παπισταί, καὶ κατέσφαξαν
ὅσους ἡδυνήθησαν, εἰσερχόμενοι καὶ εἰς τὰς οἰκίας των ἀκόμη.
Ἡ σφαγὴ αὕτη ἦτο τοὺς Παρισίους, ἐπεξετάθη εἰς δλόκληρον
τὴν Γαλλίαν, δὲ ἀριθμὸς δὲ τῶν φρινευθέντων κατὰ τὴν νύκτα-
ταύτην, ἡτις εἶναι γνωστὴ εἰς τὴν Ἰστορίαν μὲ τὸ ὄνομα «φονικὴ
νῦξ τοῦ Ἅγιου Βαρθολομαίου», λέγεται ὅτι ἀνήλθεν εἰς 100.000.

Οἱ διωγμὸς οὗτος τῶν οὐγενότων ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ
1598, ὅτε δὲ βασιλεὺς Ἐρρίκος ὁ Δ' ἐξέδωκε τὸ περίφημον διά-

ταγμα τῆς Νάντης, διὰ τοῦ δποίου πιρεζώγεντο ἐλευθερία εἰς τοὺς προτεστάντας. Ἀλλὰ τὸ 1610 ἐδοιοφωνήθη οὗτος ὑπό τινος πατικοῦ, δὲ Λουδοβίκος ὁ ΙΔ' τῷ 1685 ἀνεκάλεσε τὸ διάταγμα τῆς Νάντης καὶ ἤγειρε σφοδρὸν διωγμὸν κατὰ τῶν προτεσταντῶν, ἐκ τῶν δποίων περὶ τὰς 70.000 ἐγκατέλειψαν τὴν Γαλλίαν καὶ κατέφυγον εἰς διαφόρους χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Οἱ κατὰ τῶν προτεσταντῶν διωγμοὶ ἔξηκολούθησαν εἰς τὴν Γαλλίαν μέχρι τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ητις ἐκήρυξεν ἐλευθερίαν συνειδήσεως, θρησκείας καὶ λόγου.

Καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἡ μεταρρύθμισις ἐπεκράτησε κανόπιν σφροδροτάτων ἀγώνων, ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἐρρίκου τοῦ Η'. Ὁ Ἐρρίκος ἦτο φίλος τοῦ παπισμοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ πάπις ἥρνηθη νὰ διαλύσῃ τὸν μειὰ τῆς Ἰσπανίδος συζύγου του Αἰκατερίνης γάμον, διέκοψε πᾶσαν σχέσιν πρὸς τὴν Ῥώμην, ἀνύψωσεν εἰς τὴν θέσιν τοῦ Καγκελλαρίου τὸν προτεστάντην Θωμᾶν Μῶρον, δστις ἦνοιξε τὰς πύλας τῆς Ἀγγλίας εἰς τοὺς διαδούς του καὶ ἐκήρυξεν ἔστιτὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ Ἐκκλησίας. Ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Ἐρρίκου, Ἐδουάρδου τοῦ ΣΤ', ὁ ἀρχεπίσκοπος Καντερβούριας Κράμμερ εἰσήγαγε τὸ Καλβινικὸν δύγμα (1549). Ἡθέλησε μὲν κατόπιν ἡ διαδεχθεῖσα τὸν Ἐδουάρδον Μαρία ἡ Καθολικὴ (1553-1558) νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν παπισμὸν καταδιώκουσα τοὺς προτεστάντας, ἀλλ' ἐπὶ τῆς διαδόχου της Ἐλισάβετ, ἦτοι ἀπὸ τοῦ 1558, ἐπεκράτησεν διαδούς της εἰς τὴν Ἀγγλίαν δριστικῶς.

Ἡ Ἀγγλικὴ μεταρρύθμισις ἀποτελεῖ ἴδιον τύπον προτεσταντισμοῦ πλησιάζοντα πρὸς τὴν δροδοσίαν, διότι τιμῇ περισσότερον τὰς ἀρχαίας χριστιανικὰς παραδόσεις καὶ τὰς τελετὰς εἰς τὴν λατρείαν, διετήρησε δὲ τοὺς τρεῖς βαθμοὺς τῆς ἱερωσύνης τὸν τοῦ ἐπισκόπου, τοῦ πρεσβυτέρου καὶ τοῦ διακόνου. Διὰ τοῦτο δύνομά ται ἡ ἀγγλικανὴ Ἐκκλησία Ἐπισκοπικὴ ἡ Ἐπισκοπιανή.

§ 41.

**Διοίκησις τῶν προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν.
Λατρεία, ἥθη καὶ παιδεία τῶν προτεσταντῶν.**

Η διοίκησις τῶν προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν ἀνατίθεται εἰς ἐπιτροπὰς ἐκ πρεσβυτέρων καὶ λαϊκῶν διοικούμενας ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων, εἰς δὲ τὰς καλβινικὰς Ἐκκλησίας, ἐκλεγομένας ὑπὸ τῶν κοινοτήτων. Αἱ ἐπιτροπαὶ αὗται διευθύνουσι τὰς γενικωτέρας Ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις. Τῶν κατὰ μέρος Ἐκκλησιῶν προΐστανται ἀνώτεροι πρεσβύτεροι διοικαζόμενοι ἐφορογενάρχομενοι μὲν ἐν ἐκκλησιαστικὸν συμβιβλιον, τῶν δὲ ἐφοριῶν τούτων προΐσταται ἡ γενικὴ ἐφορία. Μόνον εἰς τὴν Ἀγγλίαν διατηρήσασαν, ὡς εἴδομεν, τοὺς τρεῖς βαθμοὺς τῆς ἱερωσύνης διοικοῦν οἱ ἐπίσκοποι.

Ο Επειδὴ ὅμως τὴν ἀνωτάτην ἔξουσίαν εἶχον οἱ ἡγεμόνες οἱ ὅποιοι ἡτο δυνατὸν νὰ ἀνήκουν καὶ εἰς ἄλλο δόγμα, ἀπὸ τὸ δόγμα τῶν ὑπηκόων των, ἐμορφώθη καὶ ἔτερον σύστημα, κατὰ τὸ ὅποιον ὃ μὲν ἡγεμὼν ἔχει τὴν πολιτικὴν ἔξουσίαν, τὴν δὲ λατρείαν, τὴν διδασκαλίαν κτλ., διευθύνει ὅλη ἡ κοινότης. "Αλλ" ἐπειδὴ πολλάκις οἱ ἡγεμόνες ἥσκουν καὶ τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν πνευματικὴν ἔξουσίαν καὶ ἔξητησαν νὰ ἐπιβάλλουν εἰς τοὺς ὑπηκόους των Ἰδίας διδασκαλίας, ἐπεκρατήσεν εἰς πολλὰς γερμανικὰς χώρας ἡ Ἐκκλησία νὰ διοικῇται ἐλευθέρως ὑπὸ συνόδου, ἢ δὲ πολιτείᾳ νὰ ἀσκῇ ἐποπτείαν μόνον.

Ο **Λατρεία** τῶν προτεσταντῶν περιωρίσθη εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Ἀγίας Γραφῆς, εἰς τὸ κήρυγμα, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ τὸ οὐσιωδέστερον αὐτῆς μέρος καὶ τὴν ὑμνολογίαν, συνοδευομένην ὑπὸ μουσικῶν ὁργάνων. Οἱ ναοὶ κτίζονται συνήθως κατὰ τὸν Γοτθικὸν ὄχθη (Εἰκ~~ω~~22), τὸν ὅποιον παρέλαβιν ἐκ τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας μὴ κοσμούμενοι ὅμως μὲ εἰκόνας παρὰ μόνον μὲ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ μερικὰ δητὰ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν τοίχων ἀναγραφόμενα. Σπανίως εἶναι ἀνεκταὶ εἰκόνες ὡς ἀπλὰ κοσμήματα καὶ συνήθως ζωγραφίζονται ἐπὶ τῶν ὑέλων τῶν θυ-

φῶν καὶ παραθύρων. Συνεπῶς ἡ λατρεία ἐν τῷ προτεσταντισμῷ
οὐδεμίαν ἔχειται δύναται νὰ ὑποστῆ.

Τὰ ἥθη τῶν προτεσταντῶν δὲν δύνανται νὰ θεωρηθοῦν
ἀριστεῖ, διότι ἡ οχισεί τὰ ἐπικρατεῖ εἰς αὐτοὺς τελεία ἀδιαφορία
πρὸς τὴν θρησκείαν, προσκόλλησις εἰς τὸν ὄντισμὸν καὶ ἡ θικὴ
παραλυσία. Τὸ συχνὸν ὅμως ἐκκλησιαστικὸν κήρυγμα καὶ ἡ διά-
δοσις τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἀνέπτυξε τὸ αἴσθημα τῆς φιλανθρω-
πίας. Τὰς προτεσταντικὰς χώρας κοσμοῦν πλεῖστα ὅσα φιλαν-
θρωπικὰ καταστήματα εἰς τὰ δποῖα περιθάλπονται οἱ δυστυχεῖς,
ῶς ἐπίσης διάφορα ἰδρύματα μὲ σκοπὸν τὴν πνευματικὴν ἀνά-
πτυξιν τῶν χριστιανῶν. Πολλὰ τέλος ἴεραπιστολικὰ ἔταιρεῖαι
ἰδρύθησαν, αἱ δποῖαι ἐργάζονται, ἵνα διὰ τῆς διαδόσεως τοῦ
Εὐαγγελίου μιօρφώσουν τοὺς ἀπολιτίστους εἰσέτι λαούς.

Ἡ παιδεία τῶν προτεσταντῶν ἀνυψώθη εἰς σημεῖον ἀξιοζῆ-
λευτον. Πλεῖσται ὅσαι θεολογικαὶ σχολαὶ ἰδρύθησαν, ἰδίως εἰς
τὴν Γερμανίαν, αἱ δποῖαι μεταδίδουν τὴν θεολογικὴν φιλοσο-
φίαν εἰς ἀπανταῖς ἐν γένει τοὺς χριστιανοὺς δλων τῶν δογμάτων.
Διάσημοι θεολόγοι ἀνεφάνησαν μεταξὺ τῶν προτεσταντῶν, οἱ
δποῖοι ἐκαλλιέργησαν, πάντας τοὺς κλάδους τῆς θεολογίας, ἔξ-
πληξαν δὲ καὶ ἐκπλήττουν πάντα χριστιανὸν μὲ τὰς πλήρεις πά-
σης σοφίας συγγραφὰς αὐτῶν. Εἰς τοῦτο συνετέλεσεν δ ἀνταγω-
νισμὸς τῶν διαφόρων προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν ἀμιλλωμένων
τὶς νὰ παρουσιάσῃ μείζονα πρόοδον, καὶ ἡ ἐλευθερία μὲ τὴν
δποίαν ἐρμηνεύουν τὰς Ἀγίας Γραφάς, ἡ δποία ὅμως πολλάκις
ἔγινεν αἰτία δημιουργίας διαφόρων ἔξωφρενικῶν διδασκαλιῶν.
Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς θεολογίας παιδείας τῶν προτεσταντῶν
συνετέλεσε καὶ ἡ ὑπόχρεωσις τῶν κληροικῶν νὰ κηρύξτουν, πρᾶγ-
μα τὸ δποίον ἀπαιτεῖ νὰ εἶναι δ κληροικὸς λίαν πεπαιδευμένος,
διότι, ὡς εἴπομεν, τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς θείας λατρείας
τῶν προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν εἶναι τὸ κήρυγμα.

Γ'. ΠΑΠΙΚΗ ΕΕΚΛΗΣΙΑ

§ 42

Προσπάθειαι τῶν παπῶν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς δυνάμεως των. Κατάργησις τοῦ παπικοῦ
κράτους

Ἡ δύναμις τῶν παπῶν ἥρχισε νὰ καταπίπῃ ἀπὸ τὸ τέλος τῆς προηγουμένης περιόδου. Τὰ σπουδαιότερα αἴτια τῆς πτώσεως ἦσαν ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ ἐπέμβασις τῶν παπῶν εἰς τὴν πολιτεᾶν, εἰς καθήκοντα δηλαδὴ ἔνεα πρὸς τὸν θρησκευτικὸν προορισμόν των καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ πολυτέλεια, ἡ χλιδὴ καὶ ἡ οὐχὶ ἀμεμπτος ἡθικότης αὐτῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀκμῆς των. Σπουδαιοτάτη ἐπίσης αἴτια τῆς παρακμῆς τοῦ παπισμοῦ, ἥτο ἡ ἔξαπλωσις νέων ἰδεῶν, εἰς τὰς δύοις ὁφείλεται καὶ ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις, ἡ δημιουργήσασα τὸν προτεσταντισμόν. Κατὰ τὰς νέας ταύτας ἰδέας, δ ἀνθρωπος λαμβάνεται πρῶτον ὡς ἀτομον καὶ κατόπιν ὡς χριστιανός, ἐνῷ πρὸ τὸ ἀτομον ὑπερχρεοῦτο νὰ ὑποτάσσεται εἰς τὸν παπισμὸν καὶ δ ἀνθρώπινος νοῦς εὑρίσκετο ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο οἱ πάπαι καταβάλλονται ἥδη μεγάλις προσπαθείας πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς δυνάμεως των.

Μεγίστην συνδρομὴν παρέσχεν εἰς τὴν παπικὴν ἔκκλησίαν τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν. Ἰδρυτὴς τοῦ τάγματος τούτου ἦτο Ἰσπανός τις ἀξιωματικὸς καλούμενος Λοιόλας, δστις συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς ἰδρυσεώς του. δταν πληγωθεὶς εἰς τινα μάχην ἐνοσηλεύετο εἰς τὸ νοσοκομεῖον. Σκοπὸς τοῦ τάγματος τούτου ἦτο ἡ ἐπιστροφὴ τῶν αἰρετικῶν καὶ τῶν ἀπίστων, ἔχοντας ποιούντο δὲ πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν πάντα τὰ μέσα, ὡς ἡ ἰδρυσις σχολέων, τὸ ἐμπόριον, αἵ τραπεζικαὶ ἐπιχειρήσεις κτλ. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ τάγματος παρέμενε πλησίον τοῦ πάπα. Τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν ἐκύρωσε, δταν τὸ πρῶτον συνέστη, δ πάπας Παῦλος δ Γ' κατὰ τὰ 1540.

Πρὸς διόρθωσιν τῶν κακῶς κειμένων συνεκάλεσεν ὁ πάπας σύνοδον εἰς τὸ Τρίδεντον τῷ 1545, ἥλπίζετο δέ, ὅτι ἡ βελτίωσις τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας θὰ ἀνέκοπτε τὴν πρόοδον τῆς ἔξαπλου μένης ἥδη θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς τὴν σύνοδον ταύτην εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐξεδηλώθη ἡ ἐπιθυμία τοῦ περιορισμοῦ τῆς παπικῆς ἔξουσίας, μὲ τὰς ἐνεργείας τοῦ πάπα, οὐδὲν μεταρρυθμιστικὸν αέτοιν ἐλήφθη, ἀλλὰ τούναντίον ἐψηφίσθη ἡ πλήρης καὶ τελεία ὑποταγὴ εἰς αὐτόν.

‘Αλλ’ αἱ ἀπαιτήσεις τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας δὲν λαμβάνονται πλέον ὑπ’ ὅψιν. Εἰς τὴν Γερμανίαν πλεονάζουν οἱ μεταρρυθμισταί, μολονότι οἱ περισσότεροι τῶν ἡγεμόνων, εἶναι παπικοί. Εἰς τὴν Βόρειον Εὐρώπην, μετὰ πολλοὺς σφόδροὺς ἀγῶνας, ἡ εἰρήνη τῆς Βεστφαλίας (1648), ἐξασφαλίζει εἰς τοὺς προτεστάντας ὅσα πρὸς τοὺς παπικοὺς δικαιώματα. Εἰς Βέλγιον καὶ Ὀλλανδίαν (Κάτω χώραι) διεδύθη ὁ προτεσταντισμὸς καὶ ἐπεκράτησεν ἰδίως εἰς τὴν Ὀλλανδίαν. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀπὸ τοῦ 1558 ὁ προτεσταντισμὸς γίνεται ἐπίσημος θρησκεία τοῦ κράτους. Εἰς τὴν Γαλλίαν τέλος εἰσήχθη μὲν ὁ προτεσταντισμός, ἀλλὰ κατόπιν τῶν ἐγερθέντων κατ’ αὐτοῦ διωγμῶν, δὲν ἐπεκράτησε.

Οὕτω μέχρι τοῦ ΙΖ’ αἰῶνος ἡ δύναμις τοῦ παπισμοῦ ἐμειώθη σημαντικῶς, ἐξηκολούθησε δὲ βαίνουσα πρὸς τὴν καταστροφήν της καὶ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον, πολεμηθεῖσα καὶ εἰς τὰς χώρας, αὗτινες ἄλλοτε τὴν ἐνίσχυον. Εἰς τὴν Γαλλίαν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ’ (1643—1715) συνεκάλεσε σύνοδον εἰς Παρισίους τῷ 1682 καὶ ἀνεκήρυξε τὰς γαλλικανικὰς λεγομένας ἐλευθερίας, αἱ σπουδαιότεραι τῶν ὅποιων ἦσαν ἡ ἐπέμβασις τοῦ βασιλέως εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ ὅτι ἡ ἔξουσία τοῦ πάπα εἶναι μόνον πνευματικὴ καὶ ὑπόκειται εἰς τὰς Οἰκουμενικὰς συνόδους. Τὰ στηρίγματα τέλος τῆς παπικῆς δυνάμεως, οἱ Ἰησουΐται, κατεδιώχθησαν εἰς Γαλλίαν, Πορτογαλλίαν, Ἰσπανίαν καὶ εἰς τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως εἰς τοιοῦτον σημεῖον, ὥστε ὁ Πάπας Κλήμης ὁ ΙΔ’ τῷ 1775 διέλυσε τὸ τάγμα, ἐπιτρέψας εἰς τὰ μέλη του νὰ ἐγγραφοῦν εἰς ἄλλα τάγματα.

Μετὰ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν ἀρχίσασαν τῷ 1789, ἡ δύναμις τοῦ παπισμοῦ τελείωσε κατέπεσε. Εἰς τὴν Γαλλίαν κατ’ ἀρχὰς κατηργήθη ὁ χριστιανισμὸς καὶ εἰσήχθη ἡ λατρεία τοῦ ὁρθοῦ λόγου, ἀλλὰ μετ’ ὀλίγον ψηφισθείσης ἀνεξιθρησκείας, ἐπανῆλθεν ὁ

χριστιανισμός, δὲ Ναπολέων (1801) ἐπανέφερε τὰς γαλλικανικὰς ἔλευθερίας. Κατόπιν δμως, ἐπειδὴ τὰ μοναχικὰ τάγματα τοῦ πάπα, ὑπερασπίζοντα τὴν ἔξουσίαν του, τὴν δποίαν ἐζήτουν νὰ ἐπαναφέρουν, ἐθεωρήθησαν ἀντιδημοκρατικά, ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις ἀπὸ τοῦ 1880 διέκοψε πᾶσαν σχέσιν μὲ τὴν Ἐκκλησίαν, κατήργησε τὴν ὑποχρεωτικὴν διδασκαλίαν τῶν θρησκευτικῶν εἰς τὰ σχολεῖα καὶ οὐδεμίαν ἐπίσημον θρησκεύειν τοῦ κράτους ἀναγνωρίζει.

Τῷ 1814 τὸ ἐν Βιέννη συνέδριον κατήργησε τὰς ἔκκλησιας τικὰς ἡγεμονίας τῆς Γερμανίας ἰδρυθείσας ἀπὸ τοῦ I' αἰῶνος, εἰς τὰς δποίας ἡγεμόνες ἦσαν οἱ ἐπίσκοποι.

Τέλος κατὰ τὸ 1870 τὸ παπικὸν κράτος, τὸ δποῖον ὅταν ἐδωρήθη εἰς τὸν πάταν τὸν βον αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Πιπίνου, περιελάμβανε τὴν μέσην Ἰταλίαν καὶ σὺν τῷ χρόνῳ, ἀποσπασθέντων τῶν ἀποτελούντων αὐτὸν κρατιδίων, εἶχε περιορισθῆ εἰς τὴν Ῥώμην, κατηργήθη. Ὁ ἐνώσας ὑφ' ἔαυτὸν τὰς Ἰταλικὰς χώρας βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ κατέλαβε καὶ τὴν Ῥώμην, τὴν δποίαν ἔκαμε πρωτεύουσαν τοῦ Ἰταλικοῦ κράτους. Ὁ πάπας τότε ἐζήτησε νὰ χρίσῃ τὸν βασιλέα ὡς ἐντολοδόχον του, ἀλλ' ἡ πρότασίς του ἀπερρίφθη καὶ ἔκτοτε ἐκήρυξε τὸν ἔαυτόν του δέσμιον εἰς τὸ Βατικανόν, μέσα εἰς τὸ δποῖον περιώρισε πᾶσαν τὴν κοσμικὴν ἔξουσίαν του καὶ περιμένει τὴν ἥμέραν καθ' ἣν θὰ ἐπιτύχῃ τὴν κοσμικὴν ἔξουσίαν ἐπὶ τῶν χριστιανῶν. Τέλος κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1929 τὸ Ἰταλικὸν κράτος ἀνεγνώρισε τὴν πόλιν τοῦ Βατικανοῦ ὡς ἔδιον κράτος, τοῦ δποίου τὸ ἔδαφος ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ Βατικανὸν μεθ' δλων τῶν ἀπὸ τοῦτο ἐξαρτωμένων παλατίων, ἔκκλησιῶν καὶ λοιπῶν ἀκινήτων. Τοῦ κράτους τούτου εἶναι ἀρχηγὸς δ Πάπας, δστις δικαιοῦται νὰ διορίζῃ τοὺς πρέσβεις του εἰς τὰ ἄλλα κράτη, ἀτινα ἀντιπροσωπεύονται εἰς τὸ κράτος τοῦ Βατικανοῦ δπως καὶ εἰς τὰ ἄλλα κράτη.

§ 43

**Λατρεία, ἡθη καὶ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία
τῶν χριστιανῶν τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας
κατὰ τὴν Δην περίοδον.**

Ἡ λατρεία εἰς τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους γίνεται πομπώδης καὶ μεγαλοπρεπεστάτη. Οἱ πάπαι προσπαθοῦν καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου νὰ συγκρατήσουν τοὺς χριστιανοὺς ὑπηκόους των. Ἡ ἀναγέννησις τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, κατέστησεν εὔκολον τὴν μεγίστην πρόοδον τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ εἰς τὴν δυτικὴν Ἐκκλησίαν. Πανταχοῦ κτίζονται μεγαλοπρεπέστατοι ναοί, ὅπως ὁ ναὸς τοῦ Ἀγίου Πέτρου εἰς Ρώμην, ὁ Ἀγιος Στέφανος εἰς τὴν Βιέννην, ἡ Notre dame εἰς Παρισίους (εἰκ. 25) κλπ., ἔμφανίζεται δὲ καὶ νέος ωρθμὸς κατὰ τὸν δόποιον ἡνώθησαν ἀρμονικῶς οἱ δύο ἄλλοι ωρθμοί, ἡ βασιλικὴ καὶ ὁ βυζαντινός.

Ἡ ζωγραφικὴ ἐκαλλιεργήθη μεγάλως θαυμάσιοι δὲ ζωγράφοι, ὅπως ὁ Τιτσιανός, ὁ Ραφαήλ, ὁ Μιχαήλ Ἀγγελος καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἔξετέλεσαν ἔργα, τὰ δποῖα μέχρι σήμερον προκαλοῦν τὴν κατάπληξιν. Καὶ ἡ μουσικὴ τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας ἀνεπτύχθη σπουδαίως, πλησιάζουσα ὅμως τὴν κοσμικὴν μουσικήν. Ἡ ἀντίθεσις τέλος πρὸς τοὺς προτεστάντας, καταργήσαντας τὰς ἑορτὰς καὶ τὴν τιμὴν τῶν ἀγίων, ηὕξησε καταπληκτικῶς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑορτῶν καὶ τῶν ἀγίων. Ὄταν ὅμως λάβῃ τις ὑπ' ὅψει, ὅτι ὁ μὲν κλῆρος δὲν παρέχει παράδειγμα πρὸς μίμησιν, καὶ ὅτι ἔξακολουθεῖ ἡ λατρεία νὰ τελῆται εἰς τὴν ἀκατάληπτον εἰς τοὺς χριστιανοὺς λατινικὴν γλῶσσαν, δύναται νὰ συμπεράνῃ ὅτι ἡ λατρεία τελεῖται μόνον μηχανικῶς, χωρὶς νὰ ἐπιδῷ εἰς τὸν ἡθικὸν βίον τῶν χριστιανῶν, ἐκ τῶν δποίων οἱ ἀμαθεῖς ἔξακολουθοῦν νὰ κατέχωνται ἀπὸ πολλὰς προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας τῶν προηγουμένων χρόνων.

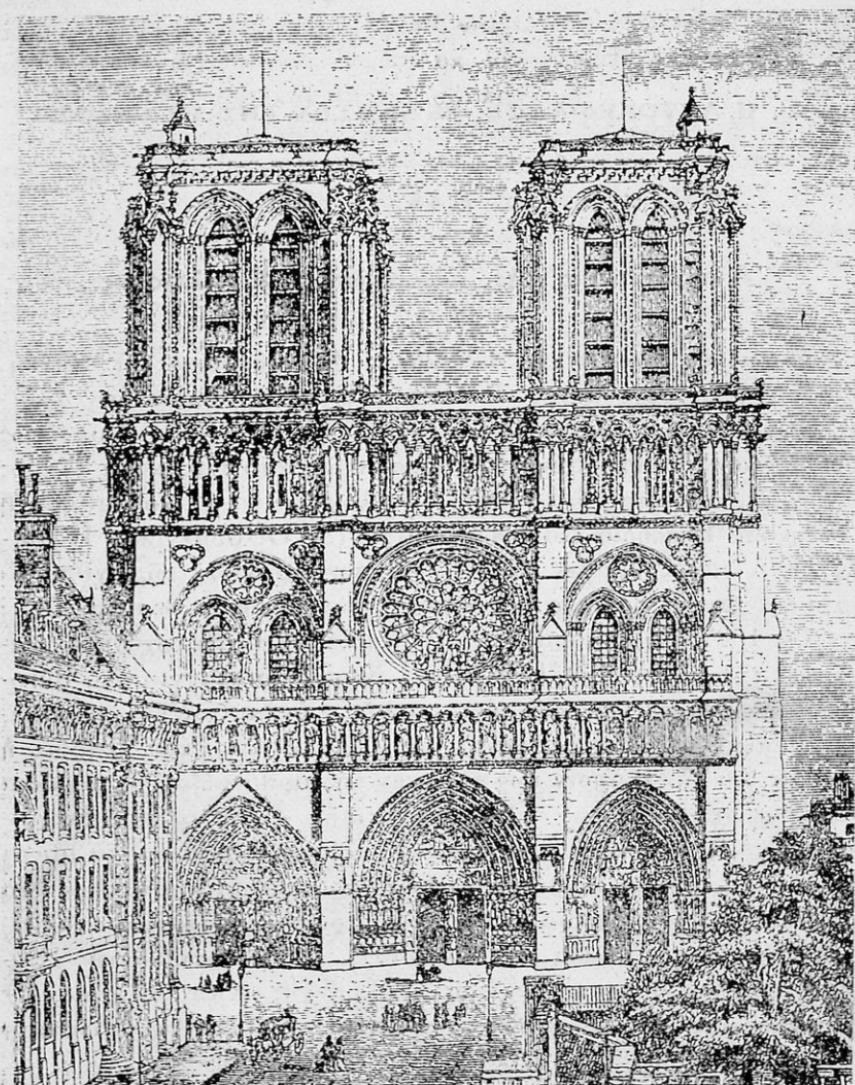
Κατὰ τὸ 1870 ὁ πάπας Πίος ὁ Θ' συνεκάλεσεν εἰς τὸ Βατικανὸν σύνοδον τῶν ὑπ' αὐτὸν κληρικῶν, ἡ δποία ἐψήφισε τὸ ἀλλάθητον τοῦ πάπα, παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις πολλῶν κληρικῶν, ἐκ Α. Παππαδάτου—Ἐκκλησιαστικὴ Ιστορία—ἔκδοσις 4'

8

τῶν λαβόντων μέρος εἰς τὴν σύνοδον ταύτην. Διὰ τοῦτο πολλοὶ θεολόγοι μὴ παραδεχθέντες τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἔδουσαν τὴν Ἐκκλησίαν τῶν παλαιοκαθολικῶν. Οἱ παλαιοκαθολικοὶ εὑρισκόμενοι ἦδη κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς Αὐστρίαν καὶ Ἐλβετίαν, ἔχοντες ἴδιαιτέρας Ἐκκλησίας καὶ δύο ἐπισκόπους. Παλαιοκαθολικαὶ Ἐκκλησίαι μικροὶ νόμισταν ταὶ καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν, Ἰταλίαν, Ἰσπανίαν καὶ Μεξικόν. Αἱ παλαιοκαθολικαὶ αὗται Ἐκκλησίαι μὴ ἀναγνωρίζουσαι τὸ πρωτεῖον τοῦ πάπα, πλησιάζουν μὲν κάπως τὴν ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, δυστυχῶς ὅμως διετήρησαν πλὴν τοῦ πρωτείου πάσας τὰς καινοδοξίας τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας.

Τὰ ἥδη τῶν χριστιανῶν τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, λόγῳ τῆς προσκολλήσεως εἰς τοὺς ἔξωτεροικοὺς τύπους, δὲν ἔβελτιώθησαν. Αἱ ὑλιστικαὶ καὶ ἄμεοι ἵδεαι εὐρίσκουν κατάλληλον ἔδαφος εἰς τοὺς χριστιανοὺς τῆς δύσεως, τοὺς ὅποιους κρατεῖ ἡ Ἐκκλησία θρησκευτικῶς ἀμαθεῖς. Ἡ προσπάθεια ὅμως τῶν παπῶν ποὸς διατήρησιν καὶ ἔξαπλωσιν τῆς ἔξουσίας των, συνετέλεσεν εἰς τὴν ἔδουσιν πολλῶν μοναχικῶν ταγμάτων, τὰ ὅποια ἐπεδόθησαν οὐ μόνον εἰς τὴν στήριξιν τοῦ παπικοῦ ἀξιώματος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τοὺς ἀπολιτίστους λαούς. Πολλοὶ ἱεραπόστολοι εἰργάσθησαν μὲν αὐταπάρησιν πρὸς διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου εἰς πολλοὺς λαούς τῆς Ἀσίας, Ἀφρικῆς καὶ Αὐστραλίας, οὐκ διλίγοι δὲ πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἀποστολῆς των ταύτης, ὑπέστησαν φοβεράς στερογήσεις καὶ κακουχίας καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον.

Ἡ παιδεία τέλος εἰς τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν κατὰ μὲν τοὺς πρώτους αἰῶνας οὐδὲν σπουδαῖον παρουσίασε, κατὰ τοὺς τελευταίους δὲ αἰῶνας ἀνεπτύχθη σπουδαίως. Πολλοὶ ἐπιφανεῖς θεολόγοι διεκρίθησαν εἰς πάντας τοὺς κλάδους τῆς θεολογίας, ἰδίως δὲ ἡ θεολογία ἔλαβε μεγίστην ἀνάπτυξιν μεταξὺ τῶν γερμανῶν, οἵ διόποιοι ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὰ δόγματα τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας, μετὰ τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν.

*Eἰκ. 25. Ο μητροπολιτικὸς ναὸς τῶν Παρισίων.
(Notre-Dame)*

Δ'. Η ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΩΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΣΩΣ.

§ 44

‘Ανεξαρτησία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας.

Μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως αἱ Ἐκκλησίαι τῆς δημιουργούμενης ἔλευθερας Ἑλλάδος, ὅπως ἦτο φυσικόν, διέκοψαν τὰς πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως σχέσεις τῶν καὶ διημύνοντο προσωρινῶς ἀπὸ τοὺς κατὰ τόπους ἀρχιερεῖς. Δὲν ἦτο οὔτε δρόμον, οὔτε λογικὸν νὰ ἔξακολουθήσῃ ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἐξαρτωμένη ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριαρχην, ὁ ὅποιος διετέλει ὑπὸ τὴν ἀμεσον ἔξουσίαν τῆς ἔχθρικῶτατα πρὸς τοὺς Ἑλληνας διακειμένης τουρκικῆς κυβερνήσεως.

Τῷ 1827 συνέστη ἐπιτροπή, ἥ δποια συνέταξε σχέδιον διοικήσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ τοῦτο συνιστᾶτο σύνοδος ἀρχιερέων ἐκ τριῶν ἥ πέντε μελῶν, ὁνομαζούμενη ἐκκλησιαστικὴ ἐπιτροπή Ἔργον ταύτης ἦτο ἥ διοίκησις τοῦ κλήρου, ἥ φροντις διὰ τὴν τήρησιν τῶν κανόνων τῆς ὁρθοδοξίας, ἥ μεριμνα περὶ τῶν σχολείων καὶ τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας τῶν χριστιανῶν καὶ ἥ ἐν γένει ἐποπτεία εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ μοναστήρια. Τὸ σχέδιον ὅμως τοῦτο δὲν ἐπραγματοποιήθη, διότι τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν τριῶν προστατίδων δυνάμεων Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ῥωσσίας, ἥ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος καὶ διωρίσθη κυβερνήτης ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας. Ὁ Καποδίστριας τότε συνέστησε νέαν ἐπιτροπὴν διὰ νὰ κανονίσῃ τὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ᾽ ἥ δολοφονία του διέκοψε τὸ ἔργον.

Μετὰ τὴν ἔλευσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα τοῦ βασιλέως Ὁθωνος συνέστη τῷ 1833 ἐπταμελῆς ἐπιτροπή, τῆς δποίας κυριώτερον μέλος ἦτο ὁ Φαρμακίδης, πρὸς τακτοποίησιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Ἡ ἐπιτροπὴ αὗτη προέτεινε τὴν τελείαν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ πάσης ἀλλῆς καὶ τὴν συγχρότησιν διαρκοῦσσαν, ὡς ἀνωτάτης ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς κατὰ τὸ παρόν. δειγμα τῆς ὁρσικῆς Ἐκκλησίας, συνέταξε δὲ καὶ καταστατικὸν

χάρτην κατὰ τὸν δποῖον νὰ κυβερνᾶται ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος. Πάντες τότε οἱ ἀρχιερεῖς τῆς Ἑλλάδος προσεκλήθησαν εἰς τὴν τότε πρωτεύουσαν Ναύπλιον, ὅπου ἐνέκριναν ὅλα τὰ ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς προταθέντα.

Οὕτως ἔξεδόθη βασιλικὸν διάταγμα κατὰ τὸ 1833, τὸ δποῖον κατέστησε νόμον τοῦ κράτους τὸν ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ὑποβληθέντα καταστατικὸν χάρτην τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τοῦτον ὡς ἀνωτάτη ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ συνεκροτήθη πενταμελῆς Ἱερὰ Σύνοδος, κατ' ἔτος ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως καλουμένη, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἔχοντος τὰ πρεσβεῖα τῆς χειροτονίας ἀρχιερέως. Ὡρίσθη ἐπίσης νὰ παρίσταται εἰς τὴν σύνοδον ταύτην ἀντιπρόσωπος τοῦ βασιλέως, ὁ Ἐπίτροπος, ὅστις δὲν εἶχε μὲν δικαίωμα ψήφου, ἀλλ' ἐπρεπε νὰ ὑπογράψῃ καὶ οὗτος τὰς συνοδικὰς ἀποφάσεις καὶ νὰ ἀποκρούῃ πᾶσαν ἀπόφασιν ἀντιτιθεμένην πρὸς τοὺς νόμους τῆς πολιτείας. Συμφώνως πρὸς τὸν καταστατικὸν τοῦτον χάρτην ἡ Ἐκκλησία κατέστη ἀνεξάρτητος ἔχουσα κεφαλὴν τὸν Ἰησοῦν Χριστόν.

‘Αλλ’ ἡ τοιαύτη ϕύμισις τῶν πραγμάτων δὲν ἀνεκοινώθη πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, καὶ διὰ τοῦτο οὗτος διέκειτο ψυχρῶς πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν, μὴ ἀναγνωρίζων τὰ γενόμενα, τῶν δποίων δὲν ἔλαβεν ἐπίσημον γνῶσιν, ὅπως ἐπέβαλεν ἡ ἐκκλησιαστικὴ τάξις. Μόλις κατὰ τὸ ἔτος 1850 ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις κατέστησε γνωστὰ εἰς τὸ Οἰκουμ. Πατριαρχεῖον τὰ ἐν Ναυπλίῳ τῷ 1833 τελεσθέντα. ‘Ο Πατριάρχης τότε Ἀνδριμός ὁ Α’, συγκαλέσας ἐνδημοῦσαν σύνοδον, ἔξεδωκε τὸν λεγόμενον συνοδικὸν τόμον. Κατὰ τοῦτον καθίστατο ἀνεξάρτητος ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία, ἀλλ’ ἀπὸ τοῦ 1850, ὅταν δηλαδὴ ἀνεκοινώθη τοῦτο εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, καθώριζετο ὁ τρόπος τῆς διοικήσεώς της, ἀνευ ἀναμίξεως τῆς πολιτείας, ἀνετίθετο ἡ προεδρία τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τὴν δποίαν ἀνεγνώρισεν, εἰς τὸν Μητροπολίτην Ἀθηνῶν, ἢτις ἦτο τότε πρωτεύουσα καὶ ἐπεβάλλετο εἰς τὴν σύνοδον νὰ ζητῇ πάντοτε τὰς διδηγίας τοῦ Πατριαρχείου, ἀπὸ τὸν δποῖον θὰ λαμβάνῃ καὶ τὸ ἄγιον Μύρον.

‘Η Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις κατ’ ἀρχὰς δὲν ἀπεδέχθη τὸν συνοδικὸν τοῦτον τόμον, πρὸς κατάπαυσιν δμως τῆς δημιουργηθείσης ψυχρότητος, κατὰ τὸ ἔτος 1852 ἐψήφισε νέον καταστατικὸν χάρτην, κανονίσαντα τελειότερον τὰ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

καὶ ἀποδεχθέντα νὰ προεδρεύῃ τῆς συνόδου δὲ Μητροπολίτης· Ἀθηνῶν καὶ νὰ λαμβάτεται τὸ ἄγιον Μύρον παρὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὡς δεῖγμα σεβασμοῦ καὶ ἀναγνωρίσεως τημητικοῦ πρωτείου.

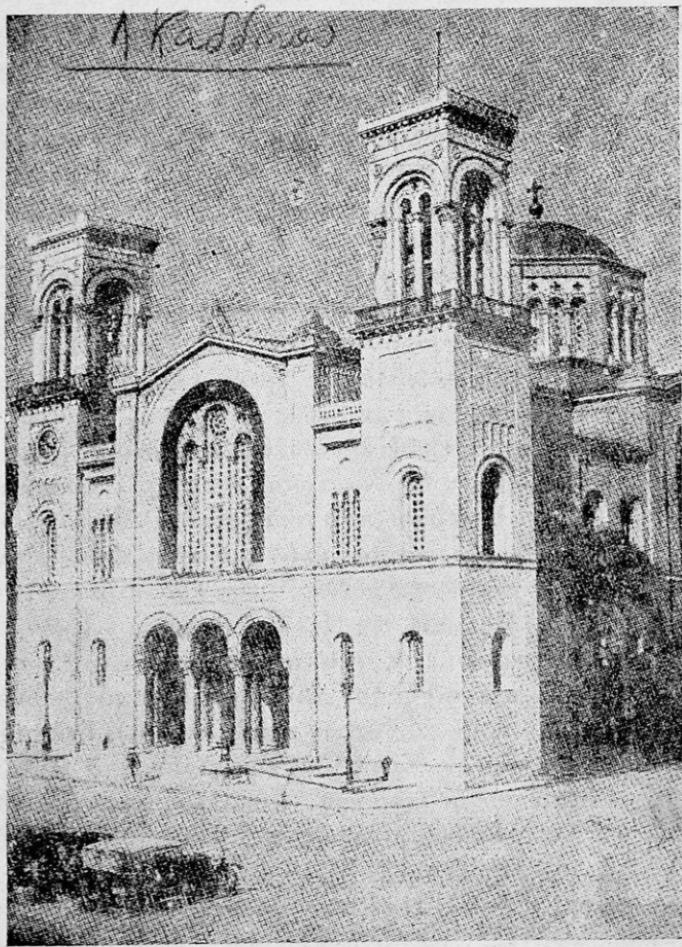
§ 45.

Διοίκησις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὴν πολιτείαν.

Ἡ διοίκησις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας συμφώνως πρὸς τὸν Καταστατικὸν χάρτην τοῦ 1852, ἀνετέθη εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον, ἀποτελουμένην ἀπὸ πέντε ἀρνιεροὺς ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν ἐκλέγεται ὑπὸ συνόδου ἀποτελουμένης ἐξ ὅλων τῶν ἀρχιερέων, οἵ δὲ ἐπίσκοποι ἐκλέγονται ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς συνόδου, ἥτις προστείνει τρεῖς ὑποψηφίους εἰς τὴν ἀνωτάτην ἔξουσίαν τῆς πολιτείας, αὗτη δὲ ἐγκρίνει τὸν ἕνα. Οἱ ἐπίσκοποι διευθύνουν ἔκαστος τὴν Ἐκκλησίαν τῆς περιφερείας του καὶ ποιοῦστανται τῶν λοιπῶν κληροικῶν. Πλησίον ἔκαστου ἐπισκόπου ὑφίσταται δικαστήριον ἀποτελούμενον ἐκ τεσσάρων συνήθως ἀξιωματούχων κατωτέρων κληροικῶν ὑπὸ τὴν προεδρίαν του. Τὸ δικαστήριον τοῦτο ἐπιβάλλει ποινὰς εἰς τοὺς παρεκτρεπομένους κληροικοὺς καὶ λύει τὰς μεταξὺ αὐτῶν διαφοράς. Κατὸ ἐπικρατήσασαν συνήθειαν τὰ μέλη τοῦ ἐπισκοπικοῦ τούτου δικαστηρίου ἔχουν μόνον συμβουλευτικὴν ψῆφον, ὑπερισχύει δὲ πάντοτε ἡ γνώμη τοῦ ἐπισκόπου· κατὰ τῶν ἀποφάσεων τοῦ ἐπισκοπικοῦ δικαστηρίου δύναται νὰ γίνῃ ἔφεσις ἐνώπιον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Οἱ ἐπίσκοποι δικάζονται ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, τὰ δὲ μέλη τῆς Συνόδου, ὑπὸ πάσης τῆς Ἱεραρχίας τοῦ κράτους, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συγκαλούμενης. Ἡ ἐπιβολὴ ποιῶν εἰς τοὺς κληρικοὺς πέραν ἐνὸς διοισμένου σημείου, ἀπαιτεῖ καὶ τὴν ἔγκρισιν τῆς κυβερνήσεως, ἥτις ἀναλαμβάνει, δταν παρουσιασθῇ ἀνάγκη τῆς συνδρομῆς της, καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐπιβαλλούμενων ποινῶν.

Εἰς τὸν καταστατικὸν χάρτην τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας δοί-

ζεται δ τρόπος τῆς εἰς τὴν διοικοῦσαν Σύνοδον ἀντιπροσωπείας τῆς πολιτείας, παρισταμένου ὃς εἴπομεν τοῦ βασιλικοῦ ἐπιτρό-

Eik. 26. Ὁ Μητροπολιτικὸς ναὸς Ἀθηνῶν.

που, ἡ τοῦ ἐπιτρόπου ἐπιχρατείας, δπως ὠνομάσθη οὗτος μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς βασιλείας. Αἱ ἀποφάσεις τῆς Ιερᾶς Συνόδου, πλὴν τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ἀπαιτοῦν τὴν ἔγκρισιν τῆς κυβερνήσεως, ἢ δποία, ὅταν τὰς ἔγκρινῃ, τὰς

καθιστᾶ νόμους τοῦ κράτους. Τοῦτο πολλάκις παρέσχεν ἀφορμὰς συγκρούσεων μεταξὺ Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο ἀνεπύχθη μεταξὺ τῶν θεολόγων καὶ ἀνωτέρων κληρικῶν τάσις τις χωρισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, διόποιος δῆμως δὲν ἦτο εὐκολὸν νὰ γίνῃ, διότι καὶ ἡ πολιτεία ἔχει ἀνάγκην τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνδρομῆς καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς πολιτειακῆς συνδρομῆς. Τοιαύτη ἀλλως τε τάσις ἐπεκράτει πάντοτε, ὡς εἴδομεν, εἰς τὴν ἀνατολικὴν δρυθόδωξον Ἐκκλησίαν καὶ πάντοτε ἡ πλειοψηφία τῶν διοικούντων ἀπέκλινεν ὑπὲρ τῆς γνώμης τῆς μετρημένης καὶ δικαιολογημένης ἐποπτείας τῆς πολιτείας εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα.

Μετὰ τὴν πρὸς ἀνόρθωσιν τῶν κακῶν κειμένων εἰς τὸ κράτος ἐπανάστασιν τοῦ 1909, ^{μεγάλαι} μεγάλαι προσπάθειαι πρὸς ἀναθεώρησιν καὶ τελειοποίησιν τῆς κειμένης ἐκκλησιαστικῆς νομοθεσίας, μὲν ἐπὶ κεφαλῆς θεολόγους διακρινομένους διὰ τὴν μόρφωσίν των καὶ τὸν πόθον των πρὸς ἀνύψωσιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, κατὰ δὲ τὸ 1914 ἐπετεύχθη ἡ σύστασις νομοπαρασκευαστικῆς ἐπιτροπῆς πρὸς ἀναθεώρησιν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς νομοθεσίας. Ἀλλ' αἱ διάφοροι πολιτικαὶ ἀνωμαλίαι τοῦ κράτους, αἱ ὅποιαι παρέσυραν καὶ συνετάραξαν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ἀνέκοψαν πᾶσαν ὑπὲρ τῆς ἀνορθώσεως αὐτῆς προσπάθειαν.

Κατὰ τὸ 1923, ὅτε ἀνῆλθεν εἰς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον τῶν Ἀθηνῶν ὁ διακρινόμενος διὰ τὴν μόρφωσίν του καὶ διὰ τὸ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ἐνδιαφέρον του Χρυσόστομος, συνεκλήθη ἡ Ἱεραρχία (σύνολον τῶν ἀρχιερέων τῆς Ἑλλάδος), ἥτις συνέταξε νέον καταστατικὸν χάρτην. Κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους συνεκλήθη ἐκ δευτέρου ἡ Ἱεραρχία, ἥτις ἐτροποποίησε τὸν ἥδη συνταχθέντα καταστατικὸν χάρτην, διτις ἐπεκυρώθη ὑπὸ τῆς τότε ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ ἀτέλεια δῆμως τοῦ καταστατικοῦ τούτου χάρτου, ἐδημιούργησεν ἀνωμαλίας τινάς, ἔως οὖν ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις διὰ τῶν νόμων 5187 τοῦ 1931 καὶ 5348 τοῦ 1932, ἐψήφισεν ἐν συνεννοήσει μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, τὸν καταστατικὸν χάρτην τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, διόποιος ὑφίσταται σήμερον.

Κατὰ τοῦτον ἡ ἀνωτάτη ἔξουσία παρέχεται εἰς τὴν σύνοδον τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας, συνερχομένην τακτικῶς κατὰ τριεῖαν καὶ ἐκτιάκτως, διάκοις παρίσταται ἀνάγκη. Ἀντιπρόσωπος

ταύτης, είναι ή 'Ιερὰ Σύνοδος, διαρκῶς παραμένουσα εἰς Ἀθήνας, ἥτις ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν ὃς πρόεδρον καὶ δώδεκα ἀρχιερεῖς κατ' ἕτος καλουμένους κατὰ τὰ πρεσβεῖα τῆς χειροτονίας των. Εἰς τὴν σύνοδον τῆς Ἱεραρχίας καὶ τὴν ἀντιπρόσωπυν ταύτης παρακάθηται ὁ ἐπίτροπος τῆς ἐπικρατείας, ὅστις πάντοτε γνωμοδοτεῖ ἄνευ ψήφου, πλὴν τῶν ζητημάτων πίστεως καὶ λατρείας, ἡ δὲ γνώμη του καταχωρίζεται εἰς ἰδιαίτερα πρακτικά. Οἱ ἀρχιεερεῖς τέλος ἐκλέγονται, ὅπως ἔξελεγοντο κατὰ τὸν καταστατικὸν χάρτην τοῦ 1852, ὑπὸ τῆς Ἱεραρχίας.

§ 46.

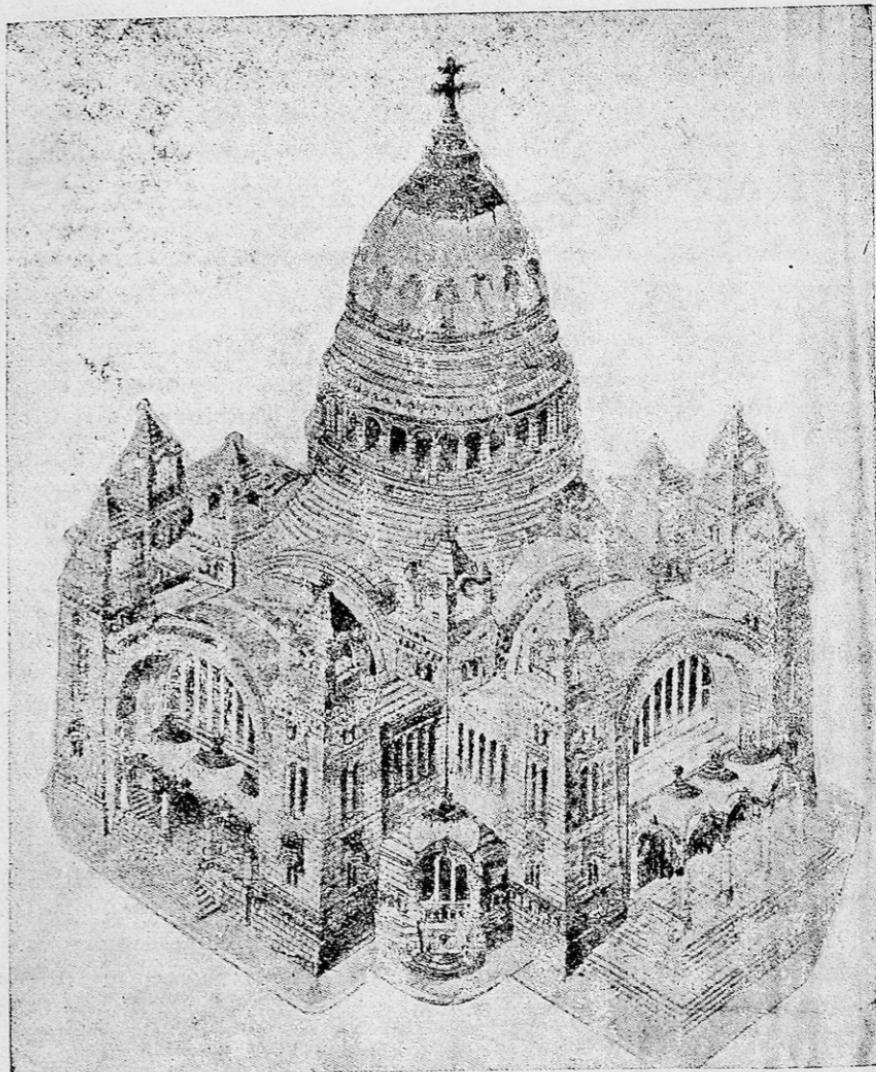
Λατρεία ἡθη καὶ παιδεία τῶν χριστιανῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας.

Η λατρεία κατ' ἀρχάς, ἔνεκα τοῦ πολυετοῦς ἀγῶνος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος, ἔξεπεσε. Αἱ τελεταὶ ἔγινοντο μὲν σύμφωνα μὲ τὰς κειμένας διατάξεις τῆς δρομοδόξου Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐστεροῦντο τῆς διακρινούσης ἄλλοτε ταύτας μεγαλοπρεπείας. Κατόπιν δύως, ὅταν ὠργανώθη ἡ Ἐκκλησία καὶ κατέπαυσεν ὁ ἀπελευθερωτικὸς κατὰ τῶν Τούρκων ἀγών, ἀρχίζει ἡ λατρεία νὰ βελτιώνεται. Εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἐκτίσθησαν μεγαλοπρεπεῖς ναοί, βυζαντινοῦ όντμοῦ ὃς ἐπὶ τὸ πλεῖστον (εἰκ. 26 καὶ 27), οἵ δποιοὶ ἐκοινήθησαν μὲ ἀρίστας εἰκόνας ἔνων καὶ Ἑλλήνων ζωγράφων. Ἐκαλλιεργήθη ἐπίσης ἡ Βυζαντινὴ μουσικὴ καὶ ἴδούθη τὸ 1904 ἔδρα πρὸς διδασκαλίαν ταύτης εἰς τὸ Ὁδεῖον Ἀθηνῶν, κατὰ δὲ τοὺς νεωτέρους χρόνους εἰσῆχθη εἰς τινας ναοὺς ἢ τετράφωνος μουσική, ἢ δποία δυστυχῶς ἐνίστε νπὸ ἀκαταλλήλων μουσικῶν χρησιμοποιουμένη, πλησιάζει πρὸς τὴν κοσμικὴν μουσικήν. Ἐν γένει κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἡ θεία λατρεία καθίσταται μεγαλοπρεπής.

Τὰ ἥθη τῶν χριστιανῶν τῆς Ἑλλάδος δὲν διετήρησαν τὴν καθαρότητα των κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους. Αἱ διάφοροι ὄλιστικαὶ θεωρίαι τῆς Εὐρώπης ἐπέδρασαν καὶ εἰς ἡμᾶς καὶ μετέδωκαν τὴν ἀγάπην πρὸς τὰς ἀπολαύσεις καὶ τὴν ἀδιαφορίαν πρὸς τὴν θρησκείαν. Ἡ ἀμάθεια ἐξ ἄλλου κατέστησε τοὺς Ἑλ-

ληνας κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἀπελευθερώσεώς των προ-
ληπτικοὺς καὶ δεισιδαίμονας. Πρὸς ἀνύψωσιν τῶν ἡθῶν μεγί-
στη προσπάθεια καταβάλλεται ἥδη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς
πολιτείας. Πολὺ ἡκμασε παρ' ἡμῖν ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη,
ἀπόδειξις δὲ τούτου εἶναι ἡ ἔδρυσις πολλῶν φιλανθρωπικῶν κα-
ταστημάτων, μὲ δόξα παρεχόμενα ὑπὸ εὐσεβῶν καὶ φιλανθρώ-
πων χριστιανῶν.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς
ἀπελευθερώσεώς μας, ἦτο εἰς ἐλειεινὴν κατάστασιν. Οἱ περισσό-
τεροι αἱρητικοὶ ἐδυσκολεύοντο καὶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ἀκόμη.
Οταν δύμως ἡλευθερώθη ἡ Ἑλλάς, ἐστράφησαν ἀπαντες πρὸς
τὰ γράμματα καὶ πρὸς τὴν μόρφωσιν, πολλοὶ δὲ σιφοὶ Ἐλληνες
ζῶντες εἰς τὴν Δύσιν κατηλήθυν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπεδόθησαν
εἰς τὸ μορφωτικὸν ἔργον τῶν. Ἀμέσως ἡρχισαν νὰ ἰδρύωνται
σχολεῖα, διὰ δὲ τὴν μόρφωσιν τοῦ αἱρητοῦ, ἰδρύθη ἡ Ριζάρειος
σχολὴ ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν ἀδελφῶν Ριζάρων τῷ 1843 καὶ διάφο-
ροι ἱερατικαὶ σχολαὶ εἰς Σύρον, Χαλκίδα, Τρίπολιν καὶ Κέρκυ-
ραν καὶ κατὰ τὸ 1837 ἰδρύθη τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν
καὶ ἡ Θεολογικὴ τούτου σχολή. Πολλοὶ θεολόγοι τελειοποιήσαν-
τες τὰς σπουδάς των εἰς τὰ Εὐρωπαϊκὰ πανεπιστήμια, διεκρίθη-
σαν εἰς πάντας τοὺς κλάδους τῆς Θεολογίας καὶ ὑπηρέτησαν τὴν
Ἐκκλησίαν εἴτε ὡς αἱρητικοί, εἴτε ὡς καθηγηταί, εἴτε ὡς κήρυ-
κες τοῦ θείου λόγου. Ἡδη ἐλήφθη φροντὶς πρὸς μόρφωσιν καὶ
πάντων τῶν κατωτέρων αἱρητικῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἀποβλέπομεν
δὲ πάντες μὲ μεγάλην αἰσιοδοξίαν εἰς τὸ μέλλον, διότι εἶναι
ίστορικῶς ἀποδεδειγμένον, διτοῦ ὁ Ἐλληνισμὸς καὶ ἡ μόρφωσις
ἔχουσι τὴν αὐτὴν σημασίαν. Ινι: ἐννοήσῃ τις τοῦτο, ἀρκεῖ νὰ
λάβῃ ὑπ' ὅψει, διτοῦ ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων καὶ ὁ πολι-
τισμὸς τῶν Εὐρωπαϊκῶν λαῶν, διφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς
τοὺς μετά τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν καταφυγόνιας εἰς τὴν Εὐ-
ώπην λογίους Ἐλληνας.

*Εἰκ. 27. Ο εἰς τὰς Πάτρας ἀνεγειρόμενος ναὸς
τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου.*

Ε' ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

§ 47

Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸν παπισμόν.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ πάπαι κατέβα-
ῖλον μεγάλας προσπαθείας δπως ὑποτάξιον ὑφ' ἔαυτοὺς τὴν ὁρ-
θόδοξον Ἐκκλησίαν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐζήτησαν νὰ ἔξε-
γείρουν τοὺς ἡγεμόνας κατὰ τῶν τούρκων, ἐλπίζοντες ὅτι θὰ
ἔξησφάλιζον τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ὅταν οἱ
ἡγεμόνες κατελάμβανον τὸ Βυζαντικὸν κράτος, Εἰς τὰς προτρο-
πὰς ὅμως ταύτας δὲν ἐφάνησαν πρόθυμοι οἱ ἡγεμόνες. οἱ δποῖοι
δὲν ἦσαν πλέον τυφλὰ ὅργανα τῶν παπῶν. Ἐπειδὴ οἱ πάπαι
δὲν ἐπέτυχον νὰ ἔξεγείρουν τοὺς ἡγεμόνας, ἔθεσαν εἰς ἐνέργειαν
πρὸς ὑποταγὴν τῶν ὁρθοδόξων τὸ μέσον τοῦ προσηλυτισμοῦ.
Πλῆθος μοναχῶν, διαφόρων μοναχικῶν ταγμάτων τῆς Δύσεως,
διεσπάρησαν εἰς τὴν Ἀνατολήν, δπου μὲ διάφορα μέσα, κυρίως
ὅμως μὲ τὴν ἴδρυσιν σχολείων, ἐνήργουν προσηλυτισμόν. Οἱ
σπουδαιότεροι ἐκ τῶν μοναχῶν τούτων ἦσαν οἱ Ἰησουνται.
Ὑπὲρ τοῦ προσηλυτισμοῦ εἰργάσθη καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ 1628 ἴδρυ
θεῖσα εἰς τὴν Ρώμην σχολὴ πρὸς μόρφωσιν ἰεραποστόλων. Εἰς
τὴν σχολὴν ταύτην προσειλκύντο καὶ ἐσπούδαζον καὶ Ἑλληνες
ἀρνησιθρησκοι, ἐστέλλοντο δὲ κατόπιν εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ
ἐνήργουν προσηλυτισμόν. Διὰ νὰ προσελκύσουν εὐκολώτερα τοὺς
ὁρθοδόξους οἱ παπικοὶ ἡροκοῦντο καὶ εἰς τὸ ἀναγνωρίσουν μό-
νον ἀρχηγόν των τὸν πάπαιν ἐλπίζοντες ὅτι μὲ τὸν καιρὸν θὰ
ἐπήρχετο ἡ ἀφομοίωσις.

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐνεργειῶν τούτων ἦσαν ἔλαχιστα
ἀναλόγως τῶν καταβληθεισῶν προσπαθειῶν. Εἰς τὴν Ἀνατολὴν
ἐπέτυχον νὰ ἴδρυσουν παπικὸν πατριαρχεῖον ἐν Συρίᾳ, τὸ δποῖον
περιέλαβε τοὺς προσηλυτισθέντας ὁρθοδόξους ἐκ τῆς Συρίας, Κα-
ραμανίας Μεσοποταμίας καὶ Αιγύπτου. Οἱ κληρικοὶ τοῦ πατριαρ-

χείου τούτου τηροῦν πάντα τὰ τῶν δρυδόξων, ἔκλεγουν δὲ οἱ ἐπίσκοποί του πατριάρχην καὶ ἡ ἔκλογὴ ἐπικυροῦται ἀπὸ τὸν πάπαν. Οἱ παπικοὶ οὗτοι ἀνερχόμενοι εἰς 120.000 περίπου, καλοῦνται «οὖνται» δηλαδὴ ἡνωμένοι μὲ τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν. Ἐλάχιστοι οὖνται ἔγιναν ἐπίσης εἰς τινας νήσους τῆς Ἑλλάδος. Περισσότερον δῆμος ἐπέτυχεν δὲ προσηλυτισμὸς μεταξὺ τῶν δρυδόξων τῆς Οὐγγαρίας, Σλαβωνίας, Δαλματίας καὶ τινων ἀλλων σλαυϊκῶν μερῶν. Ἐπίσης ἀποτελεσματικῶς ἐνήργησαν οἱ παπικοὶ εἰς τινας δρυδόξους κοινότητας, τὰς δποίας ἵδρυσαν πρὸ πάντων Ἑλληνες ἐκπατρισθέντες, ἀφ' ἐνὸς λόγῳ τῶν τουρκικῶν διωγμῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου χάριν ἐμπορίου. Τοιαῦται κοινότητες ὑπῆρχον εἰς τὴν Ἐνετίαν καὶ εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας.

Οἱ πάπαι ἔξηκολούμησαν τὰς ἐνεργείας των πρὸς ὑποταγὴν τῆς δρυδοδοξίας καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν πλείστων δρυδόδρων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, καλοῦντες αὐτοὺς μὲ διαφόρους ἐγκυλίους νὰ προσέλθουν εἰς τὸν καθολικισμόν. Εἰς τὰς ἐγκυλίους ταύτας, δὲ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, πρὸς τὸν δποῖον συνήθως ἀπηυθύνοντο, ἀπήντα καταλλήλως, καὶ ἀπεδείχνυνεν εἰς τοὺς πάπας, διτὶ ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν χειστιανικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν καὶ ὡς πρὸς τὰ δόγματα καὶ ὡς πρὸς τὴν λατρείαν, συνέστησε δὲ εἰς αὐτοὺς πολλάκις νὰ ἀποβάλουν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν των πᾶσαν καινοδοξίαν καὶ νὰ ἔνωθοῦν μὲ τὴν δρυδόδοξον Ἐκκλησίαν, ἡ δποία διετήρησεν ἀμετάβλητον τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ὅπως ἐδίδαξε ταύτην δὲ Χριστὸς καὶ οἱ Ἀπόστολοι, νὰ ἀποτελέσουν δὲ μὲ αὐτὴν τὴν Μίαν, Ἀγίαν, Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν μὲ κεφαλὴν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Είναι πιθανὸν μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου νὰ ἐπιτύχῃ μία τοιαύτη ἔνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἡρχισαν νὰ ἐργάζωνται διάσημοι θεολόγοι καὶ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἔχοντες ὡς πρόγοραμά των τὴν ἔνότητα τῶν χριστιανῶν, ὅπως ἀποτελεσθῇ, μία ποίμνη καὶ εἰς ποιμὴν κατὰ τὸ λόγιον τοῦ Ἰησοῦ.

§ 48

Σχέσεις τῆς ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας
πρὸς τὴν πρωτεσταντικήν.

Μετὰ τὴν ἐπιφράζησιν τοῦ προτεσταντισμοῦ εἰς τὴν Γερμανίαν, Ἑλβετίαν, Ἀγγλίαν καὶ ἄλλας χώρας καὶ τὴν Ἰδρυσιν τῆς προτεσταντικῆς Ἐκκλησίας, πολλοὶ ἐπιφανεῖς θεολόγοι προτεστάνται ἐξεδήλωσαν τὴν ἐπιθυμίαν των νὰ ἔλθουν εἰς φιλικὰς σχέσεις μὲ τὴν ὁρθόδοξην Ἐκκλησίαν. Ο πρῶτος δοτις ἡθέλησε νὰ συνάψῃ σχέσεις μὲ τὴν ὁρθόδοξιαν, διαρκοῦντος εἰσέτι τοῦ ἀγῶνος τῆς μεταρρυθμίσεως, ἥτο διορθόδοξος τοῦ Λουθήρου Μελάγχων.

Οὗτος τῷ 1569 ἀπηγύθυνεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἰωάσαφ, εἰς τὴν δοπίαν καθίστα εἰς αὐτὸν γνωστόν, δτι οἱ προτεστάνται ἔχουν ὡς βάσιν τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ συνέχαιρε τοῦ· τον, διότι ἡ ὁρθόδοξος ἀνατολικὴ Ἐκκλησία διεφύλαξεν ἀμετάβλητον τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν. Μὲ παρόμοιον τρόπον ἔγραψαν κατόπιν διάφοροι προεστάνται θεολόγοι εἰς τὸν Πατριάρχην καὶ προέτεινον τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἔνωσιν, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ δηλοῦν, ἐάν θὰ ἀκολουθήσουν τὴν διδασκαλίαν τῆς ὁρθοδοξίας.

Οἱ Πατριάρχαι ἐπεδοκίμασαν τὸν προτεσταντισμὸν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, διότι κατεπολέμησε τὰς καταχρήσεις τῶν παπῶν καὶ τὰς ψευδοδιδασκαλίας των, οὐδέποτε ὅμως ἐπεδοκίμασαν τὴν ὑπὸ τῶν προτεσταντῶν ἀπόρριψιν πάσης χριστιανικῆς διδασκαλίας, ἡ δοπία δὲν ἀναφέρεται θρησκείας εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφὴν. Διὰ τοῦτο εἰς τὰς ἀπαντήσεις αὐτῶν πρὸς τὰς προτάσεις τῶν προτεσταντῶν ἀνέπιτξαν εἰς αὐτούς, δτι ἡ ὁρθόδοξος ἀνατολικὴ Ἐκκλησία συμφωνεῖ πρὸς τὴν προτεσταντικὴν ὡς πρὸς τὴν ἀποδοκιμασίαν τῶν κακοδοξιῶν, τὰς δοπίας εἰσήγαγεν ἡ παπικὴ Ἐκκλησία εἰς τὸν χριστιανισμόν, οὐδέποτε ὅμως θὰ συμφωνήσῃ μὲ τὴν περιφρενησιν τῶν προτεσταντῶν πρὸς τὰς Ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις. Αἱ προσπάθειαι αὗται διαφέρων προτεσταντῶν θεολόγων ἐξηκολούθησαν ἀνευ ἀποτελέσματος μέχρι τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, διότι αἱ δογματικαὶ διαφοραὶ ἦσαν ἀνυπέρβλητον κώλυμα.

Κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν ὁρθοδόξων καὶ προ-

τεσταντῶν ἔγιναν σχεδὸν ἔχθρικαί, διότι διάφοροι ἱεραποστολικαὶ ἐταιρεῖαι συνέστησαν εἰς τὴν Γερμανίαν, Ἐλβετίαν, Ἀγγλίαν Ἀμερικήν, αἱ δύοτιαι διέσπειραν ἱεραποστόλους εἰς τὴν Ἀνατολήν, οὔτινες διέδιδον τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ ἵδυον σχολεῖα πρὸς ἔξαπλωσιν τῆς παιδείας. Κατ’ ἀρχὰς αἱ ἐνέργειαι αὗται τῶν ἱεραποστόλων ἐθεωρῷθησαν εἰλικρινεῖς καὶ ὅτι σκοπὸν μόνον εἶχον τὴν μόρφωσιν τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς. Διὰ τοῦτο τὸ Πατριαρχεῖον ἐπέτρεψε τὴν μετάφρασιν τῶν Ἀγίων Γραφῶν εἰς τὴν ὁμιλούμενην Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὴν διάδοσιν αὐτῶν. Ὅταν δὲ οὐκισαν, ἀποκτήσαντες πλέον ἐμπιστοσύνην, νὰ προσηλυτίζουν τοὺς δρομοδόξους καὶ νὰ διαδίδουν κρυφίως διάφορα βιβλία προσβάλλοντα τὴν δρομοδοξίαν, ἔξηγέοθησαν πάντες κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, Οὕτως αἱ προσπάθειαι αὗται τῶν προστενταντῶν ἀπέτυχον καὶ ἐλάχιστον ἀριθμὸν δρομοδόξων ἡδυνήθησαν νὰ προσελκύσουν.

Ἐκ τῆς διαδόσεως τῆς Ἀγίας Γραφῆς μεταφρασμένης, ἔλαβεν ἀφορμὴν ἡ Ἐκκλησία νὰ ἔξετάσῃ, ἐὰν αὗται ἀφελοῦν τοὺς χριστιανούς. Ἐκ τῆς ἔξετάσεως τοῦ ζητήματος προέκυψεν, ὅτι ἡ κατανόησις τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας καὶ ἡ ἔξαγωγὴ δρῳδῶν συμπερασμάτων, δὲν δύναται νὰ προέλθῃ ἀπὸ τὴν μελέτην τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἐν μεταφράσει καὶ ὅτι μόνον διὰ τῆς ἐρμηνείας καὶ ἀναπτύξεως τοῦ πρωτοτύπου κειμένου τῶν Ἀγίων Γραφῶν καὶ οὐχὶ διὰ τῆς μεταφράσεως είναι εὐχερής ἡ κατανόησις τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας.

Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους αἱ σχέσεις τῶν προτεσταντῶν καὶ δρομοδόξων είναι λίαν φιλικαί. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε πολὺ ἡ μετάβασις πολλῶν θεολόγων εἰς προτεσταντικὰ πανεπιστήμια πρὸς εὐδυτέρας σπουδὰς, διότι ἡ θεολογικὴ ἐπιστήμη εἰς τὰ πανεπιστήμια ταῦτα, καλλιεργεῖται σπουδαίως. Ἡ τοιαύτη συνάφεια τῶν θεολόγων ἐπιστημόνων, είναι δυνατὸν μίαν ἡμέραν νὰ ἔχῃ ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐπάνοδον τῆς προτεσταντικῆς Ἐκκλησίας εἰς τοὺς κόλπους τῆς δρομοδοξίας, ὅταν δὲν θὰ θεωρῆται ἀντιτιθεμένη εἰς τὸν ἔγωγεσμὸν τῶν προτεσταντῶν ἡ ὁμοιογία τῶν ἐλλείψεών των καὶ ἡ ἀναγνώρισις, ὅτι μόνη ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία διετήψησε σφαν καὶ ἀκεραίαν τὴν χριστιανικὴν πίστιν.

§ 49

**Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς
Ἀγγλικανοὺς καὶ Παλαιοχριστικούς.**

Η ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία, ὡς εἴδομεν, δὲν ἥκολούθησεν ὅλας: τὰς διδασκαλίας τῶν ἡγετῶν τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ διὰ τοῦτο ἀπετέλεσεν ὅλας ἰδιαιτέραν Ἐκκλησίαν, ἢ ὅποια ὀνομάζεται καὶ ἐπισκοπιανή, διότι διετήρησε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου. Τοιαῦται ἐπισκοπιαναὶ Ἐκκλησίαι ἴδρυθησαν εἰς Ἀγγλίαν, Ἀμερικὴν καὶ Αὐστραλίαν, αἵ ὅποιαι καίτοι διοικητικῶς εἶναι κεχωρισμέναι, συνδέονται ὅλαι μὲ τὴν αὐτὴν δμολογίαν τῆς πίστεως καὶ ἀποτελοῦν τὴν Ἀγγλικανικὴν ἢ Ἐπισκοπιανὴν ἐν γένει Ἐκκλησίαν.

Ἡ ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία πλὴν τῶν τοιῶν βαθμῶν τῶν κληρικῶν, διετήρησε καὶ μερικὰ ἄλλα στοιχεῖα τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας, ἀκολουθήσασα μέσην ὅδὸν μεταξὺ προτεσταντῶν καὶ πατρικῶν. Διὰ τοῦτο πλησιάζει περισσότερον ὅλων τῶν προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν πρὸς τὴν ὁρθοδοξίαν. Ἡ τοιαύτῃ προσέγγισις πρὸς τὴν ὁρθοδοξίαν ἐδημιούργησεν εἰς πολλοὺς ἀγγλικανούς θεολόγους τὴν ἰδέαν τῆς συνάψεως φιλίας μὲ τὴν ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, πρὸς ἐπιδίωξιν τῆς ἐνώσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Ἀπὸ τοῦ 1842 ὅθεν, ἥχισε σπουδαία ἐνωτικὴ κίνησις μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, διάφοροι δὲ ἔκτοτε σύνοδοι τῆς ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας ἔξεφρασαν τὴν εὐχὴν τῆς ἐνώσεως. Ἡ κατὰ τὸ 1862 συσταθεῖσα ἑταρεία ἔξι ἀγγλικανῶν ἐπισκόπων καὶ θεολόγων τῆς Ἀγγλίας καὶ Ἀμερικῆς, καλούμενη ἀγγλοηπειρωτική, πρὸς στενωτέραν ἐνωσιν τῶν ἐπισκοπικῶν Ἐκκλησιῶν, ἀπεδοκίμασε πᾶσαν προσηλυτιστικὴν ἐνέργειαν μεταξὺ τῶν ὁρθοδόξων καὶ πολλάκις ἔδειξε τὴν συμπάθειάν της πρὸς τούτους.

Τῷ 1899 δ ἀρχεπίσκοπος Καντερβούριας ἔγραψε πρὸς τὸν Πατριαρχην Κωνσταντινουπόλεως εὐχόμενος ὑπὲρ στενοτέρας σχέσεως καὶ ἐπικοινωνίας τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Ἀποτέλεσμα τούτου ὑπῆρξεν ἡ σύστασις ἐπιτροπῆς πρὸς ἔξετασιν τῶν μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν διαφορῶν, ἥτις κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὑπάρχει ἀνάγκη σαφοῦς ἐκθέσεως τῆς διδασκαλίας τῆς ἀγγλι-

κανικῆς Ἐκκλησίας. Συνετάχθη τότε ύπο τῶν ἀγγλικανῶν ἡ ἔκθεσις αὕτη, ἐκ τῆς δοπίας κατεδείχθη ὅτι ἡ ἔνωσις θὰ συναντήσῃ δυσκολίας, διότι οὕτε οἱ ἀγγλικανοὶ εἰνε εὔκολον νὰ ἀπαρνηθοῦν τὰς ἀρχὰς των καὶ τὰς παραδόσεις των, οὕτε οἱ δρόδοξοὶ νὰ μεταβάλουν τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, τὴν δοπίαν ἐσεβάσθησαν ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ἐποχήν.

Μετὰ τὸν εὐρωπαϊκὸν πόλεμον ζωηροτάτη κίνησις ἐσημειώθη πρὸς ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ ἀπὸ τοῦ 1874 συσταθεῖσα ἐταιρεία τῆς ἀγγλικανικῆς καὶ δρόδοξου Ἐκκλησίας λειτουργεῖ μέχρι σήμερον καὶ μετέχουν ταύτης οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν θεολόγων τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, τὰ δὲ διάφορα συνέδρια τῆς ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας πάντοτε ἥσχολήθησαν μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἔνώσεως. Εἰς τὸ τελευταῖον συνέδριον τοῦ Λάμπεδου (1930) εἰς τὸ δρόποιον παρίστατο ἀντιπροσωπεία τῆς δρόδοξου Ἐκκλησίας ὑπὸ τὸν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Μελέτιον, οἱ ἀγγλικανοὶ ἐπίσκοποι ἔξεδήλωσαν τὴν ἀγάπην των καὶ τὸν σεβασμόν των πρὸς τὴν δρόδοδοξίαν καὶ τὴν περὶ ἔνώσεως ἐλπίδα των.

Ἡ πλησιέστερον ισταμένη πρὸς τὴν δρόδοδοξίαν Ἐκκλησία εἶνε ἡ παλαιοκαθολική. Ἡ Ἐκκλησία αὕτη ἐδημιουργήθη, ὡς εἴδομεν, ἀπὸ τοὺς καθολικοὺς τοὺς μὴ ἀναγνωρίζοντας τὸ ἀλάθητον τοῦ πάπα, τὸ δρόποιον ἐθέσπισεν ἡ σύνοδος τοῦ Βατικανοῦ ἡ συγκροτηθεῖσα ὑπὸ τοῦ πάπα τῷ 1870. Οἱ παλαιοκαθολικοὶ μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας ἐπέτυχον νὰ σχηματίσουν ίδιαν Ἐκκλησίαν, ἡ δρόπια περιέλαβε τοὺς παλαιοκαθολικοὺς τῆς Γερμανίας, Ἐλβετίας, Ὀλλανδίας καὶ ἄλλων χωρῶν, μὲ ίδίους ἐπισκόπους, ίδρυσαν δὲ καὶ εἰς Βέρονην θεολογικὴν σχολήν.

Οἱ παλαιοκαθολικοὶ καὶ ἔνεκα τῆς προσεγγίσεώς των πρὸς τὴν δρόδοδοξίαν, διότι σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέρριψαν καὶ ὅλας πατικὰς κακοδοξίας, καὶ διὰ νὰ ἔχουν τὴν ἐνίσχυσιν τῶν δρόδοδοξῶν κατὰ τοῦ πολεμοῦντος αὐτοὺς πατισμοῦ, ἐπιθυμοῦν τὴν ἔνωσιν των μὲ τὴν ἀνατολικὴν δρόδοξον Ἐκκλησίαν. Διὰ τοῦτο ἐπανειλημένως συνεκάλεσαν συνέδρια, εἰς τὰ δρόπια παρεκάθησαν ἀντιπρόσωποι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὰ δρόπια ἀπεδείχθη ἡ ταυτότης σχεδὸν τῆς Ἐκκλησίας των πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν, ὑπολείπεται δὲ μόνον ἡ πραγματοποίησις τῆς ἔνώσεως, ἀφοῦ προηγουμένως καθορι-

A. Παππαδάτου—Ἐκκλησιαστικὴ Ἰστορία-ἔκδοσις 4'. 9

συμοῦν συφῶς αἱ ἀπόψεις τῶν παλαιοκαθολικῶν ἐπὶ δογματικῶν
τινων διάφορῶν.

§ 50.

Σχέσις τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν
πρὸς ἄλλήλας.

Αἱ διάφοροι δοθόδοξοι χῶραι, ἄλλαι μὲν οὖσαι ἐλεύθεραι,
ἄλλαι δὲ ἀποκτήσασαι τὴν ἐλευθερίαν ἀπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν,
ἥτο φυσικόν, ὡς εἴδομεν, νὰ ἔχουν καὶ ἐλευθέρας ἀνεξαρτήτους
Ἐκκλησίας.

Ἐκάστη δοθόδοξος Ἐκκλησίᾳ ἡ Πατριαρχεῖον, ὡς πρὸς μὲν
τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν εἶναι τελείως ἐλευθέρα, ἄλλ' ὡς πρὸς
τὴν διδασκαλίαν, ἀποτελεῖ μέλος τοῦ ὅλου σώματος τῆς μιᾶς δο-
θοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὅποιας κεφαλὴ εἶναι ὁ Χρι-
στός. Μεταξὺ τῶν δοθόδοξων Ἐκκλησιῶν τὴν πρωτεύουσαν θέ-
σιν κατέχει τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον Κωνσταντινούπολεως,
εἰς τὸ ὅποιον αὗται ἀποδίδουν τιμητικὰ πρωτεῖα. Τοῦτο διότι ἡ
Κωνσταντινούπολις, ἀφ' Ἑνὸς εἰχε γίνει ἡ πρωτεύουσα τοῦ Ρω-
μαϊκοῦ κράτους καὶ τὸ κέντρον τῶν δοθόδοξων χριστιανῶν, καὶ
ἀφ' ἑτέρου, διότι αἱ πλεῖσται τῶν ἀνεξαρτήτων Ἐκκλησιῶν, ἀπὸ
τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινούπολεως παρέλαβον τὴν χρι-
στιανικὴν πίστιν των.

Ἄπὸ τῆς συστάσεως τῶν δοθόδοξων Ἐκκλησιῶν μέχρι σή-
μερον ἐπῆλθον διάφορα γεγονότα καὶ κοινωνικαὶ μεταρρυθμίσεις.
πλεῖσται νέαι σκέψεις καὶ θεωρίαι διεδόθησαν μεταξὺ τῶν χρι-
στιανῶν, ἐκ τῶν ὅποιων ἄλλαι μὲν ἐνισχύουν τὴν ἀνύψωσιν καὶ
τὴν ἡθικοποίησιν αὐτῶν, τὴν ὅποιαν ἐπιδιώκει ἡ Ἐκκλησία,
ἄλλαι δὲ παρέχουσι προσκόμματα. Ἐπίσης μερικοὶ ἐκ τῶν ἐκ-
κλησιαστικῶν τύπων καὶ τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων τῆς ἀρχαίας χρι-
στιανικῆς Ἐκκλησίας ὑπέστησαν διαστροφάς τινας καὶ παραλλα-
γάς, ἀναλόγως τῆς ἰδιοσυγκρασίας τῶν ἀποτελούντων τὴν δοθό-
δοξον Ἐκκλησίαν λαῶν. Διὰ τοῦτο παρουσιάσθησαν διάφορα
ζητήματα εἰς τὰς δοθόδοξους Ἐκκλησίας τῶν ὅποιων ἡ μονομε-
ρῆς λύσις παρ' ἐκάστης ἐξ αὐτῶν δύναται νὰ ἀποβῇ ἐπιβλαβής

εις τὴν δλην δρθοδοξίαν. Κατέστη δθεν ἀπαραίτητος ἡ στενοτέρα σχέσις καὶ ἐπαφὴ τῶν δρθοδόξων ἐκκλησιῶν πρὸς ἄλλήλας καὶ ἡ συνεργασία αὐτῶν διὰ νὰ καθορισθῇ ὁ τρόπος καὶ τὰ μέσα τὰ δποῖα πρέπει τὰ χρησιμοποιηθοῦν πρὸς ἐπιδίωξιν τοῦ ἄγιου προορισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας. Ταῦτα πάντα ἔχων ὑπὸ δψιν ὁ Πατριάρχης τῆς Κωνταντινουπόλεως ἐπρότεινε τὴν σύγκλησιν Οἰκουμενικῆς συνόδου, εἰς τὴν δποίαν νὰ λάβουν μέρος δλαι αἱ δρθόδοξοι Ἐκκλησίαι.

Πρὸς τῆς συγκλήσεως τῆς συνόδου, διὰ τὴν δποίαν συνεφώνησαν δλαι αἱ δρθόδοξοι Ἐκκλησίαι, ἐκρύθη σκόπιμον νὰ καθορισθοῦν ἐκ τῶν προτέρων τὰ ζητήματα, τὰ δποῖα πρόκειται νὰ ἔξετάσῃ, ἵνα λάβουν γνῶσιν τούτων καὶ μελετήσουν ταῦτα αἱ κατὰ τόπους Ἐκκλησίαι. Διὰ τοῦτο συνεκλήθη πανορθόδοξος γενικὴ ἐπιτροπὴ εἰς τὴν Μονὴν Βατοπεδίου, τοῦ Ἀγίου Ὁρούς, ἥτις κατήρτισε τὸ πρόγραμμα τῶν γενικῶν Ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, τὰ δποῖα πρέπει νὰ ἔξετάσῃ προηγουμένως μία προσύνοδος (¹). Ἡ ἐπιτροπὴ αὗτη συνῆλθε τὸν Ιούνιον τοῦ 1930 καὶ κατήρτησε τὸν κατάλογον τῶν θεμάτων τῆς μελλούοντος προσυνόδου, ὁ δποῖος ἐνεκρίθη ὑπὸ τῶν δρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ ἦδη ἀναμένεται ἡ ήμέρα τῆς συγκλήσεως τῆς προσυνόδου, μετὰ τὴν δποίαν θὰ συγκληθῇ Οἰκουμενικὴ σύνοδος, ἥτις θὰ λάβῃ δριστικὰς ἀποφάσεις ἐπὶ τῶν ὑπὸ συζήτησιν Ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων.

Τὰ σπουδαιότερα τῶν θεμάτων, τὰ δποῖα θὰ συζητηθοῦν εἰναι ἡ στενοτέρα ἐπικοινωνία τῶν δρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἡ μόρφωσις καὶ δργάνωσις τοῦ κλήρου, ἡ ἀνύψωσις τοῦ μοναχικοῦ βίου μὲ νέας βάσεις, ἡ ἔξειρρησις τοῦ τρόπου καταπολεμήσεως τοῦ ἀθεϊσμοῦ καὶ ἄλλων διαδιδομένων πεπλανημένων φιλοσοφικῶν συστημάτων καὶ αἱ σχέσεις πρὸς τὰς ἐτεροδόξους Ἐκκλησίας. Ἐπίσης θὰ συζητηθῇ ὁ διοργάνωσις μὲ δμοιόμορφον τρόπον τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων, ἡ δμοιόμορφος τέλεσις τῆς λατρείας, ἡ καλλιέργεια τῶν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας χρησιμοποιουμένων καλῶν τεχνῶν κλπ.

1) Εἰς τὴν πανορθόδοξον ἐπιτροπὴν ἔλαβον μέρος ἀντιπρόσωποι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τῶν Πατριαρχείων Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας Τροσολύμων, Σερβίας καὶ Ρουμανίας καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν Ἑλλάδος, Κύπρου καὶ Πολωνίας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ίστορίαν ἔξετέθη κατὰ ποῖον τρόπον
ἡ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων ίδρυθεῖσα Ἐκκλησία,
ἢ Ἱεροσολύμων ἔξηπλώθη εἰς ὅλον τὸν κόσμον, κατά τινα τρό-
πον ἐσυστηματοποιήθη ἢ διοίκησίς της, πῶς ἀνεπτύχθη καὶ διε-
τυπώθη ἢ διδασκαλία της καὶ πῶς διεμορφώθη καὶ ἐτακτοποι-
ήθη ἢ λατρεία της. Ἐξητάσθη ὁ ταύτως ἢ ἐπίδρασις, τὴν δποίαν
ἔσχεν ἢ χριστιανικὴ διδασκαλία εἰς τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τῶν ἀν-
θρώπων.

Πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς τοιαύτης ἔξελίξεως ἔδει ἡ Ἐκκλησία νὰ
παλαίσῃ ἐναντίον προσκουμάτων ἀνυπερβλήτων. Αὐτοὺς καὶ
βασιλεῖς, λαοὶ καὶ ἄρχοντες, προσεπάθησαν νὰ ἀνακόψουν τὴν
διάδοσίν της, καταδιώκοντες τοὺς ἀγνούς ὅπαδούς της ὃς τὰ
ἄγρια θηρία καὶ κοπιάζοντες νὰ ἐπινοήσουν δι’ αὐτοὺς βασανι-
στήρια, τὰ δποῖα καὶ φανταζύμενος μόνον κανεὶς φρίστει.

Δὲν ἥρχεσαν δυστυχῶς οἱ τοιοῦτοι διωγμοί, οἵτινες ἀσφα-
λῶς θὰ κατέπνιγον εἰς τὸ ἄφθονον χυθὲν αἷμα τὴν Ἐκκλησίαν,
ἐὰν δὲν ἦτο χριστιανική. Ἄλλον ὑφίσταται ἔτι φοβερότερος καὶ
καταστρεπτικωτέρος ἐπιθέσεις ἀπὸ ἐσωτερικούς ἔχθρούς, τῶν
δποίων ἐλατήριον ἦτο ὁ ἀνθρώπινος ἐγωϊσμὸς καὶ ἡ φιλοδοξία.
Οἱ ἐγωϊσμὸς καὶ ἡ φιλοδοξία ἀφ’ ἐνὺς μὲν χριστιανῶν, οἱ δποῖοι
ἐπέμενον παρερμηνεύοντες τὴν Ἅγ. Γραφὴν καὶ διαδίδοντες γνώ-
μας ἔνας πρὸς τὴν Εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν, καὶ ἀφ’ ἐτέρου
ἐκκλησιαστικῶν ἀρχηγῶν, οἱ δποῖοι ἐπεδίωκον νὰ καταλάβουν
τὴν ἀνωτάτην ἔξουσίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ διευθύνουν ταύτην,
ἐδημιούργησαν ἐπὶ μακρὸν ἔριδας, ἀντεγκλήσεις καὶ αίματοχυσίας,
αἵτινες κατήσχυναν τὸ χριστιανικὸν ὅνομα.

Καὶ οἱ μὲν διωγμοὶ λίαν ἐνωρίς κατέπαυσαν προσκρούσαν-
τες εἰς τὸν ἡρωëσμὸν καὶ τὴν αὐταπάρνησιν τῶν καταδιωκομέ-
νων χριστιανῶν ἀφ' ἐνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὸ ὅτι οἱ διῶκται τῶν
χριστιανῶν πολὺ ταχέως ἥσθιανθησαν ὅτι ζοῦν εἰς τὸ σκότος καὶ
ἔζητησαν νὰ φωτισθοῦν ἀπὸ τὸ θεῖον φῶς τοῦ Χριστοῦ. ‘Αλλ’
αἱ ἐσωτερικαὶ ἔριδες ἔσχον τὸ λυπηρὸν ἀποτέλεσμα νὰ καταστρέ-
ψουν τὴν ἐνότητα τῆς Μιᾶς, ‘Αγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς
Ἐκκλησίας καὶ νὰ τὴν διαμελίσουν εἰς πολλὰς Ἐκκλησίας, ἐκά-
στη τῶν διποίων ἡγωνίζετο νὰ κυριαρχήσῃ καὶ νὰ ἔξαφανίσῃ τὰς
ἄλλας, κακὸν τὸ διποίον εὐτυχῶς ἥρχισεν ἥδη νὰ περιορίζεται.

Συνεπῶς τὸ θεῖον ἐπὶ γῆς Ἐκκλησιαστικὸν οἰκοδόμημα τὸ
ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ θεμελιωθέν, δὲν ἐτελείωσεν εἰσέτι. ‘Ἐκ τῆς Ἐκ-
κλησιαστικῆς ἴστορίας ὅμως βεβαιωύμεθα, ὅτι οὐδεμίᾳ δύναμις
ἀνθρωπίνη δύναται νὰ ἐμποδίσῃ τὴν τελείωσίν του, πρὸς τὴν
διποίαν προχωρεῖ βραδέως μὲν ἀλλ’ ἀσφαλῶς, δπως δὲν ἥδυνήθη
νὰ ἐμποδίσῃ τὴν μέχρι τοῦ σημείου εἰς τὸ διποίον εὑρίσκεται σή-
μερον ἀνέγερσίν του. Καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν ἄλλως νὰ γίνῃ, διότι
ὅ ἰδουτής καὶ θεμελιωτὴς τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ οἰκοδομήματος
δὲν εἶναι κοινὸς ἀνθρωπος, ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον διὰ νὰ ἀπο-
πλανήσῃ τοὺς ἀνθρώπους, νὰ προσελκύσῃ τὰ ἔθνη καὶ νὰ γίνῃ
βασιλεὺς των, ἀλλ’ ὁ ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ σταυρωθεὶς Υἱὸς καὶ Λό-
γος τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος.

Διὰ τοῦτο ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν πλήρη τὴν πεποίθησιν, ὅτι
τάχιον ἦ βράδιον ἀπασαι αἱ ὑφιστάμεναι ἀκόμη κεχωρισμέναι
Ἐκκλησίαι ἔνεκα τῶν ἀτελειῶν τοῦ ἀνθρωπίου πνεύματος,
ὅπερ δὲν ἔξελίχθη εἰσέτι εἰς τὴν τελειότητα τὴν διποίαν ζητεῖ ἥ
θεία τοῦ Σωτῆρος διδασκαλία, θὰ ἐνωθοῦν καὶ θὰ ἀποτελέσουν
τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, δπως τὴν συνέστησεν Οὐντος καὶ οἱ
Ἀπόστολοί Του, τὸ δὲ Εὐαγγελικὸν αὐτῶν φῶς θὰ φωτίσῃ πᾶ-
σαν ἐπὶ γῆς ἀνθρωπίνην ὑπαρξίν.

Δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ νὰ ἐπικράτησῃ ἥ θεία θρησκεία τῆς
γλυκύτητος καὶ τῆς φιλανθρωπίας· ἥ θρησκεία τῆς ἀγάπης, ἥ

δποία ἔχει θέσιν εἰς τὸν παράδεισον διὰ πάντα ἀνθρώπον, πτω-
χὸν ἢ πλούσιον ἐλεύθερον ἢ δοῦλον, ἔλληνα ἢ βάρβαρον κατὰ
τὸ λεχθὲν ὑπὸ τοῦ μεγάλου κήρυκος τοῦ Εὐαγγελίου Παύλου
«οὐκ ἔνι Ιουδαῖος, οὐδὲ Ἐλλην· οὐκ ἔνι δοῦλος, οὐδὲ ἐλεύθερος·
οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ· πάντες γάρ ὑμεῖς εἰς ἐστε ἐν Χριστῷ·
Ιησοῦ» (Γαλ. γ'. 28).

ΤΕΛΟΣ

Επί τοι τούτης της απόφασης της Επιτροπής σας, η οποία σας
παρέδωσε την παραπάνω απόφασην, η οποία σας παρέδωσε την
παραπάνω απόφασην, η οποία σας παρέδωσε την παραπάνω απόφασην,
η οποία σας παρέδωσε την παραπάνω απόφασην, η οποία σας παρέδωσε την παραπάνω απόφασην,

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Ε Ι Σ Α Γ Ω Γ Η

“Ορισμὸς καὶ διαιρεσὶς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἰστορίας σελ. 3

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

“Απὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας μέχρι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου (1—313).

§ 1.	Ἡ κατάστασις τῶν ἀνθρώπων πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Σωτῆρος	» 5
§ 2.	Οἱ ἰδρυτὴς τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας	» 7
§ 3.	Ἡδουσις καὶ ἔξαπλωσις τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος	» 9
§ 4.	Αἱ εὐνοϊκαὶ περιστάσεις καὶ τὰ ἐμπόδια πρὸς ἔξαπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ	» 12
§ 5.	Οἱ διωγμοὶ κατὰ τῶν χριστιανῶν καὶ αἱ πρῶται αἰρέσεις μεταξὺ αὐτῶν	» 15
§ 6.	Περὶ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας	» 17
§ 7.	Λατρεία, διοίκησις καὶ ἥθη τῶν χριστιανῶν	» 20

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

“Απὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου μέχρι τοῦ σχισματος τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας (313—867).

§ 8.	Οἱ χριστιανισμὸς καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες	» 24
------	---	------

§ 9. Χοιστιανισμὸς καὶ Ἐλληνισμός. Σχέσεις Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας	» 27
§ 10. Αἱρέσεις	» 29
§ 11. Περὶ Οἰκουμενικῶν Συνόδων	» 33
§ 12. Α') Ἐλληνες πατέρες καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας	» 35
§ 13. Β') Πατέρες καὶ διδάσκαλοι εἰς τὴν Δύσιν	» 38
§ 14. Διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ πρωτεῖον τοῦ Πάπα	» 41
§ 15. Λατρεία τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡθη τῶν χριστιανῶν	» 45
§ 16. Ἐξάπλωσις τοῦ χριστιανισμοῦ. Μωαμεθανισμὸς	» 48

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

Απὸ τοῦ σχίσματος μέχει τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν τούρκων (767—1453)

A'. ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ

§ 17. Ἐναρξίς τοῦ σχίσματος μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας	» 50
§ 18. Οριστικὸς ἀποχωρισμὸς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν Ἀνατολικήν	» 53
§ 19. Ἀτόπειραι πρὸς ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν	» 55
§ 20. Καινοδοξίαι τῆς πατικῆς Ἐκκλησίας	» 57

B'. ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

§ 21. Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία καὶ Ἐκκλησία	» 60
§ 22. Ἐκκλησιαστικὴ φιλολογία. Βυζαντινὸς πολιτισμὸς	» 62
§ 23. Διοίκησις τῆς Ορθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ λατρεία τῶν χριστιανῶν	» 64

§ 24. Τὰ ἡθη τῶν χριστιανῶν τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἑκκλησίας. Μοναχικὸς βίος »	62
§ 25. Ἐξάπλωσις τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἑκκλησίας. »	77

Γ'. ΔΥΤΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

§ 26. Ἀκμὴ τοῦ παπισμοῦ »	74
§ 27. Ἡ πτῶσις τοῦ παπισμοῦ καὶ τὰ χρησιμοποιηθέντα μέσα πρὸς διατήρησιν τῆς δυνάμεώς του. »	76
§ 28. Ἑκκλησιαστικὴ παιδεία τῆς παπικῆς Ἑκκλησίας. Σχολαστικισμὸς καὶ Μυστικισμός »	78
§ 29. Διοίκησις, λατρεία καὶ ἡθη τῶν χριστιανῶν τῆς παπικῆς Ἑκκλησίας »	80

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

Ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινούπολης ἕως τὸν Τούρκων μέχρι σήμερον (1453—1935)

Α'. ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

§ 30. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἑκκλησία ὑπὸ τοὺς Τούρκους μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος »	84
§ 31. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἑκκλησία ὑπὸ τοὺς Τούρκους ἀπὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος »	86
§ 32. Διοίκησις τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἑκκλησίας »	88
§ 33. Λατρεία καὶ ἡθη τῶν χριστιανῶν »	90
§ 34. Ἡ Ἑκκλησιαστικὴ παιδεία τῶν ὁρθοδόξων χριστιανῶν »	93
§ 35. Τὰ λοιπὰ Ὁρθόδοξα Πατριαρχεῖα καὶ αἱ αὐτοκέφαλοι Ἑκκλησίαι Κύπρου καὶ Γεωργίας »	95

§ 36. Αἱ λοιπαὶ ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι. Βουλγαρικὸν σχίσμα	» 97
---	------

Β' ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

§ 37. Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις	» 99
§ 38. Διδασκαλία τῶν ἀρχηγῶν τῆς μεταρρυθμίσεως. » 101	
§ 39. Ἀγῶνες τῶν ὀπαδῶν τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἰδουσις τῆς προτεσταντικῆς Ἐκκλησίας	» 104
§ 40. Ἐξάπλωσις τῆς προτεσταντικῆς Ἐκκλησίας καὶ οἱ ἔνεκα ταύτης ἐμφύλιοι πόλεμοι εἰς Γαλλίαν καὶ Ἀγγλίαν	» 105
§ 41. Διοίκησις τῶν προτεστιντικῶν Ἐκκλησιῶν. Λατρεία, ἥθη καὶ παιδεία τῶν προτεσταντῶν	» 108

Γ' ΙΑΠΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

§ 42. Προσπάθειαι τῶν παπῶν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς δυνάμεως των. Κατάργησις τοῦ παπικοῦ κράτους. » 110	
§ 43. Λατρεία, ἥθη καὶ Ἐκκλησιαστικὴ παιδεία τῶν χριστιανῶν τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας.	» 113

Δ'. Η ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΑΛΛΑΔΟΣ

§ 44. Ἄνεξαρτησία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας	» 116
§ 45. Διοίκησις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ σχέσις αὐτῆς πρὸς τὴν Πολιτείαν	» 118
§ 46. Λατρεία ἥθη καὶ παιδεία τῶν χριστιανῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας.	» 121

Ε' ΣΧΕΣΙΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

§ 47. Σχέσεις τῆς ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸν παπισμόν	» 124
---	-------

§ 48. Σχέσεις τῆς ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὴν προτεσταντικήν.	» 126
§ 49. Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς ἀγγλικανοὺς καὶ παλαιοκαθολικούς.	» 128
§ 50. Σχέσις τῶν ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν πρὸς ἄλλήλας	» 130
Συμπέρασμα.	» 132
Πίνακες περιεχομένων	» 135
Εἰκόνες	» 140
	140

ΑΙΓΑΙΑΝΗ ΕΛΛΑΣ

Ἐπειδὴ διατίθεται στον πόλεμον τοῦ Αιγαίου τοῦτο τὸ παρόν
εἶναι πάλιον Αυτοριθμός τοῦ μὲν αὐτοῦ τοῦ
παρόντος παρατίθενται τοῖς αἰγαίοις πόλεσιν

ΖΩΔΙΑΚΗ ΚΙΝΗ ΑΙΓΑΙΑΝΗΣ ΣΟΛΑΣ

Ἐπειδὴ διατίθεται στον πόλεμον τοῦ Αιγαίου τοῦτο τὸ παρόν
εἶναι πάλιον Αυτοριθμός τοῦ μὲν αὐτοῦ τοῦ
παρόντος παρατίθενται τοῖς αἰγαίοις πόλεσιν

Επειδὴ διατίθεται στον πόλεμον τοῦ Αιγαίου τοῦτο τὸ παρόν

Επειδὴ διατίθεται στον πόλεμον τοῦ Αιγαίου τοῦτο τὸ παρόν

Πρώτη Ημέρα Μαΐου Χαροκόπειο Πάρκο
20.05.11 19 18 18 18 19

881

ωραγείρασμον

061

931

061

011

Αθηναϊς αγέσσα

Gard.

TP

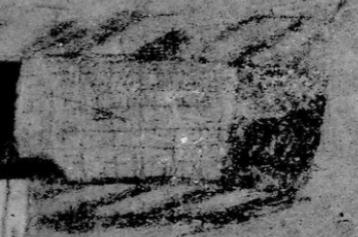
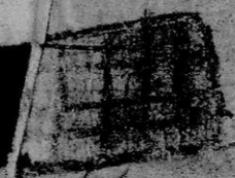
95

844

17

18

Ἐν Ἀθήναις τῇ 18 Αὐγούστου

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Πρὸς

τὸν κ.

Καθηγητὴν

Ἄνακοινοῦμεν ὅμιν ὅτι διὰ ταῦτα φίλιου ὑπουργικῆς ἀποφάσεως ἐκδοθείσης τὴν 8 Αὐγούστου 1932 καὶ δημοσιευθείσης τὴν 17ην Αὐγούστου ε. ἔ. εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 76 φύλλον τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως, ἐνεκριθῆ συμφώνως ποιὸν ἃς διατάξεις τοῦ νόμου 5045 καὶ τὴν ἀπόφασιν τῆς εἰρηναϊκῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς, τὴν περὶ λαμβανομένην εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 386 πρακτικὸν τοῦ Ἑκπαιδευτικοῦ Γνωμοδοτικοῦ Συμβουλίου τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ» βιβλίον στα ὡς διδακτικὸν βιβλίον πρὸς χοῖσιν τῶν μαθητῶν τῆς Γραμματικῆς τῶν Γυμνασίων διὰ μίαν πενταετίαν ισχομένην ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1932—1933 ὑπὸ τὸν ὅδον ὅπως κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ βιβλίου τούτου συμμορφωθῆτε πρὸς τὰς ὑποδείξεις τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς.

Ἐντολῇ τοῦ Υπουργοῦ

Ο Διε της

(Τ. Σ.) Ε. ΚΑΚΟΥΡΩΣ

Ἀρδρον δὲν τοῦ Πρεσβρικοῦ Διαματος

«Περὶ τοῦ τεόπου τῆς ατιμήσεως τῶν ἐγκεκριμένων διδακτικῶν βιβλίων».

Τὰ διδακτικὰ βιβλία τὰ πωλούμενα μακράν τού τόπου τῆς ἐκδόσεώς των ἐπιτρέπεται νὰ πωλῶνται ἐπὶ τιμῇ ἀνωτέρᾳ κατὰ 15 % τῆς ἐπὶ τῷ βάσει τοῦ παρόντος Διατάγματος κανονισθείσης τιμῆς ἄνευ βιβλιοσήμου πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς δασπάνης συσκευής καὶ τῶν ταχυδρομικῶν τελῶν, ὑπὸ τὸν ὅδον ἃς ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ μέρους τοῦ ἔξωφύλλου ἡ τῆς τελευταίας σελίδος τούτου ἐκτυποῦται τὸ παρόν ἀριθμόν